

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
BİLİM DALI**

**ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞININ BİREYSEL VE
ÇEVRESEL DEĞİŞKENLER TARAFINDAN
YORDANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Abdülkadir ÖZER**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT**

EKİM 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel Ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması” adlı **“Yüksek Lisans”** tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Abdülkadir ÖZER

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Eğitim Bilimleri
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 58 sayfalık kısmına ilişkin 06/10/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %10' dur.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 06.10.2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT **Öğrenci:** Abdülkadir ÖZER

KILAVUZA UYGUNLUK

“Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Abdülkadir ÖZER

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT danışmanlığında **Abdülkadir ÖZER** tarafından hazırlanan “**Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması**”adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

06/10/2023

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT** (İmza)
Üye : **Doç. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI** (İmza)
Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Murat AĞIRKAN** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2023 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2023

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Son yıllarda ergenler arasında artan akran zorbalığı günden güne önemi artan bir gençlik sorunu haline gelmiştir. Bu nedenle araştırma kapsamında ergenlerin akran zorbalığı davranışı ile ilişkili olduğu düşünülen bireysel ve çevresel değişkenler belirlenmiştir. Belirlenen bu değişkenler ile ergenlerin akran zorbalığı davranışının açıklanması amaçlanmış, bu doğrultuda araştırma kapsamında çoklu regresyon modeli geliştirilmiştir.

Araştırmanın amacı, ergenlerde akran zorbalığının yaş, cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve mağdur olma değişkenleri ile oluşturulan çoklu doğrusal regresyon modeli ile incelenmesidir. Çalışmanın ilk kısmı olan giriş kısmında, problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır. Birinci bölümde, akran zorbalığının kuramsal açıklamaları yer almaktadır. Kuramsal açıklamalar kısmında zorbalığın tanımı ve türleri, zorbalık rolleri, zorbalığın nedenleri ve zorbalığı etkileyen faktörler ve akran zorbalığını açıklayan başlıca yaklaşımlar yer almaktadır. İkinci bölümde, araştırmanın yöntem kısmına dair araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde bulgulara yer verilmiş, tanımlayıcı istatistikler ve çoklu doğrusal regresyon modellerinden hiyerarşik regresyon analizine yer verilmiş, sonuçlar ilgili alanyazın kapsamında bener ve farklı yönleri ile tartışılmıştır. Son olarak, elde edilen bulgulardan hareket ile araştırmacılara; okul yönetici, öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarına; ailelere ve politika yapıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Abdülkadir ÖZER, Erzincan, 2023

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca desteğini her zaman yanımda hissettiğim, bilgisi, kişiliği ve disiplini ile yoluma ışık tutan danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT, size minnettarım.

Tez jürimde yaptıkları değerli katkılarından dolayı sayın hocalarım, Doç. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI ve Dr. Öğr. Üyesi Murat AĞIRKAN'a saygılar sunar, çok teşekkür ederim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca yaşamıma dokunan, ders aldığım tüm hocalarıma çok teşekkür ederim. Tezin düzenlenmesi ve veri toplama süreçlerimde bana destek veren, beni güçlü kılan tüm meslektaşlarıma ve dostlarıma da müteşekkirim.

Aramızdan yıllar önce ayrılan, disiplini, çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile her zaman örnek aldığım, merhum babam Mehmet ÖZER' e, halen çalışmalarımı sıkıca takip eden kıymetli annem Binnaz ÖZER'e, kardeşlerim Fikret ÖZER ve Ahmet ÖZER' e şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak uzun süren çalışmalarımın dolayısıyla, bu süreçte sürekli ihmal ettiğim kızım Ebrar ÖZER' e, en büyük destekçim, her zaman olduğu gibi bu süreçte de gülü yüzünü hiç esirgemeyen sevgili eşim, Psk. Dan. Aslıhan ÖZER'e ayrıca yürekten teşekkür ederim.

Abdülkadir ÖZER

ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞININ BİREYSEL VE ÇEVRESEL DEĞİŞKENLER TARAFINDAN YORDANMASI

Abdülkadir ÖZER

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2023

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT

ÖZET

Bu araştırmada, ergenlerde akran zorbalığı üzerinde; bireysel (yaş, cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi) ve çevresel (ergen ebeveyn ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri, mağdur olma) değişkenlerin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin varlığını ortaya koymayı hedeflediğinden, yordamaya yönelik korelasyonel bir çalışmadır. Çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Erzincan ilinde yer alan ortaokul ve lise kademelerinde öğrenim gören öğrenciler yer almakta, 516 kız (%62,1) ve 315 erkek (%37,9) olmak üzere toplam 831 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Akran İlişkileri Ölçeği, Ergen-Ebeveyn İlişkileri Ölçeği, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu, Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Verilerin analizinde Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi ve mağdur olma değişkenlerinin, ergenlerin zorbalık düzeylerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu, arkadaş ilişkisi değişkeninin ise anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur. Mağdur olmanın en güçlü yordayıcı olduğu, modelin ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %34'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, geliştirilecek bireysel ve aile katılımlı müdahalelerin, ergenlerde akran zorbalığının önlenmesinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Ergen-Ebeveyn İlişkisi, Arkadaş İlişkisi, Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi.

THE PREDICTION OF PEER BULLYING IN ADOLESCENTS BY INDIVIDUAL AND ENVIRONMENTAL VARIABLES

Abdülkadir ÖZER

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, October 2023

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Namık Kemal HASPOLAT

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the effects of individual (age, gender, inhibition of basic psychological needs) and environmental (adolescent parental relationships, friendship relationships, being victimized) variables on peer bullying in adolescents. Since the research aims to reveal the existence of change between two or more variables, it is a predictive correlational study. The study group consisted of a total of 831 students, 516 female (62.1%) and 315 male (37.9%) students studying at secondary and high school levels in Erzincan province in the 2022-2023 academic year. Personal Information Form, Peer Relationship Scale, Adolescent-Parent Relationship Scale, Peer Bullying Identification Scale Adolescent Form, Satisfaction and Inhibition of Basic Psychological Needs Scale were used in the study. Hierarchical Regression Analysis was used to analyze the data. According to the results obtained from the study, it was found that gender, age, inhibition of basic psychological needs, adolescent-parent relationship and victimization variables were significant predictors of adolescents' bullying levels, while the variable of friendship relationship was not a significant predictor. It was determined that being victimized was the strongest predictor and the model explained approximately 34% of the bullying level of adolescents. The results obtained from this study suggest that individual and family-participated interventions to be developed can help prevent peer bullying in adolescents.

Keywords: Peer Bullying, Adolescent-Parent Relationship, Peer Relationship, Frustration of Basic Psychological Needs.

İÇİNDEKİLER

ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞININ BİREYSEL VE ÇEVRESEL DEĞİŞKENLER TARAFINDAN YORDANMASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Zorbalığın Tanımı ve Türleri	13
1.1.1.Zorbalık.....	13
1.1.2.Zorbalık Türleri.....	16
1.2.Zorbalık Rollerini	20
1.3.Kuramsal Açıklamalar	24
1.3.1.Ekolojik SistemlerYaklaşımı	24
1.3.2.Öz Belirleme Kuramı.....	26

1.3.3.Engellenme Saldırganlık Kuramı.....	27
1.3.4.Sosyal Öğrenme Kuramı.....	28
1.3.5.Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı.....	28
1.4. Zorbalığa Etki Eden Faktörler	29
1.4.1.Bireysel Faktörler	29
1.4.2.Çevresel Faktörler.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli	37
2.2.Çalışma Grubu.....	37
2.3. Veri Toplama Araçları.....	39
2.3.1.Kişisel Bilgi Formu.....	39
2.3.2.Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu	40
2.3.3.Ergen Ebevyen İlişkileri Ölçeği	40
2.3.4.Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği.....	41
2.3.5. Akran İlişkileri Ölçeği	41
2.4.Verilerin Toplanması.....	41
2.5. Verilerin Analizi	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler	44
3.2.Araştırmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular.....	45
3.3.Regresyon Analizine İlişkin Bulgular	45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

4.1.Sonuç	49
4.2.Tartışma	49
4.2.1. Akran Zorbalığı ile Cinsiyet ve Yaş arasındaki İlişki.....	49
4.2.2. Akran Zorbalığı ile Temel Psikolojik ihtiyaçların Engellenmesi Arasındaki İlişki	51
4.2.3. Akran Zorbalığı ve Ergen Ebeveyn İlişkisi Arasındaki İlişki.....	52
4.2.4.Akran Zorbalığı ve Arkadaşlık İlişkileri Arasındaki İlişki	54
4.2.5. Akran Zorbalığı ve Mağdur Olma Arasındaki İlişki	55
4.3.Öneriler	56
4.3.1.Araştırmacılara Yönelik Öneriler	56
4.3.2. Yönetici, Öğretmen ve Okul Psikolojik Danışmanlarına Yönelik Öneriler	57
4.3.3. Ailelere Yönelik Öneriler	57
4.3.4. Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler	58
KAYNAKÇA.....	59
ETİK KURUL ONAYI	83
EKLER	84
ÖZ GEÇMİŞ	93

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
ORGM	: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
PISA	: Programme for International Student Assessment
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
Vb	: Ve benzeri
Vd	: Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Çalışma Grubuna Ait Sosyodemografik Bilgiler	38
Tablo 2.2: Araştırma Kapsamında Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	39
Tablo 3.1: Katılımcıların Ölçme Araçlarından Aldıkları Puanlara İlişkin İstatistikler ..	44
Tablo 3.2: Araştırmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	45
Tablo 3.3: Akran Zorbalığının Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.: Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Akran Zorbalığı.....	25
Şekil 1.2.: Ekolojik Modele Göre Zorbalığı Etkileyen Etmenler.....	26

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar başlıklarına değinilmiştir.

a. Problem Durumu

Akran zorbalığı dünya genelinde birçok ülkede yaygın bir sorun olduğu gibi (Bakan vd., 2023), Türkiye’de de önemli bir problem olarak görülebilir. Ülkemizde özellikle son yıllarda, ergenlik dönemindeki öğrencilerin, çevresindekilere saldırganlık içeren davranışlarda bulunduğu görülmektedir (Diril, 2011). Akran zorbalığı, zorbalık sürecinde kalan tüm tarafların eğitim hayatı, akademik başarılarını ve okula ile ilgili algılarını olumsuz anlamda etkilemektedir (Karakuş Şahbaz, 2019). Bununla birlikte kaygı, depresyon, kendine güven düşüklüğü, sosyal izolasyon gibi olumsuz psikososyal sonuçlar da doğuran bir problemdir (Yelboğa ve Koçak, 2019).

Ergenlik dönemi ve yetişkinliğin ilk yılları, saldırganlık ve şiddet olayları açısından birtakım riskler barındırmaktadır. Bu süreçteki bireyler, kendilerinden yaşça daha küçük olanlara göre, göreceli olarak daha çok saldırgan ve şiddet içerikli davranışlar göstermelerinin yanı sıra, risk oluşturabilecek tehlikeli araçları da daha sık kullanma eğilimindedirler (Verlinden vd., 2000). Son yıllarda okul ortamlarında zarar verici olayların yaşanılması okul ortamının güvenliğini tehdit edecek seviyeye ulaşarak tedbirler alınması gerekliliğini mecbur kılmıştır. Öğrenciler arasında yaşanan olumsuz davranışlardan birisi de akran zorbalığıdır (Ayas ve Pişkin, 2015; Çelenk ve Yıldızlar, 2019). Eğitim motivasyonundan, psikolojik iyi oluşa kadar birçok alana tesir edebilen zorbalık davranışları, çocukların okulda kendilerini güvende algılamalarını da etkilemektedir (Eroğlu vd., 2011).

UNICEF (2018) in açıkladığı rapora göre dünya genelinde, 13-15 yaş aralığındaki öğrencilerin %50 (yaklaşık 150 milyon öğrenci) okulda ve okul etrafında akran şiddetinden dolayı mağduriyet yaşamaktadır. Dünyada, 13-15 yaş aralığındaki öğrencilerin üçte birinden fazlası zorbalıkla yüz yüze gelmekte, nerdeyse aynı oranda öğrenci de fiziksel olarak kavgaya dâhil olmaktadır. Gelişmiş 39 ülkedeki öğrencilerin onda üçü akranlarına karşı zorbalık davranışları sergilediğini kabul etmektedir. Yine aynı raporda zorbalığa uğrama riski açısından bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin aynı oranda risk taşıdığı görülmekle beraber kızların ilişkisel zorbalığa, erkeklerini ise

fiziksel şiddet ve tehdide uğrama olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Yine UNICEF'in yayınladığı “Etki Dünyaları: Zengin Ülkelerde Çocukların Refahını Neyin Şekillendirdiğini Anlamak” (Gromada vd., 2020) raporunda da arkadaşlar tarafından uygulanan şiddetin ciddi bir sorun olduğu belirtilmiştir. İlişkiler ve sağlık üzerinde etkileri ortadan kaldırılamayacak düzeyde olumsuz izler bıraktığı, sıklıkla zorbalığa maruz kalan çocukların yaşamdan aldıkları doyumun daha düşük olduğu, zorbalığa uğramanın, yaşam doyumuna olan negatif etkisinin ekran başında kalmaktan dört kat daha fazla olduğu raporlaştırılmıştır.

OECD üye ülkeler üzerinde yapılan araştırma rapor sonuçlarına göre, 15 yaşındaki çocukların zorbalık sıklığı ve yaşam doyumunu tablosunda Türkiye’de zorbalığa uğramanın yaşam doyumunu ciddi şekilde düşürdüğünü hatta 33 ülke arasında en düşük yaşam doyumunu oranı ile listenin sonunda yer almıştır. OECD üye ülkelerine bakıldığında, 15 yaşında olan öğrencilerin akranları tarafından bir akran zorbalığı davranışına maruz kalma sıklığı %24 olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye için, sıklığın %25 civarında olduğu bu raporda saptanmıştır (OECD, 2019).

TÜİK (2023), verilerine göre ise; anneleri veya temel bakım verenleri tarafından ayda en az birkaç kez diğer çocuklar tarafından zorbalığa maruz kaldığı belirtilen 6-17 yaş grubundaki çocukların oranı %13,8 olarak belirtilmiştir. Raporda zorbalık türlerine göre veriler de sunulmuştur. Diğer çocuklar tarafından, bilinçli olarak arkadaş gruplarının dışında bırakıldığını belirten çocukların oranı %7,2 olmuştur. Diğer çocuklar tarafından alay edildiği belirtilen aynı yaş grubundaki çocukların oranı %7,7, diğer çocuklar tarafından hakkında kötü söylentilerin yayılmasına maruz kaldığı belirtilen çocukların oranı %4,8, vurulmaya veya itilmeye maruz kaldığı belirtilen aynı yaş grubundaki çocukların oranı %4,4 tür.

Uluslararası ve ulusal kurum ve kuruluşların yayımladıkları raporlar, yapılan çalışmalar, ergenlerde akran zorbalığının boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bu açıdan akran zorbalığı üzerinde etkili olabilecek bireysel ve çevresel faktörlerin incelenmesi ve araştırılması önemlidir. Bireysel faktörlerden yaş, cinsiyet ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi akran zorbalığı üzerinde etkili olabileceği düşünülen değişkenlerdir.

Seals ve Young (2003), sınıf düzeyi ve yaş değıştikçe zorbalık düzeylerinin de değıştiğini, çalışmalarında, yedinci sınıftaki öğrencilerin sekizinci sınıftaki öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptığını belirtmişlerdir. Yine yaş büyüdükçe zorbalık davranışlarının azaldığını belirten başka araştırmalar da vardır (Andreau, 2000; Bellamy vd., 2000; Madsen vd., 1999; Pateraki 2001). Türkiye’deki bazı araştırmalar ise yukarıdaki genel zorbalık azalış eğiliminin tersine, yaş arttıkça zorbalığın da arttığını göstermektedir (Kandemir, 2006; Yurtal ve Censeven, 2006).

Akran zorbalığında bireysel değışken olarak cinsiyetin önemli bir rolü olduğunu farklı araştırmada belirtilmiştir. Türkiye’deki araştırmalar kızlara göre erkeklerin daha fazla zorbalık yaptıkları ve daha fazla mağdur olduklarını ifade etmişlerdir (Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilmioğlu, 2009; Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007). Zorbalık rollerine göre, zorba olma ve zorba-mağdur rollerini erkekler kızlara oranla iki kat daha fazla üstlenmektedir (Akman, 2023). Nerdeyse tüm toplumlarda erkekler kadınlara nazaran çok daha fazla saldırganlık davranışları sergilerler. Çocukken oynana oyunlarda dahi erkek çocuklar şiddet ev saldırgan unsurlar barındıran oyunları kızlara oranla çok daha fazla tercih ederler. Erkeklik hormonu (testesteron) ile saldırganlık arasındaki ilişki bilinmektedir (Abay ve Tuğlu, 2000). Cinsiyet değışkeninin birçok araştırmada yordayıcı ve zorbalıkla ilişkili olduğu görülmektedir. Lise öğrencileri arasında akran zorbalığının yaygınlığını, ilişkili faktörleri ve zorbalık davranışlarının ruh sağlığı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan, 880 öğrenci ile yapılan çalışmada (Kılıçaslan vd., 2023), öğrencilerin %34,2’si akran zorbalığına maruz kaldığını, %13,9’u ise akran zorbalığına uğradığını bildirmiş, akran zorbalığı ile erkek olmanın yüksek düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada depresyon, kaygı ve stres puanlarının hem mağdur hem zorba gruplarında bu gruplara dâhil olmayan öğrencilere nazaran anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirtilmiştir.

Bireysel değışkenler açısından, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin zorbalık davranışları üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Eşici (2013) bu konu ile alakalı, öğrencilerin temel ihtiyaçlarının doğru bir şekilde karşılanıp giderilmediği durumlarda zorbalık gibi istenmeyen bazı davranışların ortaya çıkabileceğini ve bu kümede yer alan öğrencilerde akranlarına karşı sözlü, fiziksel, duygusal bakımdan rahatsız edici birtakım davranışlar görülebileceğini belirtmiştir. Sosyal olarak onaylanmayan ve kabul görmemiş olan kişilerin, ait olma ihtiyacının

karşılanma seviyelerindeki düşüklükten dolayı zorbalık eylemlerinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Benzer şekilde, Tuğran (2020), temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarının karşılanması kişinin daha toplumsal kılacağını belirtmiştir. Özerkliğini elde edememiş ve bu ihtiyacını karşılayamamış bireyin, kendini yeterli hissettiği alandaki üstünlüğü başkalarına karşı zorbalık aracı olarak da kullanabileceğini veya zorba davranışlar sergileyerek bu ihtiyaçlarını tatmin etme yoluna gidebileceğini ifade etmiştir.

Araştırmada, akran zorbalığına, çevresel bir değişken olarak ergen ebeveyn ilişkilerinin de etkisi (Aksu, 2019) olduğu düşünülmektedir. Haspolat (2022), pozitif ebeveynliğin çocuk ve anne baba arasındaki sağlıklı iletişim ile ilgili olduğunu, çocukların anne babaları ile ilgili olarak olumlu bir algıya sahip olması, ebeveynleri ile kurdukları iletişimin güçlü olduğu ve çocukların anne babaları tarafından kabul edildiği anlamı taşıdığını belirtmiştir. Olumlu ebeveynlik ve etkileri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ebeveyn çocuk ilişkisinin, temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve engellenmesi (Moltafet vd., 2018; Sağlam, 2022), özerklik (Günaydın ve Ümmet, 2023; Toprak, 2019) gibi çocukların psikolojik gelişimlerdeki temel konular üzerinde ne kadar önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Akman (2023), problemleri anne ile konuşup paylaşabilmenin, akran zorbalığı rollerinin tamamının oluşumunda gözle görülür bir azalmaya yol açtığını, mağdur öğrencilerin %40,8'inin bu durumu kimseye söylemediğini, mağduriyetini herhangi birine anlatabilen öğrencilerin ise %66'sının ebeveynlerine bunu anlattığını belirtmiştir. Baş'a göre (2021), akran zorbalığı kişisel, aile ve sosyal çevre ile ilgili daha birçok değişken ile ilişkili olabileceğinden disiplinler arası bir bakış açısı ile ele alınmalı ve daha çözüm odaklı yaklaşımlarla değerlendirilmelidir. Pirc ve arkadaşları (2023), 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, anne babanın otoriter tarzının akran zorbalığının pozitif anlamda yordayıcısı olduğunu, ilişkisel ve fiziksel zorbalık davranışları ile anne babanın otoriter tarzı arasında pozitif yönde ilişki bulunduğu belirtilmiştir.

Ergenlerin ebeveynleri ile kurdukları iletişimin kalitesi ve destekleyici anne baba varlığının zorba davranışları gösterme ve bunlara maruz kalma üzerinde etkisi olabileceği değerlendirilmektedir. Alanyazına bakıldığında da aile değişkeninin, zorbalığın anlaşılması ve kontrol altına alınması açısından önemli bir nokta olduğu anlaşılmaktadır (Doğan, 2010; Espelage vd., 2014; Man vd., 2022; Süzük ve Akıncı,

2022; Zhao vd., 2023). Örneğin Chen ve arkadaşları (2023) ebeveyne bağlanmanın zorbalık mağduriyetinin etkilerini hafiflettiğini belirtmiştir. Hoşgörür ve Orhan (2017)'a göre, zorbalık eylemleri, ailenin çocuğu yetiştirme tarzından, aile bireylerinin birbirlerine karşı gösterdikleri şiddet davranışlarından, bireyin çevresinden, medyadaki şiddet içeriklerine ve öğrencinin akademik olarak kötü olmasına kadar birçok değişik sebepten kaynaklanabilir. Ebeveyn reddi ergenler arasında okul zorbalığının yordayıcısı konumundadır (Sabah vd., 2022). Yapılan birçok çalışma sonucunda ailenin sosyal desteğinin birey için varlığı ve bireyin kendisini aileye ait hissetmesi yaşamında zorbalık davranışlarına maruz kalma olasılığını ortadan kaldıracıdır (İşsever, 2020). Bu sebepten ebeveynlerin çocuk yetiştirirken onlara duygularını düzenleyebilme becerilerini kazandırabilmeleri toplumsal hassasiyeti yüksek olan faaliyetlere katılımlarını teşvik ederek, kazandıkları gücü yıkıcı olmayan ve faydalı amaçlar için kullanabileceği konusunda model olarak yol göstermeleri gerekmektedir (Bayraktar, 2009). Ailenin sosyal desteği arttıkça öğrencilerin zorbalık davranışlarında azalma olduğu bilinmektedir (Süzük ve Akıncı, 2022). Seyhan (2020) ise, anne babaları, okul ortamında sık rastlanılan zorbalık kavramına dair bilgi vermenin ve eğitim öğretim süreçlerine katılımlarını sağlamanın önleyici bir etkisinin olabileceğini ifade etmiştir.

Çevresel bir değişken olarak, arkadaşlık ilişkilerinin akran zorbalığı üzerinde önemli bir rol oynadığı (Olweus, 1978) düşünülmektedir. Çocukların akranları ile olan iyi ilişkileri arttıkça, aralarında olumlu etkileşim geliştikçe, onların psikolojik iyi oluşları da artmakta, çocukların psikolojik iyi oluşları ve esenliğini gösterir, arkadaşlık ilişkilerinin niteliği ve şeklinden daha iyi bir ölçüt bulunmamaktadır (Gromada vd., 2020). Arkadaşlık ağları ve akran grupları arasındaki ilişkilere, akran zorbalığı açısından çok az araştırma odaklanmıştır, sosyal destek teorisi arkadaşların zorbalığı engelleme konusunda tampon görevi gördüğünü belirtmiştir (Zhang vd., 2022). Arkadaşları tarafından sevilen ve akran ilişkileri iyi olan, öğrencilerin akran zorbalığına daha az maruz kaldıkları görülmektedir (Longobardi vd., 2022; Maneiro vd, 2023). Erkekler için kaliteli arkadaşlık ilişkileri ile donatılmış bir arkadaş çevresinin yani akran kalitesinin, sosyal becerilerin akran zorbalığına etkisinde aracı rolü olduğu, kaliteli arkadaşların sosyal becerileri etkilediği ve bunda akran zorbalığını azalttığı görülmüştür (Kusumaningsih ve Febriani 2022). Akran desteğinin mağdurların psikolojik iyi oluşlarına olumlu etki ettiği, akran mağduriyetlerini telafi ettiğini (Çetin

vd., 2023) söylemek mümkündür. Suçlu akranlar ile kurulan sosyal ilişkilerin okuldaki zorbalık davranışları ile ilişkili olduğunu belirten Veenstra ve Laninga-Wijnen (2023), zorbalıkta akran etkisinin, ergen ebeveyn ilişkisine göre daha çok ve daha doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmalara bakılarak akranları ile kaliteli ve olumlu sosyal ilişki geliştiren ergenlerin akran zorbalığı davranışlarında azalma olacağını, tam tersine problemli ve zorbalık gösteren arkadaşlar ile ilişkide olanların akran zorbalığı davranışlarında artış olacağını söylenebilir.

Araştırmada çevresel bir başka değişken mağdur olmadır. Alanyazına bakıldığında, akran zorbalığına maruz kalan mağdurların zamanla zorba davranışlar göstererek zorbaya dönüştüğünü ya da aynı anda zorba da olabildiği anlaşılmaktadır (Espelage ve Walters, 2023). Zorbalık mağdurlarının sayısının endişe verici boyutlara ulaşması nedeniyle, zorbalık davranışının kökenlerini daha iyi anlamaya yönelik daha fazla araştırma yapılması toplumsal açıdan önem taşımaktadır. Çinli ergenlerle yapılan bir çalışmada (Cheng vd., 2022) katılımcıların %10,1'inin mağdur olup akran zorbalığına maruz kaldığını görmek mümkündür. Akran zorbalığından mağdur olmanın yaklaşık %36 olarak belirtildiği bir meta-analiz araştırmasında (Laith ve Vaillancourt, 2022), mağduriyetin oranı arttıkça psikolojik zararında arttığını, mağdur olmanın psikolojik zarara neden olduğunu ve zorbalık mağduriyeti ile ilişkili psikolojik zarardaki ortalama artışın %29,7 olduğu bulunmuştur. Akran zorbalığı ile ilgili yapılan başka bir araştırmada ise (Horvat vd., 2023) akran desteği açısından en düşük puanları, zorba ve zorba-mağdur öğrencilerin bildirildiğini, dolayısı ile yapılacak destek ve önleyici müdahalelerin akran zorbalığı rollerine göre farklılaşması gerektiğini belirtilmiştir. Başka bir araştırmada ise öğrencilerin %24,2'sinin akran zorbalığına uğradığı, %11,1'inin akran zorbalığı yaptığı ve %7'sinin zorba-mağdur olduğu bulunmuştur (Akman, 2023). Zorbalık ve mağdur olma okul ortamlarında geçici olmayan problemlerdir. Son zamanlarda yapılan geniş ölçekli bir araştırmada, araştırma dâhilindeki 11-15 yaş aralığındaki öğrencilerin %10'u yakın zamanda okul zorbalığına maruz kaldığını ve %7'si diğerlerine karşı zorbalık davranışları sergilediği belirtilmiştir (Inchley vd., 2020).

Özetle, alanyazındaki çalışmalara bakıldığında, akran zorbalığının ergenlerin gelişim alanlarının nerdeyse tamamına etki ettiği; fiziksel, psikolojik, sosyal, akademik vb. birçok alanda olumsuz etkileri olduğu ve dikkate alınması gereken önemli bir

problem olduğu anlaşılmaktadır. MEB'in son dönemlerde yaptığı değişiklikler ile konuya daha da eğildiği ve gelişimsel önleyici rehberlik kapsamında akran zorbalığını engellemeyi ve azaltmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Önleyiciliği artırmak için problemin hem bireysel hem de çevresel değişkenler açısından ele alınması önem arz etmektedir. Türkiye’de okullarda şiddet, saldırganlık, zorbalık gibi hadiselerin çoğaldığının fark edilmesinden sonra MEB (2006)’in “Okullarda Şiddetin Önlenmesi” genelgesini uygulamaya koyduğu, bu problemlere ortaya çıktığı ilk anda müdahale etmenin önemsendiği ve gelişimsel-önleyici yaklaşımın esas alındığı görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığınca ortaöğretim kurumları yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelikte *“Tekrarlayan çeşitli davranışlarıyla başka bir öğrencinin, sosyal veya duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek şekilde akran zorbalığı yapmak.”* ifadesi yönetmeliğe eklenerek değişiklik yapılmış, yapılan düzenleme ile akran zorbalığı yapan öğrencilere artık disiplin işlemi uygulanacağı belirtilmiştir (MEB, 2022).

Bu çalışmada da değişkenlerin bireysel olarak yaş, cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, çevresel değişkenlerin ise ergen ebeveyn ilişkisi, akran ilişkileri ve mağdur olma olarak belirlenerek akran zorbalığının etraflica ele alınması amaçlanmıştır. Elde edilen bulguların, akran zorbalığını yordayan bireysel ve çevresel değişkenler açısından alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

b. Araştırmanın Amacı

Araştırmada ergenlerde, akran zorbalığını açıklamaya yönelik geliştirilen çoklu doğrusal regresyon modeli doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranması amaçlanmıştır:

Ergenlerde akran zorbalığı düzeyi; yaş, cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve mağdur olma değişkenleri tarafından ne ölçüde yordanmaktadır?

c. Araştırmanın Önemi

Akran zorbalığının okul ortamlarında, bir şiddet biçimi olarak oldukça yaygın olduğu bilinmektedir (Dimitrios vd., 2023). Hukuk, eğitim, siyaset, sosyoloji vb. alanlarda ele alınan zorbalık kavramının, çok geniş bir çalışma alanında kendine yer bulduğu görülmektedir. (Eşkisü, 2009). Akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, 2010’ dan sonra yapılan araştırma sayısında artış olduğunu, akran

zorbalığının artarak sistemin gidişatına engel olan ciddi bir sorun olduğunu söylemek mümkündür (Kılıç, 2023). Araştırmalar daha çok eğitim alanında yoğunlaşmıştır (Pişkin, 2002). Öğrencilerin öğrenme ve eğitsel süreçleri ile başarı düzeylerini olumsuz etkilemektedir (Halliday vd., 2023; Li vd., 2020; OECD, 2017; Orolbek ve Zhumabekova, 2023). Öğrenme ortamlarına, fiziksel ve psikolojik iyi oluşlarına zarar vermektedir (Çetinler, 2021; Halliday vd., 2023; Kim vd., 2023; Ramadhana vd., 2023). Akran zorbalığı okullarda yeni karşılaşılan bir sorun olmamakla birlikte (Seçer, 2014), belli oranda önlenabilir, en azından azaltılabilir nitelikteki bir problem olarak değerlendirilebilir. Akran zorbalığının, bireylerin yaşamlarının her alanında etkileri olan sosyal ve davranışsal bir risk faktörü olduğu (Moore vd., 2017; Kamphuis vd., 2010; Walters, 2021; Zhang ve Jia, 2023) bilinmektedir.

Akran zorbalığının ABD, Birleşik Krallık, Hollanda, Hindistan, Finlandiya vb. başka birçok ülkede sorun olmaya devam ettiğini söylemek mümkündür (Gini ve Pozzoli, 2009; Gümüş ve Talu, 2022; Fekkes vd., 2005; Kljakovic ve Hunt, 2016; Bakan vd., 2023). Endonezya’da 2021 Ulusal Değerlendirmesi, öğrencilerin %24,4’ünün okullarda potansiyel olarak zorbalığa maruz kaldığını (Devi ve Yulianandra, 2023), Amerika Birleşik Devletleri’nde, 15 yaşındaki öğrencilerin yaklaşık yüzde 14’ü öğrencilerin diğer öğrencileri korkutması veya zorbalık yapması nedeniyle öğrencilerin öğreniminin çok fazla engellendiğini (Zhang vd., 2018) belirtmektedir. ABD eyaletlerinin birçoğunda, zorbalığı önlemek adına, karşıt yasalar çıkarıldığı bilinmektedir (Brank vd., 2012).

Yurt dışında olduğu gibi Türkiye’de de akran zorbalığının çok ciddi bir problem olduğu (Bjereld vd., 2020; Ciminli, 2023; Eroğlu vd., 2011; Gümüş ve Talu, 2022; Kılıç, 2023) düşünülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, ülkemizde ve dünyada hızla artan şiddet ve şiddete bağlı sorunların araştırılması amacıyla “Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu” oluşturulmuştur. Saldırganlık ve şiddet olaylarının kaynağını araştırmak ve çözümler üretmek amacıyla kurulan bu araştırma komisyona bakılarak; zorbalık ve şiddet konusunun meclisin de yıllar öncesinden gündeminde olduğunu anlamak mümkündür (TBMM, 2007). Okullarda akran zorbalığından etkilenen çocuklar, hukuki olarak temel hak ihlalleri yaşamakta, genel ayrımcılık yasaları dışında

akran zorbalığına özel yasal düzenlemeler ülkemizde yer almamaktadır (Kılınç, 2022). Bu araştırmanın sonuçlarının yasa koyuculara, bireysel ve çevresel etkiler ile ilgili bilgi sunabileceği değerlendirilmektedir.

TÜİK (2018) verilerine bakıldığında ise 2017 yılında güvenlik birimlerine getirilen çocukların oranlarının, bir önceki yıla göre binde beşlik bir artışla 335 bin 242'ye ulaştığı; 15-17 yaş aralığında olanların oranının %57,7; 12-14 yaş aralığında olanların oranının %23,3; 11 yaş ve daha küçük olanların oranının ise %18,5 olduğu görülmektedir. Ergenlik dönemi içerisinde yer alan 12-17 yaş aralığında bulunan çocukların oranının %81 olduğu; %60'nın erkek %40'nın kız olduğu belirtilmektedir. Suça sürüklenmiş bu çocuklar arasında en sık karşılaşılan davranış probleminin ise saldırganlık (yaralama ve mala zarar) olduğu ifade edilmektedir. Güvenlik birimlerine yansımayan olayların da varlığı dikkate alındığında oranların raporda belirtilenlerden daha yüksek olduğu değerlendirilebilir, çocuk ve ergenlerin bu durumdan hayli olumsuz etkilendiği söylenilebilir (Özdoğan vd., 2021). Bu nedenle, özellikle ergenlik dönemi içerisinde akran zorbalığı ile ilişkili olabilecek değişkenlere bakılması ve bunların araştırılması, ergenler arasındaki akran zorbalığı ve buna bağlı davranışsal problemlerin engellenmesi veya azaltılması noktasında önemli görülmektedir.

Akran zorbalığı ile ilgili ilk araştırmaları yapanlardan biri olan Olweus (1993), altıncı ve dokuzuncu sınıfta akran zorbalığı yapan bireylerin 24-36 yaş arası süreçlerde de kriminal suça karıştığını ve yetişkin yaşamında diğer çocuklardan %40 oranında daha fazla suça karışma potansiyeli taşıdığını ifade etmiştir. Çocukluk dönemlerinde akran zorbalığı yapmış çocukların yapmayanlara göre madde kullanma ve hırsızlık yapma gibi eğilimlerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Akran zorbalığının etkileri sadece zorbalar açısından değil, buna maruz kalan mağdur, seyirci ve diğer tüm rollerdeki bireyler açısından ileriki yaşlara kadar etki ederek, ciddi davranış problemlerine ve psikolojik bozukluklara neden olmaktadır (Gökler, 2009; Kavşut, 2009; Rigby, 2003; Iyanda vd., 2022). Akran zorbalığı ile ilgili okul çalışmaları, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin huzursuz ve mutsuz olduklarını, arkadaşlarından izole olduklarını, psikolojik ve psikosomatik semptomlar gösterdiklerini (Albregtsen vd., 2001; Fekkes vd., 2004) belirtmekte; kadınların %31'inin ve erkeklerin %46,7'sinin son bir yıl içinde akran fiziksel şiddetine, kadınların %36,8'inin ve erkeklerin %40,2'sinin akran duygusal şiddetine maruz kaldığına (Chiang, 2023) dikkat

çekmektedir. Akran zorbalığına maruz kalmanın, ergenlerin benlik algılarına zarar verdiğini ve bağımlılığa varan sosyal medya kullanımına sebep olabileceğini belirtmiştir (Kaplan vd., 2023). Yapılan çok sayıda çalışma, zorbalık davranışına maruz kalan mağdur öğrencilerin refahını, ruh sağlığını ve öğrenme düzeylerini ciddi şekilde azaltacak etkileri olduğunu göstermiştir (Armitage, 2021; Siddique vd., 2023). Akran zorbalığına bağlı olarak bireylerin ileriki yaşamlarında ortaya çıkabilecek problemlerin, okul çağı dönemlerinde ve ergenlik dönemlerindeki doğru müdahaleler ile azaltılabileceği (Ttofi ve Farrington, 2011) düşünülmektedir. İlk çalışmaların üzerinden elli yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen önlemeye yönelik müdahalelerin yeteri kadar olmadığı ve etkilenenlerin sayısında da bir azalma görülmediği anlaşılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2018). Bu açıdan akran zorbalığını etraflıca anlamak ve akran zorbalığını etkileyebilecek unsurların bilinmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmanın çalışma grubundaki gençlerin, yaş aralıkları ve içinde bulundukları gelişim dönemleri bakımından akran zorbalığının azaltılması ve engellenmesi açısından önemli bir dönem içerisinde yer aldığı, araştırma bulgularının bu konuda alanyazına destek sunacağı ve önleyici çalışmalara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir.

Alanyazına bakıldığında akran zorbalığından farklı kavramlar olmasına rağmen, akran zorbalığı ile ilişkili olarak saldırganlık ve şiddet ile ergen ebeveyn ilişkilerine dair (Çetinkaya Yıldız, 2010; Ergüder, 2016; Öztürk, 2023; Şakar, 2023; Yurdakul, 2023) araştırmalar yer almaktadır. Temel psikolojik ihtiyaçların saldırganlık ve şiddet ile ilişkisine dair (Avcı, 2010; Bulut, 2008; Emiroğlu, 2018; Şahin ve Korkut Owen, 2009) çokça araştırma yapıldığı görülmektedir. Ancak akran zorbalığına yönelik aynı bağımsız değişkenler ile yeteri kadar araştırma bulunmadığı anlaşılmaktadır (Tuğran, 2020; Zhang ve Jia, 2023). Akran zorbalığına yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde ise, akran zorbalığına yönelik diğer bireylerin tutumları (Morkan Şahin, 2021; Okur Karahan, 2020), akran zorbalığının zorbalığın yaygınlığı, nedenleri ve etki düzeylerini belirlemeye (Akman, 2023; Çetinler, 2021; Gümüş ve Talu, 2022; Öztuna, 2018) odaklanıldığı söylenilebilir. Akran zorbalığının bireysel ve çevresel değişkenlerin beraber ele alınarak araştırılması, zorbalığı kavramının anlaşılmasına daha geniş bir yelpazeden bakma imkânı sağlayarak alanyazına katkı sunabilir. Buradan hareketle yaş, cinsiyet ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi bireysel; ergen ebeveyn ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve mağdur olma ise çevresel değişken olarak akran zorbalığını

yordayabilecek etkenler olarak varsayılmıştır. Yaş ve cinsiyetin akran zorbalığına yordayıcı etkisi belirlenerek, yapılacak araştırma uygulamaları ve hatta psiko-eğitim grupları kademelere ve sınıflara göre farklılaştırılabilir. Temel psikolojik ihtiyaçların akran zorbalığını yordayıcı etkisi belirlenerek araştırmalarda çocukların psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik anne baba uygulamalarına ağırlık verilebilir. Ergen ebeveyn ilişkileri ve akran ilişkilerinin yordayıcı etkisi belirlenerek okullarda ve okul temelli araştırma uygulamalarında psiko-eğitim programlarına ağırlık verilebilir. Mağdur olmanın yordayıcılık düzeyi belirlenerek araştırmalarda mağdur olanlar üzerine odaklanılabilir; doğrudan mağduriyeti engelleyecek, dolaylı olarak da zorbalığı azaltacak önleyici müdahalelere dikkat çekilebilir. Millî Eğitim Bakanlığının okullarda uygulamaya koyacağı zorbalık ile ilgili önleyici programlara, araştırma bulguları ile destek verilebilir.

Özetle, son dönemdeki ulusal ve uluslararası kuruluş raporları ile bilimsel araştırmalar, akran zorbalığı kavramına dikkat çekmekte, insanların yaşamının her alanına etki ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca birey davranışları ile çevredekilerin davranışsal tepkileri arasında karşılıklı etkileşim vardır (Bronfenbrenner, 1977). Bu nedenle temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkileri, akran ilişkileri, mağdur olma, yaş ve cinsiyet ile akran zorbalığı arasındaki ilişkinin birlikte incelenmesi önemli görülmüştür. Elde edilen araştırma bulgularının, akran zorbalığının engellenmesine yönelik politika yapıcılara bilgi sunarak onlara daha geniş bir bakış açısı kazandırması; eğitimciler ve araştırmacılara ise gelecekte yapılacak önleyici araştırma ve uygulamalara kaynaklık etmesi bakımından önemli görülmektedir.

d. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan öğrenciler uygulanan veri toplama araçlarını gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtlamışlardır.

e. Sınırlılıklar

1. Araştırmadaki veriler 2022-2023 eğitim öğretim yılında Erzincan ilinde araştırmaya katılan ortaokul ve lise öğrencilerinin verdikleri bilgilerle sınırlıdır. Elde edilen bulgular benzer özelliklere sahip öğrencilere genellenebilir.

2. Araştırmada verilerin öz bildirime dayalı olarak toplanması sosyal istenirlik gibi faktörlerden dolayı bazı puanların yüksek çıkmasına neden olmuş olabilir.

f. Tanımlar

Akran Zorbalığı; Bir öğrencinin, bireysel veya grup olarak başka öğrencilerce yineleyici tarzda ve birden çok kez olmak koşulu ile zarar verici davranışların hedefinde olması sürecidir (Olweus, 2011).

Arkadaşlık İlişkileri; Karşılıklı üretken ve karşılıklı pozitif açıdan karakterize edilen iki birbirine bağlı kişiler arasındaki ilişkidir (Devito, 2012).

Ebeveyn İlişkileri; Ebeveynlerin çocuklarına karşı ortaya koydukları anne baba tutumlar, kullandıkları disiplin yöntemleri ve çocukları ile kurdukları bağ olarak tanımlanabilir (Ekşi, 2021).

Temel Psikolojik İhtiyaçlar; Öz belirleme kuramına göre temel psikolojik ihtiyaçlar (özerklik, yeterlik ve ilişkili olma), kişinin gelişiminin sürdürülmesi, bütünlüğü ve iyi oluşu için lazım olan besinlerdir (Deci ve Rayn, 2000).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde araştırmanın konusu ilgili alanyazın doğrultusunda başlıklar şeklinde açıklanmıştır.

1.1. Zorbalığın Tanımı ve Türleri

1.1.1.Zorbalık

İnsanların sosyal varlıklar olduğundan hareketle, çocuk ve ergenler söz konusu olduğunda, bu sosyal alanların başında okullar gelmektedir. Gençler için eğitim öğretim ortamı olan okulun en köklü amaçlarından biri de öğrencilerin iletişim ve problem çözme kabiliyetlerini geliştirmektir ancak ergenlerin kendi yaşlıları ile oluşturduğu ilişkiler her zaman istenilen şekilde gerçekleşmeyebilmektedir. Eğitim öğretim kurumları olan okulların ortamlarında öğrencilerin birbirleri ile kurduğu olumsuz iletişim süreçlerinden biri de akran zorbalığıdır. Gücü elinde tutanın, kendinden daha zayıf olanı devamlı olarak rahatsızlık verici davranışlarda bulunması anlamına gelmektedir (Ayas ve Pişkin, 2011).

Çocuklar ve ergenlerin zorbalık davranışları yeni bir olgu değildir (Zhang vd., 2018). Halk sağlığı araştırmaları bize gençlerde şiddet ve saldırganlığın, sürekli olan ve yoğunluğu, sıklığı ve tonu her geçen gün artan bir problem olduğunu söylemektedir (TBMM, 2007). Araştırmacılar zorbalığı ciddi şekilde 1982 yılından sonra çalışmaya başlamışlardır. Bu yıllarda Norveç'teki haberlerde, 10-14 yaşlarında 3 erkek çocuğun yaşlılarınca zorba davranışlara maruz bırakıldığından dolayı intihar ederek yaşamını sonlandırdığı haberleri yer almıştır. Bundan dolayı Norveç Eğitim Bakanlığı okullarda öğrenciler arasında ortaya çıkan bu zorbalık davranışları ile mücadele etmek amacı ile ülke çapında çalışmalar planlamıştır. Bu olaylardan sonra zorbalık çalışmalarına

gösterilen ilgi zamanla, Avrupa, İrlanda, İngiltere ve daha sonra Japonya, Yeni Zelanda, Kanada ve ABD’de artış göstermeye başlamıştır (Smith ve Brain, 2000).

Zorbalığın tam olarak ne olduğuna bakacak olursak alanyazında zorbalıkla ilgili birden çok tanımın yer aldığını görmek mümkündür. Roland ve Munthe (1989) zorbalığı, “uzun soluklu ve kendini savunma konusunda sürekliliği bulunan becerileri edinememiş kişileri hedef alan, başka şahıs ve şahıslarca, psikolojik veya fiziksel saldırganlık davranışları göstermesi” şeklinde ifade etmektedir. Smith ve Sharp (1994) ise zorbalığı, “kurban olarak belirlenen bir öğrenciye, başka bir öğrencinin, kabul edilemeyen, kötü, sözel ifadeler kullanması, fiziksel teması da içeren saldırgan davranışlarda bulunması, sözlü olarak korkutmaya çalışması, bir alanda onu alıkoyarak engellemesi ve onunla bilinçli olarak iletişim kurmayı reddetmesi gibi davranışlar” olarak tanımlamaktadır. Birbirinden farklı zorbalık tanımlarından yola çıkan Pişkin (2002) zorbalığı; “bireysel veya grup olarak öğrencilerin, güçsüz olarak gördükleri başka öğrencileri bilinçli olarak hedef alan ve sistematik olarak rahatsızlık veren, mağdurun kendisini savunamayacak halde olduğu, şekillenmiş bir saldırganlık formu olarak” tanımlamıştır.

Olweus ilk olarak 1970’li yıllarda zorbalığı tanımlarken “mobbing” terimini kullanmış ancak daha sonra bu terimin zorbalık kavramını tam olarak ifade etmekte yetersiz kaldığını fark etmiştir. “Bullying” teriminin zorbalık kavramını daha iyi ifade ettiğini düşünerek mobbing terimi yerine bullying terimini kullanmaya başlamıştır (Pişkin, 2002). Olweus (1994) zorbalık davranışlarını; kural tanımaz, antisosyal, genel bir davranış bozukluğu olarak görmüş ve zorbalığı; “*bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması*” (Olweus, 1995) olarak ifade etmiştir. Bu tanımda bahsedilen olumsuz davranışın, olumsuz sayılabilmesi için, kasıtlı bir şekilde zara verme amacı ile yapılmış ve rahatsız edici olmasını şart koşmuştur. Hedefi zarar vermek olan ancak yinelemeyen davranışlar ve aralarında güç dengesizliğinin bulunmadığı kişilerce, ortaya konulan davranışlar zorbalık olarak değerlendirilemezken şiddet olarak değerlendirilir (Sullivan, 2011). Zorbalık olarak bir davranış değerlendirilebilmek için o davranışın saldırganlık içermesinin yanında davranışın tekrarlayıcı olması ve davranışın tarafları arasında güç dengesinin olmaması gibi özellikleri de taşıması gerekir. Mesela fiziksel ve bilişsel özellikler bakımından eşit derecede sayılabilecek iki kişi ya da iki taraf arasından gerçekleşen zarar verici

davranışlar saldırganlık olarak değerlendirilebilir ancak zorbalık olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu örnek zorbalık olarak değerlendirilemeyecek birçok saldırgan davranış bulunduğunu bize göstermektedir (Olweus, 2011).

Olweus (2011) yapılan bir eylemin zorbalık eylemi olarak ele alınabilmesi için üç kıstas belirlemiştir. Bunlar;

- a) kişiye bilinçli olarak zarar vermeyi hedefleyen saldırgan eylem,
- b) bu eylemin belli bir zaman zarfında devam etmesi,
- c) zorbalık eylemini yapan ile mağdur arasında her anlamdaki gücün eşit olmaması, bu bakımdan dengesizlik bulunması.

Zorbalığın, belli bir zamana yayılan eylem ve yineleyen mağduriyetler silsilesi olarak ele alınması dört varsayımı temel almaktadır (Hascher ve Neuenschwander, 2011):

(1) Mağdur, belirlenmiş bir nedenden dolayı seçilmiştir yani kurban olarak seçilmesinin bir nedeni vardır. Zorba herkesi hedef almaz. Zorbanın birini hedef olarak belirlemesi için zorbalık davranışını yapan açısından bakıldığında zorbalığın işlevi mağdur olacak kişinin kişilik özellikleri ve mağdurun ortaya koyacağı davranışsal tepkilerin uyumlu olmasına bağlıdır.

(2) Zorbalık, bunu yapan açısından işe yarar bir şeydir ve tesadüfi bir saldırganlık davranışından daha çok zorba kişinin amaçlı eylemidir. Zorbanın bu davranış sonucunda elde edeceği bir şeyler vardır.

(3) Zorba ile zorbalık olayının devamlılığını koruyan mağdur arasında dinamik bir süreç vardır.

(4) Zorbalık süreci ortaya çıktığı şartlar ve sonuç açısından bakıldığında gizil ve açıktan pekiştirilir. Şartlar ve sonuç ile anlatılmaya çalışılan kültür, okul ve toplum kuralları vb.dir.

Berger (2007) samimice takılmaların, bir defaya mahsus ortaya çıkmış olumsuz tavırların ve oyun içerisindeki çekişme ve münakaşaların zorbalık tanımlaması içerisinde yer almaması gerektiğini savunmuştur. Olweus (1997), arkadaşlar arasındaki şaka yapmak amaçlı birbirine takılmaların (teasing) taraflardan birinde dahi rahatsızlık

uyandırıyororsa zorbalık (bullying) kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Sullivan (2011) da zorbalığın sınırlarını çizerek bu sınırlar içerisinde hangi davranışın zorbalık olup, hangisinin olmadığının netleştirilmesini önemli bulmuştur. Bazı davranışların zorba davranışlar gibi görünmesine rağmen bu davranışları zorbalık olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Zorbalık, sosyallik barındırmayan hatta sosyallik karşıtı ve yıkıcıdır ancak ceza gerektirmeyen bir formdadır. Saldırgan birtakım davranışlar, zorbalığın bütün ayırıcı kriterlerini taşımasına rağmen (yinelenici davranışlar formunda, içinde tarafların güç dengesizliğini barındıran ve amacı ve hedefi belirlenmiş formda) sıklığı ve dozu nedeniyle akran zorbalığını tanımlayan davranışlar kümesinin dışında kalır. Dolayısı ile okulun da ceza sınırlarının dışında kalabilir. Mesela; büyük çaptaki hırsızlık olayları, büyüklüğü normal sınırların dışındaki fiziksel zarar, tehdit, cinsel sınırları aşacak davranış ve tavırlar, cezai işlem gerektirir suçlu formdaki davranışlar olarak değerlendirilebilir. Cezai yaptırımları çocukların yaşı ve içinde bulunduğu şartlarda dikkate alınacak şekilde polis ve yargı uygulayabilir. Genellikle çocuklar biz büyüklerce saldırganlık kapsamında değerlendirilebilecek taşkınlık davranışları ve bir takım sözel ifadeler içeren oyunlar oynarlar. Yinelemeyen ve yıkıcı hedefleri olmayan bu tarzdaki davranışlar tam zorbalık sayılamayabilir ancak zorbalığa dönüşebilme ihtimali barındırdığından dolayı takip edilmesi gerekebilir. Bunların yanlış davranışlar olduğunu ancak zorbalık davranışları kapsamından değerlendirilemeyeceğini söylemiştir (Sullivan, 2011).

Yapılan tanımlamaların birçok açıdan benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Zorbalıkla ilgili tanımlamalara bakıldığında bu tanımların bize gösterdiği odak nokta, zorbaların mağdurlarca kışkırtılmadan bu zorba davranışları sergilemiş olması, sözlü veya fiziksel vb. çeşitli türlerde ortaya çıkması ile bunların devamlılık göstermesidir (Smith ve Sharp, 1994). Akran zorbalığı farklı türlerle ortaya çıkmaktadır. Zorbalığın bu farklı türleri, ergenlerin yaşam kalitesini etkileyerek, sağlığına çeşitli zararlar (Dubey vd., 2022) vermektedir.

1.1.2.Zorbalık Türleri

Yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmalarda zorbalık türlerinin farklı farklı belirlendiği ve sınıflanmış olduğu anlaşılmakta, araştırmacıların, zorbalık türleri için farklı sınıflandırma kıstasları belirlemiş olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar

zorbalığı doğrudan ve dolaylı zorbalık olarak ikiye ayırmıştır (Harris ve Petrie, 2002; Olweus, 1993). Sharp ve Smith (2002) zorbalığı fiziksel, sözel ve dolaylı olacak şekilde üçe ayırmıştır. Crick ve Bigbee (1998) zorbalığı, ilişkisel zorbalık ve açık zorbalık ikiye ayırmıştır. Rigby (2000) şekil olarak; fiziksel, fiziksel olmayan, direkt ve direkt olmayan olarak sınıflanabileceğini belirtmiştir. Mynard ve Joseph (2000), akran zorbalığını fiziksel, sözel, sosyal güdümler ve mala zarar verme olarak dört farklı sınıfta değerlendirmiştir. Sullivan ve Sullivan (2003) zorbalığı, fiziksel zorbalık, fiziksel olmayan zorbalık ve kişisel eşyalara zarar verme olarak üçe ayırmıştır. Pişkin ve Ayas (2011) zorbalığı; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme olmak üzere beşe ayırmıştır. İlerleyen zamanlarda çalışmalarına bu beş türe ek olarak cinsel zorbalık boyutunu da dâhil etmişlerdir. Bu açıklamalardan yola çıkarak, bu çalışmada zorbalık türleri olarak fiziksel, sözel, doğrudan, dolaylı- ilişkisel, eşyaya ve mala zarar verme, cinsel zorbalık ve sanal zorbalık alınmış ve bu zorbalık türlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

1.1.2.1.Fiziksel Zorbalık

Birinin bedenine veya sahip olduğu nesnelere eşyalara zarar verme güdümlü (İşsever, 2020), direkt olarak yapılan bir zorbalık şeklidir (Sullivan, 2011). Fiziksel zorbalıkta mağdura yönelmiş vurma, tekme atma, itekleme, şamar vurma, saç çekmek, tükürmek (Goodstein, 2013), eşyalarını alıkoymak (Sharp ve Smith, 2002) gibi fiziksel olarak zarar verici eylemleri ifade etmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında; ergenler arasında en çok görülen zorbalık türlerinden biri olduğu (Çelenk ve Yıldızlar, 2019), fiziksel zorbalık mağduriyetinin annelik babalık tarzları ile ilişkili olduğunu (Meng vd., 2023), fiziksel zorbalığın çoğunlukla erkekler tarafından yapıldığını (Sideridis ve Alghamdi, 2023) ve düşük akran desteğinin fiziksel zorbalığı artırdığını (Borowiec vd., 2022), erkeklerin kızlardan daha çok fiziksel zorbalıktan mağdur olduğunu (Çankaya , 2011), mağdurun etrafında güvenilir bir arkadaş ya da bir ebeveynin olmasının fiziksel şiddet ile ilişkili olduğunu (Qian vd., 2022), ebeveyn tutumu ve ilgisi ile cinsiyet ve yaşın, karşılaşılan problemlerin çözümlerinde fiziksel güç kullanmak ile ilişkili olduğunu (Polat ve Sohbət, 2020) görmek mümkündür.

1.1.2.2. Sözel Zorbalık

Sözel zorbalık, bireyin dış görünüşü, zekâsı, hobileri, giyecekleri, kültürel değerleri konuşma şekli veya şivesi vs. hakkında yıkıcı şeyler söylemek, iyi niyet taşımayan söylentiler yaymak, aşağılamak, sesini yükseltmek, taklit etmek, dalga geçmek, tehdit etmek gibi eylemlerdir (Sharp ve Smith, 2002). Sözlü zorbalık davranışlarından, mağdur, bedensel olarak etkilenmemiş gibi görünse de maruz kaldığı bu yıkıcı davranışlar psikososyal açıdan bireyde olumsuz birçok etkiye sahiptir (Claudia vd., 2022; Kafalı, 2021). Sözel zorbalığın zorbalık türleri arasında en yüksek yaygınlığı (Feng vd., 2022; Ma vd., 2023; Man vd., 2022) olan ve ergen ruh sağlığı üzerinde en önemli olumsuz etkiye sahip zorbalık türüdür (Man vd., 2022). Ergenler arasında sözel zorbalığın cinsiyet ve yaşa göre anlamlı şekilde farklılaştığı (Utomo, 2022; Zhou vd., 2022) ve akran desteği ile ilişkili olduğu (Borowiec vd., 2022) söylenilebilir. Sözel zorbalık ve olumsuz ebeveyn tarzının pozitif ilişkili olduğu (Zhou vd., 2022) görülmektedir. Zhao ve Yao (2022), sözel zorbalıktan mağdur olmanın kızlar ve erkekler arasında farklı etkileri olduğunu, özellikle de erkeklerde intihar düşünceleri ve depresif duygulanım arasında aracı rolü bulunduğunu belirtmektedir.

1.1.2.3. Doğrudan Zorbalık

Doğrudan zorbalık davranışları, kişiyi hedef alan direkt davranışlar, fiziksel veya sözel olarak kontrol elde etmek ve korku oluşturmak amacı ile el kol hareketleri ve yüz ifadeleri ile de yapılan mağduru hedef alan genellikle açık saldırgan davranışlar olarak belirtilmiştir (Goodstein, 2013; Sullivan vd., 2005). Bu davranışlar aynı zamanda dalga geçme, lakap takma, vurma, tekme atma (Harris ve Petrie, 2002) olarak gerçekleşebilirken, fiziksel zarar verme, dövme, tehdit etme gibi davranışları da içerebilmektedir (Crick ve Bigbee, 1998). Doğrudan zorbalık davranışlarının, cinsiyete ve yaşa göre farklılaştığı, erkeklerde kadınlardan daha fazla olduğu, yaş büyüdükçe doğrudan zorbalık davranışlarında azalma olduğu (Pepler vd., 2008) görülmektedir.

1.1.2.4. İlişkisel-Dolaylı Zorbalık

Sosyal, ilişkisel zorbalık bireyin gruptaki itibarını ve ilişkisini ortadan kaldırmaya yönelik, dışlamak asılsız haberler yaymak, görmezden gelmek, özel durumlarını başkalarına anlatmak veya yaymak (Goodstein, 2013), başkalarını da buna teşvik etmek (Chester vd., 2023) gibi eylemlerden oluşmaktadır. Bu tür zorbalıkta

amaçlanan şey bireyin akran ilişkilerini yıkıcı şekilde yönlendirmek ve kişiyi gruptan dışlamak ve izole etmeye çalışmaktır (Crick ve Bigbee, 1998). İlişkisel zorbalığın ergenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinde anlamlı bir azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu (Hu vd., 2022), yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığını söylemek (Zhou vd., 2022) mümkündür. Çünkü arkadaşlık ilişkilerinin en önemli olduğu, ergenlik dönemi gibi bir dönemde, akranlarınca reddedilmek, bireyde son derece derin ve yıkıcı izler bırakır (Beale, 2001). Cinsiyet, anne baba tutumu ve sınıf düzeyi, dolayısı ile yaş gibi bazı değişkenlerin, ergenlerin ilişkisel zorbalık düzeylerine etki ettiği görülmektedir (Başdaş ve Özbey, 2022). Kızların ilişkisel-dolaylı zorbalık yapma sıklığının erkeklere göre daha yüksek olduğunu Mynar ve Joseph (2000) çalışmalarında belirtmiştir. Qian vd. (2022) ise, aile bireyleri arasında güçlü bir iletişim ve etkileşim bağının bulunmaması ve ebeveyn ihmalinin bulunduğu ailelerdeki çocukların, ilişkisel ve dolaylı zorbalık davranışları bakımından risk altında olduğunu belirtmektedirler.

1.1.2.5.Eşyaya Mala Zarar Verme

Bir zorbalık türü olarak eşyaya ve mala zarar verme, mağdurun kıyafetlerine zarar verilmesi, özel eşyalarına zarar verilmesi, alıkonması ve çalınması gibi eylemlerden oluşmaktadır (Sullivan vd., 2005). Mynard ve Joseph (2000) erkeklerin daha fazla akran zorbalığı davranışları sergilediği, fiziksel zorbalık ve kişisel eşyaya ve mala zarar verme türündeki zorbalığı kız öğrencilere nazaran daha sıkça sergilediğini belirtmektedir.

1.1.2.6.Cinsel Zorbalık

Mağdur ile ilgili cinsel içerikli dedikodular yayma, bireyin cinselliği ile alakalı küçük düşürücü şeyler söyleme veya yayma, müstehcen fıkra ve olaylar anlatılması, cinsel içerikli temas ve sarılma gibi eylemler olarak görülebilir (Coloroso, 2003). Araştırmalara bakıldığında okullarda ve ergenler arasındaki cinsel zorbalığın hızla arttığı (Donnelly vd., 2019) görülmektedir. Cunningham vd. (2010), akranlarından fiziksel olarak daha çekici olduğunu düşünen ergenlerin daha fazla cinsel zorbalık yaptıkları ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları, etrafında başkalarına cinsel zorbalık davranışları gösteren daha fazla arkadaşları bulunduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada kendilerini akranlarından daha az fiziksel olarak çekici olarak algılayan erkeklerin, okulda cinsel zorbalık davranışlarından daha fazla mağdur oldukları belirtilmiştir.

Nickerson ve arkadaşları (2022), ergenlerin kendi aralarında normlar oluşturabildiğini ve bu normların akran ilişkilerine etki ettiğini belirtmektedirler. Ayrıca bu normların cinsiyete görede farklı davranışlara aracılık etmekte olduğunu, erkeklerde sadece cinsel taciz ve zorbalığa ilişkin davranışları belirgin şekilde azaltırken kadınlarda tüm suç ve zorbalık davranışlarını azaltmakta olduğunu da ifade etmektedirler.

1.1.2.7. Sanal/Siber Zorbalık

Sanal/siber zorbalık başka kişilere zara verme amacı taşıyan, birey ya da grup olarak, e-mail, cep telefonu, mesaj ve internet siteleri gibi bilgi ve iletişim araçlarının kullanımı yöntemi ile bilinçli olarak, yineleyici ve zarar verici davranışları kapsayan, kişileri hedef alan içerik, paylaşım vb. eylemlerdir (Arıcak, 2009). Bu tür zorbalık eylemlerinde zorbalar kimliklerini gizleyici hesap isimlerine sahiptirler ve izleyici kitlesi diğer zorbalık türlerine nazaran çok geniş olup nerdeyse sınırsızdır (Shariff, 2005). Siber zorbalığın cinsiyete göre farklılaştığını bildirir (Gohal vd., 2023; Sorrentino vd., 2023; Zhou vd., 2022) araştırmalar mevcuttur. Baldry vd. (2019), bu zorbalık türünde erkek olmanın, yaşça büyük olmanın ve ebeveyn bilgisizliği ve denetimsizliğinin ergenlerin siber zorbalıktan mağdur olmaları açısından risk oluşturduğunu belirtmiştir. Siber zorbalıktan mağdur olanların siber zorbalara dönüşebildiği, siber zorbalık ve siber zorbalıktan mağdur olma arasında pozitif bir ilişki bulunduğu, (Camacho vd., 2023; Güllü vd., 2023; Hussain vd., 2023; Sorrentino vd., 2023) bu açıdan diğer zorbalık türleri ile benzerlik gösterdiği söylenilebilir. Anne baba ilişkileri açısından siber zorbalığa bakacak olursak olumsuz anne baba tutumları ve siber zorbalık mağduriyetinin pozitif yönde ilişkili olduğunu (Gan vd., 2023; Nagata vd., 2023) söylemek mümkündür. Ossa vd. (2023), ergenlerin yalnızlaşıp akran ilişki düzeyleri azaldıkça siber zorbalık düzeylerinin arttığını belirtmiştir.

1.2.Zorbalık Roller

Kişi zorbalık hadiselerine zorba, mağdur, zorba/mağdur ya da izleyici şeklinde dâhil olabilir. Kişisel etmenler bireyin zorbalığa ne şekilde dâhil olacağına etki etmektedir. Kişinin içinde bulunduğu ve yaşamını devam ettirdiği aile ortamında anne baba ve kardeşleri ile oluşturduğu iletişim veya anne baba ve kardeşlerinin saldırganca eylemler ortaya koyduğunu görmesi, sürekli olarak bu tarz davranışlara tanıklık etmesi, zorbalığın ortaya çıkmasındaki en önemli etmenlerdendir (Seçer, 2014).

1.2.1.Zorba

Zorba, okulun değişik alanlarında kendinden güç olarak daha zayıf olduğunu değerlendirdiği başka öğrencileri hedef alarak yineleyici ve belli bir süre devamlılığı olacak şekilde zarar verici davranışlar sergileyen birey olarak tanımlanabilir (Field, 2007). Zorbalar; fiziksel yapı olarak daha güçlü olan, kronolojik yaş olarak genellikle mağdurdan daha büyük, neredeyse her zaman sataşmayı başlatan, başkaları üzerinde egemenlik oluşturmaya çalışan, saldırgan çocuklardır (Waddell, 2007). Genel olarak saldırganlığa karşı olumlu bakış açasına sahip, özsaygısı yüksek, akranlarına, öğretnenlere ve ebeveynlere karşı saldırgan tavırlı, mağdurlar ile neredeyse empati kurmayan, fiziksel güçle karakterize olmuş, saldırgan bir tepki örüntüsüne sahip kişilik olarak tanımlanabilir (Olweus, 1994). Pişkin (2002), zorbaları kendisinden daha zayıflara zorbaca davranışlar yapanları zorba olarak tanımlarken güç dengesizliğine Olweus (1994) gibi dikkat çekmiştir.

Zorba davranışlar sergileyen çocuklara bakıldığında bu çocuklar yaşamlarının önceki dönemlerinde genellikle engellenmiş ve zorbalık davranışlarına maruz kalmış çocuklardır. Bu çocukların olumlu rol model alabileceği kişiler ya çok azdır ya da hiç yoktur. Aile içinde ilgi görmemektedirler, fazlaca uyumsuz süreçleri vardır ve sorunlu eylemleri vardır. Bu çocukların ilişkilerinde problemler bulunduğundan arkadaş grupları tarafından çoğunlukla kabul görmezler bundan dolayı kendileri gibi zorba arkadaşları kolayca bulurlar (Ögel vd., 2006). Ayas (2018) ise, zorbaların empati kurma ve problem çözme becerilerinin akranlarından daha zayıf olduğunu ancak fiziksel ve psikolojik özellikleri bakımından güçlü olduğunu belirtmektedir. Sullivan vd. (2005)'ne göre zorbalar güç kullanmayı çok iyi bilmektedir ve zorbalar üçe ayrılmaktadır: zeki zorba, çok zeki olmayan zorba ve zorba-mağdur.

Zeki Zorba: Zorbalık davranışlarını veya kendisini genellikle maskelerler, diğerleri, bir zorbalık davranışı ile ilgili uyarıda bulunduğunda veya konuştuğunda” emin misiniz, bir yanlışlık olmasın?” seviyesinde kendinden emin görünürler. Dersleri iyi, sosyal ve popöler tiplerdir. Ayrıca etrafındaki insanları organize etme becerileri vardır, diğerlerinin nasıl hissettiklerini umursamazlar.

Çok Zeki Olmayan Zorba: Genellikle arkadaş ortamında çok fazla sevilemezler, saldırganca davranışları ile ötekilerini korkutmaya çalışırlar. Destekçileri

ile arkadaşlırlar. Dünya görüşleri olumsuzza daha yakındır. Özgüvenleri eksik ve akademik olarak daha başarısızdırlar.

Zorba-Mağdur: Genellikle durumsal olarak zorba ve mağdur rollerini değiştirirler, kendilerinden küçüklere zorbalık yaparken, akranları ve büyükleri tarafından mağdur edilirler.

Coloroso (2003) ise; kendinden emin zorba, sosyal zorba, tedbirli zorba, hiperaktif zorba, zorbalığa maruz kalan zorba, grup zorbalığı ve pasif zorba olarak yediye ayırmış ve zorbaların doğuştan getirdiği özelliklerin zorbaca davranışlara neden olabileceğini belirtmiştir.

Zorbalık yapan öğrenciler bireysel, ebeveyn ve akran ilişkileri alanlarında yüksek risklere sahiptir (Pepler vd., 2008). Zorbaların arkadaşları ile olan ilişkilerine bakıldığında, akran zorbalığının en çok oyun alanlarında yapıldığını (Craig vd., 2000), zorbalık olaylarında akran grubunun önemli rol oynadığını (Olweus, 1978), problemli davranışlarından ötürü aile ve akran ilişkilerinde zorbaların ciddi sorunlar yaşadıklarını (Tanrıkulu, 2015) görmek mümkündür.

1.2.2. Mağdur

Öğrencilerin okul ortamında kendini savunamayacak kadar güçsüz olduğuna kanaat getirdikleri, fiziksel ve zihinsel olarak kendinden daha güçlü öğrencilerce ve belirli bir süre boyunca zarar verici davranışlara maruz kalan, her anlamda zayıf olarak algılanan öğrenci olarak tanımlanabilir (Rigby, 2002). Akran mağduriyeti bir veya daha çok arkadaş tarafından saldırgan bir davranışın hedefinde olmak şeklinde kavramsallaştırılabilir (Vitoroulis ve Vaillancourt, 2015). Bu çocuklarda uyum problemleri anksiyete sorunları, aşağılık duyguları gözlenebilir. Kendilerini bilişsel açıdan yetersiz olarak görebilirler. Sportif yetenekleri daha az olabilir, kendine güvenleri daha az olabilir, dışarıda oynanan oyunlarda daha başarısız ve çekingen olabilirler, küçük yaşlarda daha az popüler ve sosyal davranışları olumsuz etkilenmiş olabilirler (Ögel vd., 2005). Olweus (1997) mağdurları pasif/itaatkâr mağdur ve kışkırtıcı mağdur olarak ikiye ayırmıştır:

Pasif/itaatkâr Mağdur: Saldırıya uğradığından karşılık vermeyen güvensiz bireylerdir. Fiziksel olarak zayıf, endişeli ve boyun eğen tepki karakteristiğine sahip olarak görünürler.

Kışkırtıcı Mağdur: Konsantrasyon sorunları bulunan hiperaktif etrafa huzursuzluk veren bireyler olarak karakterizedir.

Mağdurların kişilik olarak içe dönük (Slee ve Rigby, 1993), güvensiz, çekingen ve oldukları, güvengen olmadıkları (Schuster, 1996) özsaygılarının düşük olduğu ve sosyal becerilerinde eksiklikler bulunduğu, çok az sayıda arkadaşlarının bulunduğu ve arkadaşlıklarında sosyal problemler yaşadıkları (Hodges ve Perry, 1999; Olweus, 1994), alanyazında görülmektedir. Ayrıca mağdurların zorbaca eylemlere karşı kendilerini nadiren savundukları, aşırı koruyucu anne babaların çocukları oldukları (Batsche ve Knoff, 1994; Olweus, 1993), daha yalnız ve daha az iş birliği kuran (Perren ve Alsaker, 2006) kişiler olduğunu araştırmalarda görmek mümkündür. Zorba ve seyirci erkeklere kıyasla mağdur erkeler kendilerini fiziksel olarak daha zayıf algılamaktadırlar (Boulton ve Smith, 1994). Mağduriyet oranı arttıkça akranlarının da mağdura yönelik zorbalık davranışlarının daha da olumsuz hale geldiği dolayısı ile mağdurların giderek fazlalaşan zorbalık davranışlarına maruz kaldığı Schwartz ve arkadaşlarının (1993) erkek çocuklar ile yaptığı çalışmada belirtilmektedir. Wilson ve arkadaşları (2023), özellikle mağdur erkek ergenlerin intihar girişimleri ve zorbalık davranışları arasında güçlü ilişkiler bulunduğunu belirtmiştir.

1.2.3. Seyirci

Seçer (2014) seyircileri hem zorbaların saldırgan davranışlarına hem de mağdurların maruz kaldığı zorbalık davranışlarını fark eden ancak zorbaları da desteklemeyen bir grup olarak tanımlamaktadır. Lodge (2008) zorbalığa maruz kalmamış ve zorbalık davranışı sergilememiş yani ne zorba ne mağdur olmuşlarında zorbalık süreci içerisinde yer alabileceğini ve zorbanın eylemlerinin tarafı olabileceklerini ya da zorbalık davranışının artmasına veya azalmasına sebep olabileceğini belirtmiştir. Coloroso (2003) seyircilerden, zorbaya karşı çıkarak mağdura destek olmaya çalışanların akran ilişkileri ile ilgili bazı çekincelerden dolayı geri durduğunu belirtmiştir. Seyircilerin, zorba ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları ve müdahalenin bu ilişkiye zarar vereceği korkusu ile ya da zorbanın kendilerine de zorbalık davranışlarını yönelteceği korkusundan dolayı zorbaya engel olmaktan geri durabileceğini ifade etmiştir. Yine seyircilerin mağdur ile ilişkilerini bozuk olması, zorbalık yapan bir grubun üyesi olması ve yapacağı müdahalenin bu grup ile olan

ilişkilerine zarar vereceği ya da gruptan dışlanacağı korkusu ile zorbaya engel olmaya korkabileceklerini belirtmektedir.

1.2.4. Zorba-Mağdur

Okulda bazen daha güçlü öğrencilerin zarar verici davranışlarına maruz kalan yani zorbalık uygulanan, bazen de kendini savunamayacak öğrencilere zarar verici davranışlarda bulunarak zorbalık yapan ve bu davranışları yineleyici şekilde tekrar ederek belli bir süre boyunca devam ettiren öğrenciler şeklinde tanımlanabilir (Olweus, 1999). Pişkin (2002), kimi zaman zorbalık yapan bazen de zorbalık mağduru olan bireyler şeklinde tanımlamıştır. Coloroso (2003), bu roldeki bireylerin zorbalıktan mağdur olmalarından dolayı yaşadıkları değersizlik ve psikolojik acıyı rahatlatmak için, bir bakıma mağduriyet acısının üstesinden gelerek o nu telafi etmek amacıyla zorbalık davranışları sergilediğini belirtmektedir. Bu gruptaki bireylerin hem zorbalığa uğramaları hem de zorbalık davranışları gösterdikleri için psikolojik açıdan karmaşa içerisinde olduklarını belirtmektedir. Anne babanın otoritesi ve baskısı altında olan ve onların zorba davranışlarına maruz kalan çocukların okulda kendinden daha küçük ve zayıf çocuklara zorbalık yapma ihtimalleri daha yüksek olmakta, bu çocuklar zorba mağdura dönüşmektedirler (Besag, 1995).

1.3.Kuramsal Açıklamalar

Bireylerin zorbalık davranışlarını açıklamaya ilişkin çeşitli kuramsal görüşler ortaya atılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde Ekolojik Sistemler Yaklaşımı, Öz Belirleme Kuramı, Engellenme ve Saldırganlık Kuramı, Sosyal Öğrenme Kuramı, Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı ele alınmıştır.

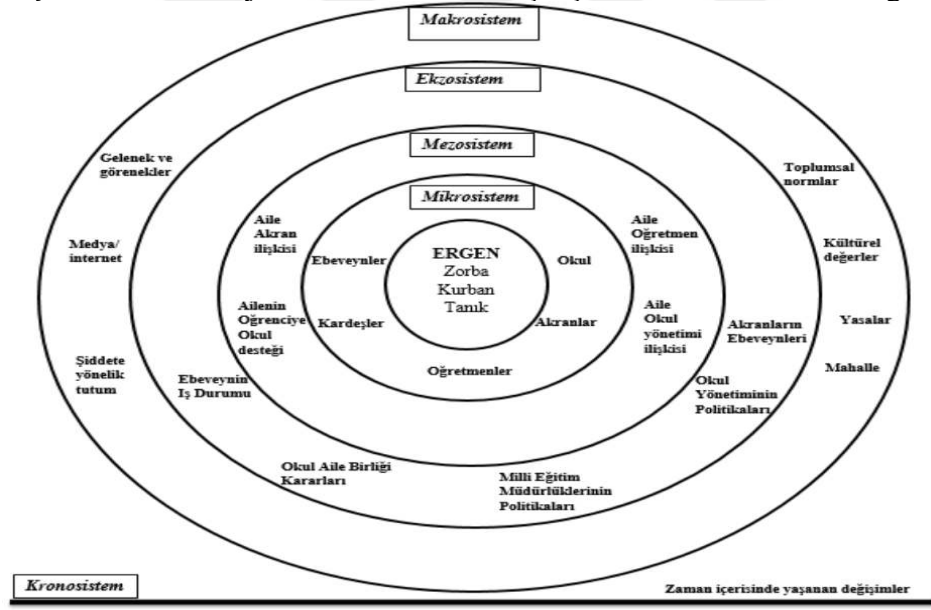
1.3.1.Ekolojik SistemlerYaklaşımı

Ekolojik sistemler yaklaşımı, kişilerin yaşamındaki sosyal dinamiklerin bireylerin gelişimlerine şekil verdiği varsayımını esas almaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Yaklaşımın anlayışına göre bireyin gelişimi, çevre ile kurduğu ilişki, kendini keşfetme veya değiştirme potansiyelidir. Bireyin gelişim sürecinde kendisi ve içince yaşadığı çevre arasında karşılıklı etkileşim vardır. Birey yalnızca çevrenin şekillendirdiği bir varlık değil çevreye de etki ederek çevresini de değiştirebilen dinamik bir varlık olarak varsayılmaktadır (Bronfenbrenner, 2005). Ekolojik sistemler yaklaşımı, karşılıklı belirleyiciliği çok önemsemektedir. Bireyin bir sistem içerisindeki

ilişki ve etkileşimleri yalnızca o sistem içerisinde sınırlı kalmayıp başka sistemlere de etki etmektedir. Bu etkileşim sistemler boyunca süregiden bir eylem silsilesini oluşturmaktadır (Slesnick vd., 2007).

Ekolojik sistemler yaklaşımının merkezinde birey yer almaktadır. Bireyin her türlü özelliği, (örneğin kişilik özellikleri ya da ilgi alanları) yaklaşımın bu kısmında yer almaktadır. Yaklaşımın ilk sistemi ise mikrosistem'dir. Kişinin deneyimleri ve diğer kişilerle kurduğu ilişkiler mikrosistemde yer almaktadır (Bronfenbrenner ve Ceci, 1994). Bronfenbrenner'ın ekolojik sistemler yaklaşımı, ergenlik döneminde okulda zorbalığa maruz kalma ile ilişkili olan faktörleri ele almak için bir taslak olarak kullanılmaktadır. Yaklaşım, bireysel etkileşimden hareket ederek daha geniş bir kültürün etkisine kadar birbiriyle ilişkili beş çevresel sistemden oluşmaktadır. Bu ilişkiler ve deneyimler, aile içi etkileşimi, okul yaşantılarını, toplumsal rolleri ve belirli grupların ortak özelliklerini içermektedir (Bronfenbrenner, 1979).

Şekil 1.1.: Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Akran Zorbalığı

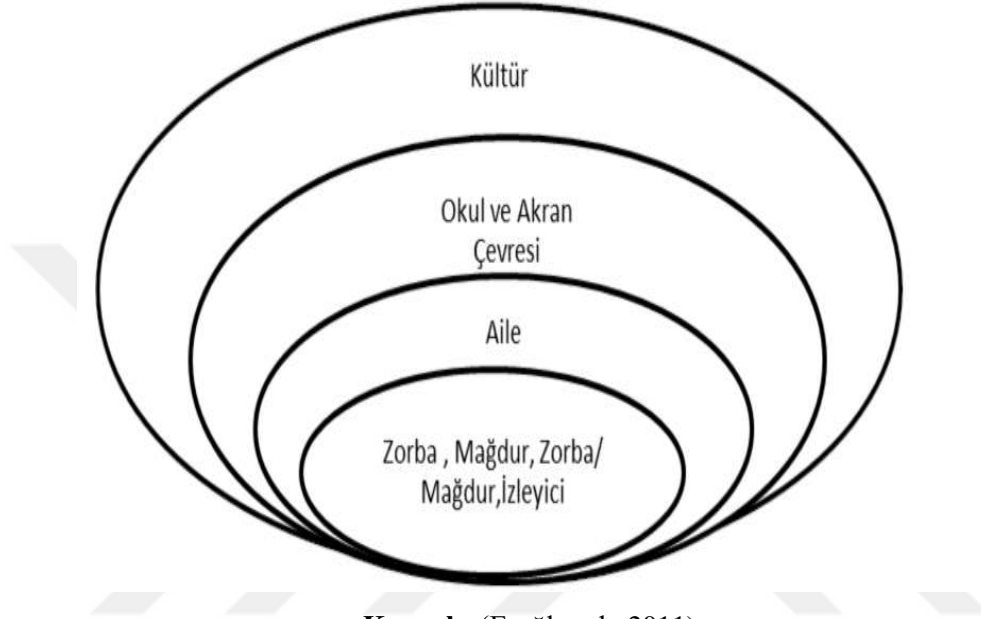

Kaynak: (Doğan, 2010)

Akran zorbalığı ekolojik sistemler yaklaşımı ile ele alındığında okullarda ortaya çıkan okul zorbalığının kişi, aile, arkadaş grupları, kurum olarak okul ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimden doğduğu anlaşılmaktadır. Okul zorbalığının engellenmesi ve akran zorbalığına sebep teşkil eden kişisel özelliklere ek olarak, okul atmosferi, aile içi ilişkiler ile sosyo-kültürel unsurlar gibi sosyo-çevresel unsurların da daha iyi hale getirilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Başka bir şekilde ifade

edecek olursak ekolojik sistemler yaklaşımı zorbalığı, yalnız bireysel değişkenlerin ortaya çıkarmadığını savunmaktadır. Kişinin ailesi, dahil olduğu akran grubu, eğitim öğretim faaliyetleri için devam ettiği okul ve çevresi, içinde bulunduğu toplum ile olan etkileşimi, zorbalığın devam etmesini veya sonlamasını hatırı sayılır ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır (Eroğlu vd., 2011).

Şekil 1.2: Ekolojik Modele Göre Zorbalığı Etkileyen Etmenler

Kaynak: (Eroğlu vd., 2011).

1.3.2.Öz Belirleme Kuramı

İnsan motivasyonuna geniş bir bakış açısı olarak öz-belirleme kuramı, kişilik gelişimi, öz-düzenleme, psikolojik ihtiyaçlar, yaşamın istek ve hedefleri, enerji ve canlılık, bilinç dışı süreçler, kültürün motivasyonla ilişkisi ve sosyal çevrenin motivasyon, duygu, davranış ve iyi oluş üzerindeki etkisi gibi ana konuları ele almaktadır. Kuramın bakış açısına göre birey davranışlarının ortaya çıkışı, dışsal güç ve baskı unsurlarının sonucu olarak değil, bireyin kendi seçimlerinin birer sonucudur. Bu seçimler bireyin sosyal çevresine oryantasyonuna, neye ihtiyacı olduğunu bilmesine ve dışarıdan gelen uyarıları yorumlayabilmesine dayanmaktadır (Deci ve Ryan, 2008). Deci ve Ryan (2000)'a göre insan davranışlarını anlamak için insanın doğuştan getirdiği bazı temel psikolojik ihtiyaçları dikkate almak gereklidir. Günümüzde bireyler doğuştan getirdikleri temel psikolojik ihtiyaçlar olarak, özerklik, yeterlik ve ilişkili olma gibi üç temel insan psikolojik ihtiyacını kabul etmektedir. Özellikle doğuştan gelen bu insani ihtiyaçların sosyal bağlamlar tarafından karşılanması kişisel gelişim, refah ve bütünlük

için gerekli görülmektedir (Decive Ryan, 2017). Temel psikolojik ihtiyaçlar, diğer psikolojik yapılarla belirleyici bir etkileşime girdikleri için bilişsel, duygusal ve davranışsal sonuçlar ortaya çıkarmaktadırlar (Montero-Carretero vd., 2020).

Özellikle karşılanmamış veya engellenmiş temel psikolojik ihtiyaçlar, zorbalık davranışında ve zorbalık mağduriyetinde karşımıza çıkan işlevsiz davranış formları ile ilişkilidir (Costa vd., 2015). Ebeveyn çocuk ilişkisine önem veren kuram, anne babanın çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması noktasında erken kalıpları şekillendirdiğini, çocuklarında da bu kalıpları yaşamlarının diğer alanlarında kullandıklarını ortaya koyar (Deci ve Ryan, 2017).

1.3.3.Engellenme Saldırganlık Kuramı

1939 yılında John Dollard, Leonard Doob, Neal Miller, O. H. Mowrer ve Robert Sears liderliğindeki grup, insan saldırganlığının neredeyse tamamını birkaç temel fikirle açıklamaya çalışmıştır (Berkowitz, 1989). Bu çalışma sonucunda Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears tarafından engellenme ve saldırganlık kuramı ortaya atılmış, engellenme kavramını temel almıştır. Bu kavramı, kuram, bireyin haz elde edeceği amaçların dışsal etmenler ile önlenmesi olarak tanımlamaktadır. Bu engellenmenin bireyde yaşattığı hayal kırıklığı ise saldırganlığın sebebi olarak görülmektedir (Franzoi, 2005). Dollard ve arkadaşları temel varsayım olarak, "Saldırganlık her zaman hayal kırıklığının bir sonucudur" diyerek saldırgan davranışın ortaya çıkışını:

- *"saldırgan davranışın ortaya çıkması her zaman hayal kırıklığının varlığını gerektirir"*
- *"hayal kırıklığının varlığı her zaman bir tür saldırganlığa yol açar"*

şeklinde, hayal kırıklığı ile açıklamışlardır (Dollard vd., 1939; Akt:Berkowitz, 1989).

Engellenme-saldırganlık kuramına göre saldırganlık dürtüsünden kaynaklanan gerilim engellenmeye yol açan kaynağa yönlendirilerek azaltılmaya çalışılmaktadır (Friedman ve Schustack, 1999). Kuram, engellenmenin her zaman saldırıya dönüşeceği, tüm saldırganlıkların engellenme kaynaklı olduğu, saldırganlıkdürtüsünün davranışa dönüşmesinin her zaman saldırganlık dürtüsünde azalma olacağı genellemelerinden dolayı eleştiriler almıştır (Franzoi, 2005).

1.3.4.Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura tarafından geliştirilen sosyal öğrenme kuramına göre, öğrenmenin başkalarının davranışlarını gözlemleme yoluyla gerçekleştiği (Cüceloğlu, 2017), dolayısı saldırganlığın da diğer sosyal davranışlar gibi doğrudan deneyim yoluyla ya da diğerlerini gözleyerek öğrenildiğini (Anderson ve Bushman, 2002) ortaya koymaktadır. Bandura (2006)'ya göre öğrenme başkalarının davranışlarındaki doğruların ve hatalarından hareketle deneme yanılma süreci ile gerçekleşir. Öğrenmede dolaylı süreçlere vurgu yaparak dolaylı pekiştirme, dolaylı ceza gibi çevresel süreçlerin davranışlar üzerinde etkili olduğuna dikkat çekmektedir. İnsan davranışı bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin etkileşimi ile açıklanabilir. Bandura'nın modern psikolojinin gidişatına etki eden ve akademik psikolojinin odağının davranışçılıktan bilişsel süreçlere kaymasına yardımcı olan meşhur "*Bobo Doll*" deneyi çok itibar görmüştür (Newman ve Newman, 2007). Bu deneyde çocukların saldırganlık davranışlarını sadece çevrelerindeki bireyleri gözlemleyerek ve onları taklit ederek ortaya koyabildiğini (Bandura vd., 1961; Rumjaun ve Narod, 2020) belirtmiş ve çevresel süreçlerin ve değişkenlerin saldırganlık davranışının oluşumundaki rolüne dikkat çekmiştir.

1.3.5.Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı

Crick ve Dodge (1994) tarafından ortaya konulan sosyal bilgiyi işleme kuramı, bireyi bilgiyi işleyen bir sistem olarak ele almaktadır. Kuram, bireylerin davranışlarının temel kaynağı olarak kişilerin sosyal ilişkilerini ve bu ilişkilerin kişilerin zihinlerinde bıraktıkları izleri kabul etmektedir. Kurama göre sosyal biliş olarak adlandırılan bu yapılar, bireylerin davranışlarına yön veren ana unsurlardır (Eroğlu vd., 2011). Davranışların, sosyal ve duygusal ipuçlarının kodlanması ve yorumlanması, potansiyel davranışsal tepkilerin oluşturulması ve bu tepkiler değerlendirilerek uygun olanın seçilmesi (Dodge, 2014), şeklindeki sırayı izleyen süreçlerden sonra oluştuğunu kurama göre söylemek mümkündür.

Agresif davranışların nasıl ortaya çıktığını anlamak, bireysel ve çevresel değişkenlerin etkileri ve bireydeki bilgi işleme sürecinin anlaşılmasıyla mümkündür. Kurama göre davranışların gelişimi altı aşamada olur;

- Dışsal ve içsel ipuçlarının kodlanması

- Bu ipuçlarının yorumlanması ve zihinsel temsillerinin oluşturulması,
- Amaçların belirlenmesi ve ortaya konması,
- Uzun süreli bellekteki tepkilere ulaşılması veya tepkinin yeniden yapılandırılması,
- En uygunun tepkinin seçilmesi,
- En uygun tepkinin davranışa dönüştürülmesidir.

Özetle bu yaklaşıma göre, zorbalığın nedeni bireyin bilgiyi işleme sürecinde ortaya çıkan aksaklıklardır (Crick ve Dodge, 1994). Saldırganlık ve mağdur olmanın anlaşılması için gelecekteki araştırmaların, sosyal bilgiyi işleme kuramını dikkate alması gerektiği ve özellikle mağdur olmanın azaltılması için bilgi işleme süreçlerine odaklanılması gerektiğini belirtmektedir (Runions, vd., 2013).

1.4. Zorbalığa Etki Eden Faktörler

Yapılan çalışmalar zorbalığın birçok faktörden etkilendiğini tek yönlü bir sorun olmadığını göstermektedir (Fousiani vd., 2016; Gök ve Cenkseven-Önder, 2018; Varsamis vd., 2022; Wolke vd., 2015). Zorbalık aile, okul iklimi, öğretmenler, akran grupları ve kültürel normların da rol oynadığı, kişisel etmenler ile etkileşim halinde olan ortamlar ve kişilerin bir ürünüdür (Doğan, 2010).

Zorbalık davranışlarının kaynaklandığı alanlara bakılacak olursa çeşitli yapılardan etkilendiği (Şekil 1.2.) anlaşılmaktadır. Her bir düzey ne ölçüde kendi içerisinde detaylıca incelenirse zorbalık davranışının o kadar iyi anlaşılacağı değerlendirilmektedir. Bu olumsuz ve rahatsız edici davranışların önüne geçme konusunda da kaynağın ve etki eden unsurların bilinmesi uygulayıcıların elini güçlendirecektir. Araştırmanın bu bölümünde akran zorbalığına etki edebileceği düşünülen faktörler bireysel ve çevresel olarak iki katagoride ele alınmıştır.

1.4.1. Bireysel Faktörler

1.4.1.1. Yaş

Olweus (2011), zorbalığı tanımlarken bir davranışın zorbalık kapsamında değerlendirilebilmesi için üç kriter belirtmiş, taraflar arasında güç dengesizliği bulunmasını bu üç kriterden birisi olarak ortaya koymuştur. Bu güç dengesizliği bazen yaşlılar arasında başka değişkenlere bağlı olarak ortaya çıkacağı gibi, bazen sadece

yaşın küçük olmasına bağlı olarak da ortaya çıkabilir. Yani yaşça küçük olmak bazı durumlarda zorbalık davranışlarına etki edebilir.

Zorbalığa etki edebilecek bireysel bir değişken olarak yaşın zorbalık ile ilişkisi ve etkisi ile ilgili alan yazında çokça araştırma bulgusu mevcuttur. Bakıldığında kimi araştırmalar öğrencilerin yaşları büyüdükçe zorbalık düzeylerinin azaldığını (Andreau, 2000; Bellamy vd., 2000; Gün ve Akduman, 2022; Luo vd., 2023; Madsen vd., 1999; Nazım, 2021; Olweus, 1993; Pateraki, 2001; Sabramani ve diğ., 2021; Seals ve Young, 2003), kimi araştırmalar ise bunun tam tersine yaş büyüdükçe özellikle ergenlik dönemine denk gelen yaşlarda öğrencilerin zorbalık düzeylerinde artış olduğunu (Borowiec vd., 2022; Crick ve Ross, 2001; Kandemir, 2006; Pellegrini ve Long, 2002; Utomo, 2022; Yurtal ve Cenkseven, 2006) belirtmektedirler.

Olweus (1993), ergenlik döneminde zorbalık mağduriyeti açısından belirgin bir düşüş olduğunu fakat özellikle erkekler arasında ergenlik döneminin hemen başlarında zorbalık olaylarının akranlar arasında baskınlık kurma ve itibar elde etmeye çalışmasının bir sonucu olarak yükseldiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Pepler ve arkadaşları (2008), zorbalık davranışlarının lisenin ilk yıllarında hem geçişin etkisi ile hemde ergenlik döneminde bireyin gelişimsel ihtiyaçlarının farklılaşması gibi nedenler ile arttığını ifade etmektedirler. Geçiş ile yükselen bu zorbalık davranışlarının yaşın ilerlemesi ile sosyal anlayışın gelişmesi ve akran grubundaki normların yerleşmesi ile lisenin son yıllarında neredeyse görülmeyecek kadar azaldığını belirtmektedirler. Çalışkan ve arkadaşları (2019), çalışmalarında öğrencilerin yaşları arttıkça zorbalığa maruz kalma olasılıklarının da arttığını, Biswas ve arkadaşları (2020), zorbalık mağduriyeti ile genç olmak arasında ilişki bulunduğunu ve genç olmanın zorbalıktan mağdur edilme ihtimalini arttırdığını dolayısı ile yaşın zorbalık mağduriyetinde bir risk faktörü olarak karşılına çıktığını belirtmektedirler. Kosir ve arkadaşları (2020), yaşça küçük olmanın hem zorbalık mağduru olmak hemde zorbalık yapmak bakımından ortak yordayıcı olduğunu belirterek, küçüklüğün zorbalık yapmak ve zorbalıktan mağdur olmak açısından her iki değişken için ortak risk faktörü olduğunu ortaya koymaktadırlar. Besag (1995), evde anne babalarınca zorbalık ve şiddet davranışlarına maruz bırakılan çocukların kendinden yaşça küçüklere zorbaca davranarak zorba-mağdur olarak karşımıza çıkabileceğini dolayısı ile yaşın zorbalık rollerine etkisi bulunabileceğini ve kurban seçiminde bir kriter olabileceğini ifade etmiştir.

1.4.1.2.Cinsiyet

Cinsiyetin akran zorbalığı davranışı üzerinde etkili bir faktör olabileceği değerlendirilmektedir (Çalışkan vd., 2019; Duran vd., 2023; Sabramani vd., 2022; Tuğran ve Dost, 2022; Zengin ve Kesgin, 2023). Cuesta ve arkadaşları (2021), zorbalıktan mağdur olmanın cinsiyet ile ilişkili olduğunu, erkek olmanın zorbalık mağduriyet riskini artırdığını, zorbalık mağduriyetinin (hem kendileri hem akranları tarafında bildirilen zorbalık mağduriyetinin) en tutarlı yordayıcısının cinsiyet olduğunu belirtmişlerdir. Pepler ve arkadaşlarının (2008), lise öğrencilerinde yaptığı ve öğrencileri “yüksek düzeyde zorbalık”, ”orta düzeyde zorbalık ” ve “zorbalık yapmayan” olarak üç gruba ayırarak incelemiştir. Çalışmalarının sonuçlarında kızların dağılım olarak zorbalık yapmayan öğrenciler grubunda erkeklerden ciddi oranda daha fazla yer aldığını, erkeklerin ise orta ve yüksek düzeyde zorbalık yapan öğrenciler grubunda daha fazla yer bulduğunu belirtmişlerdir. Utomo (2022), zorbalık ve intihar girişimleri arasındaki en güçlü ilişkinin yaşça büyük ergen erkekler ve genç erkek bireylerde (ergenliğini henüz tamamlamış) olduğunu tespit etmiştir. Aynı çalışmada erkeklerin kızlara göre zorbalık olaylarına karşı empati düzeyinin daha düşük olduğunu ve kızlardan daha sık zorbalık olaylarına karıştığını ifade etmiştir. Zych ve arkadaşları (2021), suç işleme açısından erkek olmanın bir risk faktörü olarak karşılımlarına çıktığını belirtmişlerdir. Yine benzer şekilde Luo ve arkadaşları (2023) ise, stresin cinsiyet ve okul zorbalığı arasında aracı rolü bulunduğunu, cinsiyetin stres ve okul zorbalığı arasındaki ilişkiyi yönettiğini, ortaokuldaki erkeklerin lisedeki kızlar ile okul zorbalığı açısından karşılaştırıldığında daha yüksek zorbalık yapma riski taşıdıklarını belirtmişlerdir.

Genelde erkek olmanın ergenlerin akran zorbalığı olaylarında hem risk faktörü olarak hemde zorbalığa katılım açısından daha yüksek düzeyde etken olduğunu belirten araştırmaların (Cuesta vd., 2021; Ding, 2020; Gök, 2017) aksine, Ali ve arkadaşları (2022), kızların fail olarak akran zorbalığı olaylarına daha yüksek katılım gösterdiğini tespit etmişlerdir. Xie ve Ngai (2020), ergenlerin zorbaca davranışları ile seyircilerin cinsiyetinin dahi doğrudan ve dolaylı ilişkisinin bulunduğunu belirtmiştir.

1.4.1.3. Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi

Temel psikolojik ihtiyaçlar öz belirleme kuramının bir parçasıdır. Öz belirleme kuramı bize insanların sağlıklı olmalarına, kendi başına etki eden üç temel psikolojik ihtiyaç tanımlamıştır: Özerklik, yeterlik ve ilişkili olma. Özerklik ihtiyacı, kişinin eylemlerini organize etmesi ve hedeflerini oluşturmada kendi kararlarının alabilmesi iken yeterlik ihtiyacı, bireyin eylemlerinde hedeflerine ulaşmada kendini yetkin algılamasıdır. İlişki ihtiyacı ise kişinin etrafındaki diğer insanlar ile sağlıklı, tatmin edici ilişkiler oluşturabilmesi anlamına gelir (Deci ve Ryan, 2000). Gençlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, yeterlilik ve ilişki) karşılanmasının psikolojik gelişim için gereklidir (Kader ve Roman 2018). Temel psikolojik ihtiyaçlar tatmin edilmez ya da engellenir ise öfke ve stres hisleri meydana gelir, bu engellenme, saldırgan ve zorbaca eylemlere mahal verebilir (Gök ve Cenkseven-Önder, 2018; Cihangir Çankaya, 2009; Costa vd., 2015; Hein vd., 2015). Benzer şekilde Kader ve Roman (2018), engellenen psikolojik ihtiyaçların saldırganca ve zorbaca davranışları yordadığını belirtmektedir.

Gök (2017), temel psikolojik ihtiyaçlar özerklik alt boyutu ile akran zorbalığı mağduriyeti arasında anlamlı ilişki bulunduğunu ifade etmiştir. Erkek ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma durumunun kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu, özerklik puanlarının akran zorbalığı mağduriyetini yordadığını belirtmiştir. Yine kız ergenlerin özerklik puanları arttıkça akran zorbalığından mağdur olma olasılıklarının azaldığını ifade etmiş, erkek ergenlerde ise özerklik ve ilişki ihtiyaçlarının akran zorbalığına maruz kalmayı yordamada anlamlı katkı yapan değişken olarak yer aldığını tespit etmiştir. Fousiani ve arkadaşları (2016), temel psikolojik ihtiyaçların anne babalık tarzları ve zorbalık davranışları arasında aracı rolü olduğunu belirtmiştir.

Tuğran ve Dost (2022), zorbalık rollerine göre bakıldığında temel psikolojik ihtiyaçların ilişki alt boyutunda karşılanmayan/engellenen ilişki ihtiyacının zorba olmak ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Aynı araştırma anne babanın sağladığı psikolojik özerkliğin zorba veya mağdur olma riskinde azalmaya neden olduğunu belirtmektedir. Hinduja ve Patchin (2022), anne baba tarafından sunulan özerklik desteğinin zorbalık davranışları sergileme ve zorbalığa bulaşma olasılığını azalttığını belirtmektedir.

1.4.2.Çevresel Faktörler

1.4.2.1.Ergen Ebeveyn İlişkileri

Ergenin davranışlarına yön verecek ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenmesine yardımcı olacak toplumsal kurum ailedir (Yavuzer, 2014). Ergenlik döneminde ebeveynler ile kurulan ilişkiler aile araştırmalarında ve ergenin gelişimiyle alakalı çalışmalarda en çok yer alan konulardan bir tanesidir. Ergen-ebeveyn ilişkisi, anne babalık ya da anne baba davranışları ile bazen karıştırılabilmektedir (Aktaş, 2017). Anne baba davranışı, anne babaların çocuklarla kurdukları iletişimde ortaya koydukları somut ve bir amacı olan eylemlerdir. Ergen-ebeveyn ilişkisi ise ebeveyn davranışlarına nazaran iyice geniş kapsamlı bir kavramdır ve iki yönlüdür (Wissink vd., 2006). Hem ergen hem de ebeveynin eylemlerini içine alan ve ergen ebeveyn arasındaki bağın uzun süren oluşum geçmişinde gelişen, birbiriyle alakalı birtakım tutum olarak ifade edilmektedir (Dekovic vd., 2003).

Bütün ebeveynlerin ideal ebeveyn özelliklerini taşıdığı söylenemez, çocuklar, ebeveynlerinin davranış ve tutumlarını olumlu algılayabildikleri gibi olumsuz da algılayabilirler (Haspolat, 2022). Anne babanın kendi arasında kurduğu iletişim, en önce çocuğu etkilemektedir (Yalçın, 2022). Özellikle, ergenlerin anne babaları ile olan ilişkileri ergenlerin davranış problemlerini yordamaktadır (Aynacı ve Kutlu, 2022).

Zorbalık ile ergen ebeveyn ilişkisine bakacak olursak Wolke ve arkadaşları (2015) zorbalığın aile ortamında, evde başladığını, Er Vargün ve Kızıltepe (2023), ergenlerde ebeveyn kabulü ve sanal zorbalık arasında negatif yönde bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Tuğran ve Dost (2022), ergenlerin, temel psikolojik ihtiyaç olarak ilişki ihtiyacını karşılaması ve sağlıklı ilişkiler kurmasının zorbalık davranışlarını azalttığını dolayısı ile anne ve babaları ile doyurucu ihtiyaçlar kuran eğerlerin zorbalık davranışlarında azalma olabileceğini ifade etmektedir. Yine aynı çalışmada anne babasından ilgi gören ergenlerin bir zorbalık rolü olarak zorba/mağdur davranışları gösterme olasılığında azalma olduğunu, başka bir deyişle zorba/mağdur olma ihtimalinin azaldığını görmek mümkündür. Lee ve arkadaşları (2023), ebeveyn takibinin zorbalık davranışlarına etki ettiğini bu noktada antisosyal akranlar ile olan ilişkilerin aracı olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir ifade ile ebeveyn takibinin problemleri arkadaşlıklar kurma veya suçlu akran ilişkileri kurma riskini artırdığını, bu artışın ise

zorbalık davranışlarını gösterme riskini yükseltebileceğini belirtmişlerdir. Biswas ve arkadaşları (2020), yüksek ebeveyn deseteğinin akran zorbalığından mağdur olma riskini anlamlı şekilde azalttığını belirtmektedirler. Gaffney ve arkadaşları (2021), zorbalık mağduriyeti ile ilgili yaptıkları meta-analiz çalışmasında ebeveyn değişkeninin bir zorbalık mağduriyet bileşeni olduğunu, müdahale programları aracılığı ile ebeveynlere bilgi verildiğinde ergenlerin zorbalık mağduriyet düzeyleri üzerinde büyük etki elde edildiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde birçok araştırmada ergen ebeveyn ilişkisinin zorbalık ile ilişkili olduğunu görmek mümkündür (Burk vd., 2019; Chen vd., 2021; Cho vd., 2019; DeLara, 2022; Kandemir Özdiç, 2019; Yoon vd., 2020).

1.4.2.2. Arkadaşlık ilişkileri

Akran grubu ergenlerin, kişilerarası ortamlarının çok önemli bir bileşenidir (Olweus, 1977). Ergenlik döneminde birey ait olduğu akran grubuna çok fazla önem verir, akran grubunun oluşturduğu normlara uymak için büyük bir çaba gösterir, grubun beğenilerinden etkilenir. Ergen içinde bulunduğu akran grubunun ideal ve sosyal standartları ile kendi davranışlarını değerlendirme eğilimindedir. Değişen, gelişen kişiliği içerisinde kişiliğinin olgunlaşmasında rol oynayan özerklik ve yeni değerler gibi kavramlara yanıt bulmaya çalışır. Bu yanıtlar ergene kişilik kazandırır, toplumsal ilişkilerine yön verir (Yavuzer, 2001).

Arkadaşlık ilişkilerinin zorbalık ile olan ilişkisine bakacak olursak, Babarro ve arkadaşları (2020), güçlü akran ilişkilerine sahip olmanın ergenlerde zorbalık davranışları gösterme riskini azalttığını, Blomqvist ve arkadaşları (2020), mağdur olan ergenlerin, akran desteği bulduğunda mağduriyetlerini üçüncü kişiler ile paylaşabilme konusunda cesaretlendiğini ve paylaşma olasılığının arttığını belirtmişlerdir. Pepler ve arkadaşları (2008), akranları ile çok ve sık çatışma yaşayan ergenlerin yüksek zorbalık gösteren öğrencilerin bulunduğu gruplarda aşırı temsil edildiğini, diğer bir ifade ile yüksek akran çatışmasının yüksek zorbalık davranışları olarak karşılırlarına çıktığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Cuesta ve arkadaşları (2021), yüksek düzeyde akran desteği almanın ergenlerde zorbalık mağduriyeti riskinin azalması ile anlamlı derecede ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Zychve arkadaşları (2021), erkek ergenlerde akranları ile daha az sosyal ilişki kurmanın zorbalık mağduriyeti açısından bir risk faktörü olduğunu, diğer taraftan sınıf arkadaşları ile kurulan bağın ise zorbalığın

sürdürülmesinin bir yordayıcısı olarak konumlanabileceğini ifade etmişlerdir. Yani akranlar ile kurulan problemli ilişkiler zorbalıktan mağdur olma riskini artırırken zorbalığın sürdürülmesini destekleyebilmektedir. Tüm bu araştırmalar ile tutarlı olarak akran zorbalığının akran ilişkileri ile ilişkili olduğunu başka birçok çalışmada görmek mümkündür (Devi ve Yulianandra, 2023; Dodge vd., 2013; Laninga-Wijnen vd., 2023; Liu vd., 2021; Stubbs-Richardson ve May, 2021; Zhang vd., 2021).

1.4.2.3.Mağdur Olma

Akran zorbalığı davranışının önemli bir değişkeni olarak mağdur olma, ergenlerin zorbalık davranışlarında etkilidir (Espelage ve Walters, 2023; Runions vd., 2013; Yang vd., 2022; Zhang vd., 2018). Mağdur olmanın anlaşılabilmesi için zorbalığa neden olan etkenlerin anlaşılması gerekmektedir (Pişkin, 2002). Geçmişte sadece güçsüz öğrencilerin mağdur olacağı ve zorbalığa uğrayacağı kanısı bugün herkesin zorbalığa uğrayabileceği görüşü ile yer değiştirmiştir (Eroğlu vd., 2011). İnsan ilişkilerinde boyun eğici bir tavırda olmak, yaşça küçük olmak, fiziksel olarak farklı olmak vb. nedenler bireylerin mağdur olma nedenleri arasındadır (Coloroso, 2003).

Zorbalığı psikolojik bir problem olarak ele alırsak, ikizler ile yapılan boylamsal çalışmalar, mağdur olan ikizlerin olmayanlara göre daha fazla psikolojik sorunlar yaşadığını göstermektedir (Arseneault vd., 2008; Silberg vd., 2016). Espelage ve Walters (2023), mağdur olmanın zorbalık döngüsü oluşturduğunu, zorbalık olaylarının devamının sağlanmasında mağdur olmanın bir tür aracılık görevi gördüğünü belirtmiştir. Clark ve arkadaşları (2023), zorbalık mağdurları üzerinde yaptıkları çalışmalarında mağdurların, mağduriyetlerini güven ilişkisi kurduğu akranlarına açtığını, en çok aileden ve akranlardan destek arandığını belirtmişlerdir. Yüksek düzeyde mağduriyet yaşayan ergenlerin arkadaş seçerken yine yüksek düzeyde mağduriyet yaşamış ergenleri tercih etme eğiliminde oldukları (Espelage vd., 2003; Sulmivalli vd., 1997), arkadaşları yüksek düzeyde mağduriyet yaşayan ergenlerin süreç içerisinde kendilerinin de yüksek düzeyde mağduriyet yaşadıkları (Shin, 2022) görülmüştür. Kreski ve arkadaşları (2022), siber zorbalıktan mağdur olmanın geleneksel zorbalık ve şiddet davranışlarının tamamı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Varsamis ve arkadaşları (2022), zorbalık mağduriyetinin sosyal bağlamda zorbalık davranışlarının bir öncülü olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda zorbalık

mağduriyeti ile zorbalığın iki yönlü olarak ilişkili olduğu ve birbirlerini etkilediğini de söylemek mümkündür (Espelage ve Walters 2023; Walters, 2021). Alanyazına bakıldığında mağdur olmanın zorbalık ve şiddet ile ilişkili olduğu başka çalışmalar (Goemans vd., 2023; Halliday vd., 2021; Serafini vd., 2023; Söderberg ve Björkqvist, 2020) olduğunu da görebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmada ergenlerde akran zorbalığının bireysel ve çevresel değişkenler tarafından yordanmasına yönelik olarak geliştirilen çoklu doğrusal regresyon modelini test etmek için nicel araştırmaya dayalı ilişkisel desen kullanılmıştır. İlişkisel desende iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki olasılığı değişkenlere herhangi müdahalede bulunulmadan incelenir (Fraenkel vd., 2012).

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Erzincan ilinde yer alan ortaokul ve lise kademelerinde öğrenim gören, toplam 831 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubuna ait sosyo-demografik bilgiler Tablo 2,1’de sunulmuştur.

Tablo 2.1: Çalışma Grubuna Ait Sosyodemografik Bilgiler

	f	%
Cinsiyet		
Kız	516	62,1
Erkek	315	37,9
Toplam	831	100
Sınıf Düzeyi		
5. Sınıf	75	9
6. Sınıf	83	10
7. Sınıf	108	13
8. Sınıf	80	9,6
9. Sınıf	130	15,6
10. Sınıf	128	15,4
11. Sınıf	175	21,1
12. Sınıf	52	6,3
Toplam	831	100
Okul Türü		
Ortaokul	347	41,8
Mesleki Teknik Anadolu Lisesi	97	11,7
Anadolu Lisesi	303	40,1
Sosyal Bilimler Lisesi	54	6,5
Toplam	831	100
Anne Eğitim Durumu		
İlkokul	224	27,0
Ortaokul	179	21,5
Lise	279	33,6
Lisans	109	13,1
Lisansüstü	40	4,8
Toplam	831	100
Baba Eğitim Durumu		
İlkokul	114	13,7
Ortaokul	135	16,2
Lise	329	39,6
Lisans	198	23,8
Lisansüstü	55	6,6
Toplam	831	100

Tablo 2.1. de görüldüğü üzere çalışmaya katılan öğrencilerin 516'sı (%62,1) kız, 315'i (%37,9) erkektir. Sınıf düzeyine göre; 75'i (%9) beşinci sınıfta, 83'ü (%10) altıncı sınıfta, 130'u (%15,6) yedinci sınıfta, 80'i (%9,6) sekizinci sınıfta, 130'u (%15,6) dokuzuncu sınıfta, 128'i (%15,4) onuncu sınıfta, 175'i (%21,1) onbirinci sınıfta, 52'si (%6,3) onikinci sınıfta öğrenim görmektedir. Okul türüne göre; 347'si (%41,8) ortaokulda, 97'si (%11,7) mesleki ve teknik anadolu lisesinde, 303'ü (%40,1) anadolu

lisesinde iken, 54'ü (%6,5) sosyal bilimler lisesinde öğrenim görmektedir. Anne eğitim durumuna göre bakıldığında; 224'ünün (%27) ilkokuldan, 179'unun (%21,5) ortaokuldan, 279'unun (%33,6) liseden, 109'unun (%13,1) lisans mezunu iken, 40'nın (%4,8) annesi lisansüstü programlardan mezun olduğu görülmektedir. Baba eğitim durumuna göre bakıldığında; 114'ünün (%13,7) ilkokul, 135'inin (%16,2) ortaokul, 329'unun (%39,6) lise, 198'inin (%23,8) lisans, 55'inin (%6,6) lisansüstü programlardan mezun olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları Tablo 2.2'de listelenerek her bir ölçeğin adı, kim/kimler tarafından geliştirildiği ve/veya uyarlandığı, ölçtüğü nitelik ve toplam madde sayısı özetlenmiştir.

Tablo 2.2: Araştırma Kapsamında Kullanılan Veri Toplama Araçları

Ölçek Adı	Geliştiren	Uyarlayan	Ölçtüğü Nitelik	Madde Sayısı
Kişisel Bilgi Formu	Araştırmacı	-	Öğrenci sosyo-demografik özellikleri	6
Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu)	Ayas ve Pişkin (2015).	-	Zorbalık düzeyi ve türü	53
Ergen Ebeveyn İlişkileri Ölçeği	Aktaş ve Yıldırım (2022)		Ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinin niteliği	27
Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği	Chen ve ark. (2015)	Bozo ve Selvi (2020)	Temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyi	24
Akran İlişkileri Ölçeği	Bukowski ve ark. (1994)	Atik ve ark. (2014)	Arkadaşlık ilişkilerinin niteliği	22

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların özelliklerine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul türü, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) dair bilgi sağlamak amacı ile araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2.Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

Okullarda öğrenciler arasında görülen zorbalık olaylarını gerçekleştiren “zorba” ve bu tür olaylara maruz kalan “kurban” öğrencileri belirlemek amacıyla Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 53 madde ve 6 faktörden; 5’li likert tipinde, “hemen hemen her gün”, “haftada en az bir defa”, “ayda bir defa”, “dönem boyunca bir defa”, hiçbir zaman” seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek, zorba ve kurban ölçeği olarak oluşturulmuş ve aynı maddenin farklı biçimde sorulabilecek iki paralel form olarak hazırlanmıştır. Öğrencilerden, zorba (ben yaptım) sütununda konumlanan davranışları ne sıklıkta yaptıklarını; kurban (bana yapıldı) sütununda konumlanan aynı davranışlara ise ne sıklıkta maruz kaldıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53, en yüksek puan 265’tir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyleri artmaktadır (Ayas ve Pişkin, 2015). Ölçeğin kurban boyutunun (bana yapıldı) Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulunmuş; bu araştırma için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin, zorba boyutunun (ben yaptım) Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .92 olarak hesaplanmış; bu araştırma için zorba boyutunun (ben yaptım) Cronbach Alpha katsayısı ise .87 olarak bulunmuştur.

2.3.3.Ergen Ebeveyn İlişkileri Ölçeği

Ölçme aracı ergen ebeveyn ilişkisinin niteliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (Aktaş ve Yıldırım, 2022). Toplamda 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçek likert tipi, beşli derecelendirme; “hiç uygun değil”, “uygun değil”, “kısmen uygun”, “uygun”, tamamen uygun” seçenekleri üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 27 ile 135 arasında değişmektedir. ”Destek”, “paylaşım”, “yakınlık”, ve “izleme” olmak üzere 4 faktörden oluşmaktadır. Ölçekte 6, 13 ve 24’üncü maddeler tersine(reverse) puanlanan maddeler olarak yer almaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ergenlerin anne babaları ile olan ilişkilerinin niteliğini olumlualgıladıkları anlamı taşımaktadır. Ayrıca model testi kapsamında toplanan verilerle ölçeğin tümüne ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .94 olarak hesaplanmış (Aktaş, 2017), bu araştırma için ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .94 olarak bulunmuştur.

2.3.4. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği

Bu kişisel bildirim ölçeği, Chen ve arkadaşları (2015) tarafından hem temel ihtiyaçların karşılanmasının hem de temel ihtiyaçların engellenmesinin düzeyini ölçmek için geliştirilmiştir, uyarlaması ise Selvi ve Bozo (2020), tarafından yapılmıştır. Ölçek, 24 maddede, 2 alt boyut ve 6 faktörden oluşmaktadır. Alt boyutlar; “temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi” ve “temel psikolojik ihtiyaçların tatmini” şeklinde yer almaktadır. Faktörler ise; “özerklik tatmini”, “özerklik hayal kırıklığı”, “ilişki doyumu”, “ilişki hayal kırıklığı”, “yeterlilik doyumu” ve “yeterlilik hayal kırıklığı” şeklindedir. Ölçek, “1 Tamamen Yanlış” ve “5 Tamamen Doğru” şeklinde, 5’li likert tipi seçenekler üzerinden cevaplanmaktadır. Ölçekten alınacak toplam puanlar 24 ile 120 arasında değişmektedir. Herbir alt ölçek için paun aralığı 12 ile 60 aralığında değişmektedir. Puanların yükselmesi; tatmin alt ölçeği için temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyinin yükseldiğini; engellenme alt ölçeği için ise temel psikolojik ihtiyaçların engellenme düzeyinin yükseldiğini ifade etmektedir. Araştırma için ölçeğin “temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi alt ölçeği” toplam puanları kullanılmıştır. Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi alt ölçeği için, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmış (Selvi, 2018); bu araştırma için temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .77 olarak bulunmuştur.

2.3.5. Akran İlişkileri Ölçeği

Ölçek orijinalinden (Bukowski vd., 1994), Türkçe’ye çevrilmesi ve uyarlama çalışması Atik ve arkadaşları (2014) tarafından yapılmıştır. Ölçek 22 madde 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar; “birliktelik”, “çatışma”, “yardım”, “koruma” ve “yakınlık” olarak ölçekte yer almaktadır. Çatışma alt boyutun yer alan 4 madde (5, 6, 7 ve 8’inci) ters (reverse) puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 22 ile 110 arasında değişmekte, alınan yüksek puanlar arkadaşlık ilişkilerinin doyuruculuğunun ve niteliğinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin tümüne ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmış, bu araştırma için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .87 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasına gerekli izinler alınarak başlanmış, ilk olarak, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul Komisyonu’ndan

(EK-1) ve Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğünden (EK-2) gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra araştırma bataryası hazırlanmıştır. Araştırma bataryası beş bölümden (Bölüm 1: Kişisel Bilgi Formu, Bölüm 2: Arkadaşlık İlişkileri Ölçeği, Bölüm 3: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu, Bölüm 4: Ergen Ebeveyn İlişkileri Ölçeği, Bölüm 5: Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği) oluşturulmuş, katılımcılara toplamda 132 soru yöneltilmiştir. Uygulama yapılmadan önce, veri alınması planlanan okulların yöneticiler ile görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, okullardaki öğrencilere ve velilere onam formları yoluyla araştırmanın kapsamı, önemi ve amacı konusunda gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Sonrasında, anket formları 2022–2023 eğitim ve öğretim yılının ikinci yarısında Erzincan il merkezinde yer alan altılısede öğrenim gören 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerine ve üç ortaokulda öğrenim görmekte olan 5, 6, 7 ve 8’inci sınıf öğrencilerine uygulanmış, uygulamalar yaklaşık olarak 35 dakika sürmüştür. Uygulamalar sonrasında 858 öğrenciden oluşan bir veri seti elde edilmiş, elde edilen veri seti bilgisayar ortamında depolanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışma grubundan elde edilen veriler SPSS 22 paket programına aktarılmış ve çözümlenmesi için hazır hale getirilmiştir. Veriler üzerinde öncelikle tek değişkenli normallik incelenmiştir. Ölçümlerden elde edilen puanlar standart z puanlarına dönüştürülmüş, ± 4 standart z değerinin dışında kalan değerler ($n=24$) veri setinin dışında bırakılmıştır (Mertler ve Vannata, 2005). Çok değişkenli normallik varsayımının incelenmesi için Mahalanobis uzaklık değerleri incelenmiştir. Mahalanobis uzaklık değerleri incelenirken $p < .001$ manidarlık düzeyi ölçüt alınmış (Çokluk vd., 2016) ve 3 gözlem daha veri setinden çıkarılarak, tek değişkenli ve çok değişkenli normallik ölçütlerini karşılayan 831 veri ile analize devam edilmiştir. Veri setinde çarpıklık ve basıklık katsayılarının $+1,5$ ile $-1,5$ arasında olduğu (Tabachnick ve Fidell, 2013), histogram, dal yaprak ve Q-Q grafikleri incelenerek koşulları karşıladığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda verilerin normale yakın bir dağılım gösterdiği görülmüştür (Tablo 3.1.).

Verilerin analizine çoklu doğrusal regresyon analizinin diğer varsayımları ile devam edilmiştir. Bunlardan biri çoklu bağlantılılık problemi (multicollinearity),

Durbin-Watson yöntemi ile test edilmiştir. Durbin-Watson değerinin 2.5'in altında olması önerilmektedir (Kalaycı, 2009). Elde edilen değerin (1.956) referans değeri arasında yer aldığı görülmektedir. Çoklu bağlantılılığın incelenmesine koşul indeksi (CI), varyans şişme oranları (VIF) ve tolerans değerlerinin incelenmesi ile devam edilmiştir. Araştırmacılar göre değişkenlerin CI değerinin 30'un altında, VIF değerlerinin 10'dan küçük ve tolerans değerinin de .10 ve üzerinde olması durumunda çoklu bağlantılılık probleminin olmadığı belirtilmektedir (Field, 2013; Hair vd., 1998). Elde edilen analiz sonuçları (CI=4.27-17.79; VIF=1.08-1.23; Tolerans=.81-.92) çoklu bağlantılılığa ait tüm değerlerin alanyazında belirtilen referans aralıkları içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Ön analizler sonucunda varsayımların 831 gözlemden oluşan veri seti üzerinde sağlandığı görülmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi, arkadaş ilişkisi ve kurban olma değişkenlerinin ergenlerde ergenler de akran zorbalığını yordama durumu, hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Hiyerarşik regresyon analizinde değişkenler denkleme araştırmacı tarafından belirlenen sırada girilir. Araştırmacılar genellikle mantıksal ve kuramsal hususlara göre değişkenleri girebilir. Ayrıca daha önemli olduğunu düşündükleri değişkenleri önceki değişkenleri kontrol altına aldıktan sonra girebilirler (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu çalışmanın model kurulumunda bireysel faktörlerden çevresel faktörlere doğru bir sıra izlenmiştir. Öncelikle bireysel faktörler olan yaş ve cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi eklenmiştir. Daha sonra modele ergen ebeveyn ilişkisi, arkadaş ilişkisi ve son olarak da kurban olma çevresel değişkenleri eklenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Araştırmaya katılan ergenlerin ölçme araçlarına verdiği yanıtlara ilişkin betimleyici istatistik bulgular Tablo 3.1.'de gösterilmiştir:

Tablo 3.1.: Katılımcıların Ölçme Araçlarından Aldıkları Puanlara İlişkin İstatistikler

Değişkenler	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>Ss</i>	Min.	Max.	Çarpıklık	Basıklık
Zorbalık	831	66.60	13.916	53	265	1.300	1.438
Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi	831	32.04	9.165	12	60	.029	-.304
Ergen Ebeveyn İlişkisi	831	105.51	20.462	27	135	-.732	-.013
Arkadaşlık İlişkisi	831	85.59	13.202	22	110	-.629	-.115
Mağdur Olma	831	81.38	25.897	53	265	1.281	1.366

Tablo 3.1. incelendiğinde her bir ölçme aracına ait basıklık ve çarpıklık değerlerinin $\pm 1,5$ sınırı içerisinde olduğu ve veri setine ait dağılımın normal dağılım gösterdiği söylenebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

3.2.Araştırmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Tablo 3.2: Araştırmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Zorbalık	—				
2. Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi	0.256**	—			
3. Ergen Ebeveyn İlişkisi	-0.293**	-0.319**	—		
4. Arkadaşlık İlişkisi	-.0175**	-0.181**	0.184**	—	
5. Mağdur Olma	0.535**	0.317**	-0.293**	-0.246**	—

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

Hiyerarşik regresyon analizi test edilmeden önce araştırmanın değişkenleri arasındaki korelasyonel ilişkiler incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.2.'de sunulmuştur.

Tablo 3.2. incelendiğinde araştırmada ele alınan değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Zorbalık ile temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi [$r = .256$, $p < .01$], mağdur olma [$r = .535$, $p < .01$] arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Zorbalık ile ergen ebeveyn ilişkisi [$r = -.293$, $p < .01$] ve arkadaş ilişkisi arasında [$r = -.175$, $p < .01$] negatif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ile ergen ebeveyn ilişkisi [$r = -.319$, $p < .01$] ve arkadaşlık ilişkisi arasında [$r = -.181$, $p < .01$] negatif ilişki bulunurken, mağdur olma arasında [$r = .317$, $p < .01$] pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ergen ebeveyn ilişkisi ile arkadaşlık ilişkisi arasında [$r = .184$, $p < .01$] pozitif, mağdur olma ile [$r = -.293$, $p < .01$] negatif ilişki bulunmuştur. Son olarak arkadaşlık ilişkisi mağdur olma ile [$r = -.246$, $p < .01$] negatif ilişkilidir.

3.3.Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Ergenlerin zorbalık düzeyleri üzerinde cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi, arkadaşlık ilişkisi ve kurban olma arasındaki ilişkilerinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordayıcılar olup olmadıkları hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.3. de sunulmuştur.

Tablo 3.3: Akran Zorbalığının Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	<i>B</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>Beta</i> (β)	<i>t</i>	<i>İkili r</i>	<i>Kıs. r</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>
1.(Sabit)	63.108	3.292		19.170**				
Cinsiyet	-6,195	.978	-.216	-6.334**	-.215	-.215	.049	21.225
Yaş	.506	.225	.077	2.244*	.078	.076		
2.(Sabit)	51.144	3.592		14.231**				
Cinsiyet	-5.26	.952	-.196	-5.910**	-.201	-.194		
Yaş	.502	.219	.076	2.295*	.080	.075	.106	32.761
T.P.İ.E	.365	.50	.241	7.291**	.246	.240		
3.(Sabit)	73.294	4.988		14,694**				
Cinsiyet	-5.115	.934	-.178	-5.475**	-.187	-.176		
Yaş	.249	.217	.038	1.147	.040	.037	.147	35.507
T.P.İ.E	.262	.052	.173	5.076**	.174	.163		
E.E.İ	-.147	.024	-.217	-6.261**	-.293	-.201		
4.(Sabit)	79.468	5.823		13.647**				
Cinsiyet	-4.700	.954	-.164	-4.926**	-.169	-.158		
Yaş	.224	.217	.034	1.032	.036	.033		
T.P.İ.E	.249	.052	.164	4.790**	.164	.154	.151	29.350
E.E.İ	-.142	.024	-.209	-6.002**	-.205	-.193		
ARK. İ.	-.073	.036	-.069	-2.044*	-.071	-.066		
5.(Sabit)	39.649	5.778		6.862**				
Cinsiyet	-3.812	.846	-.133	-4.507**	-.155	-.128		
Yaş	.799	.196	.121	4.080**	.141	.116		
T.P.İ.E	.093	.047	.062	1.986*	.069	.056	.337	69.766
E.E.İ	-.069	.021	-.102	-3.241*	-.112	-.092		
ARK. İ.	.010	.032	.010	.320	.011	.009		
MĞD.O.	.260	.017	.484	15.197**	.468	.431		

* = p < .05, ** = p < .01

Not. TPİE: Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi, EEİ.: Ergen Ebeveyn İlişkileri, ARK.İ.: Arkadaşlık İlişkileri, MĞD.O.: Mağdur Olma

Çoklu doğrusal regresyon analizinin birinci adımında modele cinsiyet ve yaş değişkenleri eklenerek analize başlanmıştır. Cinsiyet değişkeninin ergenlerin zorbalık düzeylerini yordamadaki beta katsayısı -6.195 olup, beta katsayısının anlamlılığına

ilişkin t testi sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t_{\text{cinsiyet}} = -6.334$; $p > .01$). Yaş değişkeninin ergenlerin zorbalık düzeylerini yordamadaki beta katsayısı .506 bulunmuştur. Beta katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t_{\text{yaş}} = 2.244$; $p > .05$). Yaş ve cinsiyetin modelde açıkladığı varyans oranına bakıldığında, ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %5'ini açıkladığı tespit edilmiştir ($R^2 = .049$; $F_{1-830} = 21.225$; $p < .01$).

Çoklu doğrusal regresyon analizinin ikinci adımında modele cinsiyet ve yaş değişkenleri ile birliktetemel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi değişkeni eklenmiştir. Modeldeki diğer değişken sabit tutulduğunda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi değişkeninin beta katsayısı ise .365 olarak hesaplanmıştır. Beta katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları cinsiyet ($t_{\text{cinsiyet}} = -5.910$; $p < .01$), yaş ($t_{\text{yaş}} = 2.295$; $p < .05$) ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($t_{\text{t.p.i.engellenmesi}} = 7.291$; $p < .01$) değişkenleri için anlamlı bulunmuştur. Modelin açıkladığı varyans oranına bakıldığında ise ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %11'ini açıkladığı tespit edilmiştir ($R^2 = .106$; $F_{2-829} = 32.761$; $p < .01$).

Çoklu doğrusal regresyon analizinin üçüncü adımında modele cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ile birlikte ergen ebeveyn ilişkisi değişkeni eklenmiştir. Modeldeki diğer değişken sabit tutulduğunda ergen ebeveyn ilişkisi değişkeninin beta katsayısı -.147 olarak hesaplanmıştır. Beta katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları yaş değişkeni ($t_{\text{yaş}} = .249$; $p > .05$) anlamlı değilken, cinsiyet ($t_{\text{cinsiyet}} = -5.115$; $p < .01$), temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($t_{\text{t.p.i.engellenmesi}} = 5.076$; $p < .01$) ve ergen ebeveyn ilişkisi ($t_{\text{ebeveyn ilişkisi}} = -6.261$; $p < .01$) değişkenleri için anlamlı bulunmuştur. Modelin açıkladığı varyans oranına bakıldığında ise ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %15'ini açıkladığı ($R^2 = .147$; $F_{3-828} = 35.507$; $p < .01$) tespit edilmiştir.

Çoklu doğrusal regresyon analizinin dördüncü adımında modele cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi değişkenlerinin yanı sıra arkadaş ilişkisi değişkeni eklenmiştir. Modeldeki diğer değişken sabit tutulduğunda arkadaş ilişkisi değişkeninin beta katsayısı -.073 olarak hesaplanmıştır. Beta katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları yaş değişkeni ($t_{\text{yaş}} = 1.032$; $p > .05$) anlamlı değilken, cinsiyet ($t_{\text{cinsiyet}} = -4.926$; $p < .01$), temel psikolojik ihtiyaçların

engellenmesi ($t_{t.p.i.engellenmesi} = 4.790$; $p < .01$) ve ergen ebeveyn ilişkisi ($t_{ebeveyn ilişkileri} = -6.002$; $p < .01$) ve arkadaş ilişkisi ($t_{arkadaş ilişkisi} = -2.044$; $p < .05$) değişkenleri için anlamlı bulunmuştur. Modelin açıkladığı varyans oranına bakıldığında ise ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %15'ini açıkladığı ($R^2 = .151$; $F_{4-827} = 29.350$; $p < .01$) tespit edilmiştir.

Çoklu doğrusal regresyon analizinin son adımında modele cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi, arkadaş ilişkisi değişkenlerinin yanı sıra mağdur olma değişkeni eklenmiştir. Modeldeki diğer değişken sabit tutulduğunda mağdur olma değişkeninin beta katsayısı .260 olarak hesaplanmıştır. Beta katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları yaş ($t_{yaş} = 4.080$; $p < .05$), cinsiyet ($t_{cinsiyet} = -4.507$; $p < .01$), temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($t_{t.p.i.engellenmesi} = 1.986$; $p < .05$) ve ergen ebeveyn ilişkisi ($t_{ebeveyn ilişkileri} = -3.241$; $p < .01$) ve mağdur olma ($t_{mağdur olma} = 15.197$; $p < .01$) değişkenleri için anlamlı bulunmuştur. Modele mağdur olma değişkeni eklendiğinde arkadaş ilişkisi ($t_{arkadaş ilişkisi} = .320$; $p > .05$) değişkeni anlamlı olmadığı bulunmuştur. Modelin açıkladığı varyans oranına bakıldığında ergenlerin zorbalık düzeyinin yaklaşık %34'ünü açıkladığı tespit edilmiştir ($R^2 = .337$; $F_{5-826} = 69.766$; $p < .01$). Son modelde standartlaştırılmış beta katsayıları incelendiğinde en güçlü yordayıcıların sırasıyla mağdur olma ($\beta = .484$), cinsiyet ($\beta = -.133$), yaş ($\beta = .121$), ergen ebeveyn ilişkisi ($\beta = -.102$) ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($\beta = .062$) olduğu görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara, sonuçlara ilişkin tartışmaya ve önerilere yer verilmiştir.

4.1.Sonuç

Bu araştırmada akran zorbalığının yordayıcılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi, arkadaş ilişkisi ve mağdur olma gibi bireysel ve çevresel değişkenler ile oluşturulan çoklu doğrusal regresyon modeli test edilmiştir. Model testinden elde edilen sonuçlara göre cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkisi ve mağdur olma değişkenlerinin ergenlerin zorbalık düzeylerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu, arkadaş ilişkileri değişkeninin ise anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur.

4.2.Tartışma

Bu bölümde araştırma soruları doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen bulgular ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

4.2.1. Akran Zorbalığı ile Cinsiyet ve Yaş arasındaki İlişki

Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında bireysel olarak, cinsiyet ve yaşın, akran zorbalığına etki eden birer değişken olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyet açısından bulgular incelendiğinde erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir. Nitekim alanyazında benzer şekilde bulgular elde eden çokça çalışma (Falla vd., 2022; Luo vd., 2023; Nansel vd., 2001; Obregon-Cuesta vd., 2022; Olweus ve Hart, 1993; Öztürk vd., 2019; Pepler vd., 2008; Tuğran ve Dost, 2022; Utomo, 2022; Yang vd., 2022) mevcuttur. Buna karşın aksini iddia eden, yani kadınların daha çok

zorbalık yaptığını belirten çalışmaları da (Ali vd., 2022; Dölek, 2002; Mynard ve Joseph, 2000) alanyazında görmek mümkündür.

Pellegrini (2002), erkeklerin akran grupları normlarının, kadınlara göre erkek gruplarında değişiklik gösterdiğinden bu farkın ortaya çıktığını belirtmiştir. Erkek akran gruplarında fiziksel olarak “güçlü olma” ve “üstün olma”, bir grup normu olarak yer alabilirken, kadın gruplarında diğer bireylerle “yakın ilişkiler kurma” grup değeri olarak yer almaktadır. Kısaca, cinsiyet açısından değişen bu grup normlarının zorbalık davranışının rolüne ve türüne etki edebileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Rosen ve Nofziger (2019), zorbalık davranışlarının “eril hâkimiyet” ile ilişkili olduğunu, “erkekliğin sosyal inşası” sürecine zorbaca davranışların yardımcı olduğunu belirterek akran zorbalığının erkek olarak varolabilmek için kolaylaştırıcı bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Bazı çalışmalar (Bushman ve Huesmann 2010; Süslü vd., 2023) ise yüksek testosteronun saldırganlık ile ilişkili olduğunu, erkek olmanın biyolojik olarak da saldırganlık eğilimi doğurduğunu belirtmektedirler. Kadınların erkeklere göre empati düzeyinin daha yüksek olduğundan dolayı, zorbalık olaylarına karışmaktan geri durduğunu (Shannen vd., 2021; Kokkinos ve Kipritsi, 2017), benzer şekilde Enderesen ve Olweus (2001), hem erkekler hem kadınlar için empati düzeyinin zorbalığı azalttığını söyleyebiliriz. Cinsiyet ve akran zorbalığı arasında, erkeklerin daha zorbaca davranışlar sergilediği ve zorbalık düzeylerinin kadınlara göre yüksek olduğu bulgusu, yukarıda bahsedilen biyo-psiko-sosyal sebeplerden kaynaklanıyor olabilir.

Araştırma bulgularında bireysel bir değişken olarak yaşın da akran zorbalığı ile ilişkili olduğu, yaşın artışı ile akran zorbalığı düzeyinin de arttığı görülmektedir. Benzer şekilde alanyazında yaşın büyümesi ile akran zorbalığının arttığını belirten çokça çalışma (Borowiec vd., 2022; Crick ve Ross, 2001; Kandemir, 2006; Utomo, 2022; Yurtal ve Cenkseven, 2006) görmek mümkündür. Pellegrini ve Long (2002) yaş büyüdükçe zorbalık düzeylerinde artış olduğunu, özellikle ergenlik dönemi ile birlikte artış görüldüğünü, bu artışın sosyal statü ihtiyacından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bir başka ifade ile ergenlerin geçirdikleri dönemsel gelişim/değişim sosyal statü ihtiyacını doğurduğunu, bu sosyal statü ihtiyacının da zorbalığa yol açtığını belirterek akran zorbalığının araçsal rolüne dikkat çekmişlerdir. Ebeveyn denetiminin zayıflığı akran zorbalığı için yüksek risk faktörüdür (Lee vd., 2023; Pepler vd., 2008). Yaşça büyüyen ve ebeveyn denetiminden uzaklaşan ergenin zorbaca davranışlarındaki artışın

ebeveyn denetiminin dışında kalma sürecinden etkilendiği düşünülebilir. Utomo (2022), yaş büyüdükçe zorbalığın arttığını, bu artışın empati düzeyinin artışı ile ilgili olduğunu, özellikle bilişsel empati düzeyinin artarak zorbaca davranışlar planlamayı ve tasarlamayı kolaylaştıracağından yaşça büyüklerin zorbalık düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Bir başka ifade ile küçüklerin zorbalık davranışlarını büyükler kadar becerikli planlayamadığından ve tasarlayamadığından, mağdurun ne hissettiğini tam olarak anlayamadığından zorbalık davranışlarını büyükler kadar ustaca kullanmadığını, bu yüzden zorbalık düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Başka bir açıdan bakılacak olursa akran zorbalığı davranışları göstermenin de birtakım bilişsel ve davranışsal yetkinlikler gerektirebileceğini, bu yetkinliklerin bir kısmının olgunlaşma ve yaş ile kazanılacağını vurgulamaktadır.

Tam tersine yaş büyüdükçe zorbalık düzeylerinin azaldığını belirten araştırmalarda (Andreau, 2000; Bellamy vd., 2000; Gün ve Akduman, 2022; Luo vd., 2023; Madsen vd., 1999; Nazım, 2021; Olweus, 1993; Pateraki, 2001; Sabramani vd., 2021) alanyazında görülmektedir. Alanyazının yaşı zorbalığa etki ettiği konusunda tutarlı olduğu, ancak bu etkinin yönü konusunda aynı tutarlılığı gösteremediği anlaşılmaktadır. Tüm bu veriler ışığında yaşı büyümesi ve bireyin olgunlaşması ile zorbalık davranışlarının tamamen yok olmadığı, aksine bireyin akran zorbalığını psikolojik bir telafi mekanizması gibi kullanabileceğinden olgunlaşma ile elde ettiği gelişimi akran zorbalığı sürecine transfer ederek zorbalık davranışlarında artışa neden olabileceğini söylemek olasıdır. Araştırma bulgularında elde ettiğimiz pozitif yönlü yaş ile akran zorbalığı arasındaki ilişki bu psikolojik süreçten kaynaklanıyor olabilir.

4.2.2. Akran Zorbalığı ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi Arasındaki İlişki

Araştırma bulgularına bakıldığında, ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenme düzeyi arttıkça zorbalık düzeylerinde de artış olduğu, akran zorbalığı ile temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi arasında pozitif ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Yani, ergenlerin psikolojik bağımsızlığı engellendikçe, kişilerarası ilişkilerinde tatmin edici yaşantıları engellendikçe ve kurduğu ilişkiler niteliksizleşip psikolojik doyuruculuğu azaldıkça, akran zorbalığı davranışlarında artış olmaktadır. Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması psikolojik bir gereksinimdir (Kader ve

Roman, 2018). Engellenen temel psikolojik ihtiyaçlar öfke ve saldırganlık davranışlarına neden olmaktadır (Gök ve Cenkseven-Önder, 2018; Cihangir Çankaya, 2009; Costa vd., 2015; Hein vd., 2015). Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi, zorbalık davranışları ve mağduriyet ile ilişkisi kurulabilecek yetersiz ve istenmeyen olumsuz davranışlara kapı aralamaktadır (Costa vd., 2015). Bu yetersiz davranış kalıpları da hem zorbalığın önüne geçme konusunda ergenlerin becerilerini sınırlayabilir (Varsamis vd., 2022) ve mağduriyet yaratabilir, hemde problem çözme becerilerinde eksikliğe neden olabilir. Bundan dolayı zorbalık davranışlarını artırabilirler. Benzer şekilde Tian ve arkadaşları (2018), engellenen temel psikolojik ihtiyaçların doğrudan antisosyal ve yıkıcı davranışlar ile ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Tüm bunlara paralel olarak Montero-Carretero ve arkadaşları (2020) ise, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin doğrudan etkileri olabileceği gibi başka psikolojik yapılara etki ederek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal sonuçlar da ortaya çıkarabileceklerini belirtmişlerdir. Varsamis ve arkadaşları (2022), engellenen temel psikolojik ihtiyaçların bireylerin zorbalık davranışları ile başaçıkma yeteneklerinin gelişmesine imkân vermediğini, bundan dolayı akran mağduriyetine neden olduğunu belirtmektedirler. Mağduriyetin de zorbalığın yordayıcısı ve zorbalığa etki eden bir risk faktörü olduğunu (Espelage ve Walters, 2023; Runions vd., 2013; Yang vd., 2022; Zhang vd., 2018) düşünürsek temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin akran zorbalığına dolaylı etkisinden bahsetmek mümkün olabilmektedir. Aynı araştırma aile ilişkilerinde karşılanamayan temel psikolojik ihtiyaçların okul zorbalığı olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Dolayısı ile bireylerin tatmin edilemeyen temel psikolojik ihtiyaçlarını akran zorbalığı ile telafi etme arayışına girebileceğini, bu iki değişken arasında doğrudan pozitif yönlü bir ilişki olabileceğini söylemek mümkündür.

4.2.3. Akran Zorbalığı ve Ergen Ebeveyn İlişkisi Arasındaki İlişki

Bulgular incelendiğinde, ergen ebeveyn ilişkilerinin akran zorbalığının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile ergenlerin anne babaları tarafından desteklenmesi, anne baba ile yakın ve nitelikli ilişkiler kurulması ve ergen üzerinde anne babanın ilgisi ve denetimi bulunması ergenlerin akran zorbalığı davranışlarını azaltmaktadır. Tam tersine anne babadan yakınlık göremeyen, anne babanın denetimi ve ilgisi dışında kalan veya yeteri kadar destek göremeyen ergenlerin ise akran zorbalığı düzeyleri artmaktadır. Akran zorbalığı ve ergen ebeveyn ilişkileri

açısından alanyazın incelendiğinde araştırma bulguları ile benzer şekilde çokça araştırma (Burk vd., 2019; Q. Chen vd., 2021; Cho vd., 2019; DeLara, 2022; Kandemir-Özdinç, 2019; Lee vd., 2023; Tuğran ve Dost, 2022; Yoon vd., 2020) bulgusu olduğu görülmektedir.

Okullarda karşılaşılan akran zorbalığının ana etkenlerinin birçoğu ergenin ekolojik sisteminde yer alan aile ile ilgili değişkenlerden (boşanma, yer değiştirme, okul ile kurulan ilişkiler, ergen ebeveyn ilişkisi) oluşmaktadır (Analisah ve Indartono, 2019). Ergenler için en önemli sosyal destek kaynaklarından birisi de ebeveynler olup, sıcak ve destekleyici anne ve babalara sahip ergenler yaşamın anne babadan uzak kısımlarında da iletişim süreçleri, problem çözme becerileri vb. sosyal-ilişkisel becerilerini geliştirerek, akran zorbalığı ile başa çıkabilirler (Rinaldi vd., 2023). Akran zorbalığından daha az mağdur olan ergenler daha az zorbalık davranışları ortaya koyarlar (Espelage ve Walters, 2023; Runions vd., 2013; Yang vd., 2022; Zhang vd., 2018). Aile arasında kurulan zayıf ve niteliksiz ilişkiler, güven duygusunu eksilterek akran zorbalığına etki eder ve özellikle ilişkisel zorbalık açısından önemli bir risk oluşturur (Qian vd., 2022). Aile iklimi, öğretmenler ile olan ilişkilerin niteliğini ve arkadaşlar ile kurulan ilişkileri etkiler, dolayısı ile akran zorbalığına etki eder (Chen vd., 2021). Zorbalık yapan öğrencilerin ailelerine bakıldığında, saldırganlık profili ile ilgili yüksek risk taşıdıkları görülmektedir (Pepler vd., 2008). Problemlili (zorbaca ve saldırganca) davranışları gözlemleyen ve bu tarz ilişkilerin inşaa ettiği bir aile ortamında büyüyen çocukların bu davranışları öğrenip taklit ederek zorbalık davranışlarını sergilemeleri olasıdır (Bandura vd., 1961; Rumjaun ve Narod, 2020). Bu olasılık da zorbalık davranışlarının aileden öğrenilebileceğini, belkide zorbaca kurulan ergen ebeveyn ilişkilerinden sosyal öğrenme aracılığı ile zorbalığın öğrenilebileceğini ve zorba kimliğinin oluşabileceğini akıllara getirmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, ergen ebeveyn ilişkilerinin akran zorbalığına etki ettiği konusunda araştırma bulgularının bu araştırma sonuçları ile genel olarak tutarlı olduğunu söylemek mümkünken, anne baba ve ergen arasındaki ilişkinin niteliğinin, sıcaklığının, doyuruculuğunun ve destekler nitelikte kurulan ilişkilerden oluşan aile ortamlarının, akran zorbalığı davranışlarını azaltması ise beklenen bir durumdur.

4.2.4.Akran Zorbalığı ve Arkadaşlık İlişkileri Arasındaki İlişki

Araştırma bulgularına bakıldığında, değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler (Tablo 3.2.) incelendiğinde, arkadaşlık ilişkileri ile akran zorbalığı arasında negatif yönlü ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde alanyazın incelendiğinde, akran zorbalığının arkadaşlık ilişkilerinden etkilendiğini, nitelikli arkadaşlık ilişkilerinin akran zorbalığını azalttığını çokça araştırmada (Babarro vd., 2020; Cuesta vd., 2021; Dodge vd., 2013; Zhang vd., 2021; Zych vd., 2021) görmek mümkündür. Bu araştırmada regresyon analizine ilişkin bulgular incelendiğinde (Tablo 3.3), test edilen modele değişken olarak mağdur olma girdiğinde alanyazındaki genel kanının aksine, arkadaşlık ilişkileri değişkeni akran zorbalığına ilişkin yordayıcı etkisini kaybetmektedir. Başka bir ifade ile akran zorbalığı ile arkadaşlık ilişkileri arasında negatif kolerasyon bulunmasına rağmen test edilen modelde arkadaşlık ilişkilerinin çevresel bir değişken olarak akran zorbalığını yordamadığı görülmektedir. Bu durum akıllara etkileşim etkisini (interaction effect) getirmektedir. Etkileşim etkisi *“Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin bir veya daha fazla değişken değerlerine bağlı olduğunu işaret eden durumlar”* olarak; tanımlanan ve aracı değişken ile karıştırılmaması gerektiği vurgulanan etkidir (Coulton ve Chow, 1992). Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerde iki veya ikiden daha fazla bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisi (Karakaş, 2017) olarak da tarif edilen etkileşim etkisi durumu, buradaki değişimin kaynağı olabilir. Yani, mağdur olma değişkeni modele girdiğinde arkadaşlık ilişkileri değişkeni ile etkileşim oluşturduğundan arkadaşlık ilişkileri değişkeni bağımsız etkisini kaybetmiş olabilir. Değişimin etkileşim etkisinden kaynaklanması olasıdır.

Eslea ve arkadaşları (2004), yedi ülkeden veri topladıkları çalışmalarının bulgularında arkadaşın olmaması ve yalnızlık gibi sosyal durumların zorbalık yapmakla ilişkili olmadığını belirtmişlerdir. Yine, Cairns ve arkadaşları (2017) ise zorbaların arkadaş olarak seçilmesi açısından diğerlerinden farklılık göstermediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Reiss ve Farrington (1991), ergenlerin suç işleyen ve saldırgan arkadaşlarının bulunmasının şiddet ile ilişkisi olduğunu ancak arkadaş etkisinin kişilerarası ilişkilere olumlu etki ettiği gibi olumsuz etkilerinin de olabileceğini belirtmişlerdir. Akran gruplarının ergenlerin zorbalık davranışları üzerindeki etkilerinin göreceli olduğunu belirtmektedirler. Çünkü zorbalığın arkadaş etkisinden mi kaynaklandığını yoksa

arkadaşlıklara zorbalığın mı vesile olduğunu tahmin etmenin mümkün olmadığını belirtmektedirler.

4.2.5. Akran Zorbalığı ve Mağdur Olma Arasındaki İlişki

Araştırma bulgularına bakıldığında, çevresel bir değişken olarak mağdur olmanın akran zorbalığının en güçlü yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Mağdur olma değişkeni hiyerarşik regresyon analizinde, modele son değişken olarak girmiştir. Ergenlerin akran zorbalık davranışlarını açıklamada modelin varyans oranı yaklaşık %15 iken, mağdur olma değişkeni modele eklenerek bu oranı %34'e yükselmiş, modelin en güçlü değişkeni olmuştur. Bulgulara bakarak, zorbalık davranışlarından mağdur olmanın akran zorbalığı ile pozitif yönde ilişkili olduğu, ergenlerin mayduriyet düzeyleri arttıkça akran zorbalığı düzeylerinin de arttığı söylenilebilir.

Araştırma bulgularını destekler nitelikte Varsamis ve arkadaşları (2022), mağdur olma ve zorbalık arasında çift yönlü ilişkiler bulunduğunu yani mağduriyetin zorbalığı, zorbalığın da mağduriyeti etkileyerek bir kısır döngü oluştuğunu belirtmişler ve mağduriyetin akran zorbalığının bir öncülü olduğunu ortaya koymuşlardır. Baş (2021), mağdur olma ile akran zorbalığı arasında kuvvetli ilişkiler bulunduğunu belirterek yine kısır döngü vurgusu yapmıştır. Walters (2021), zorbalık mağduriyetinin zorbalığın sürdürülmesinde çok büyük etkisinin bulunduğunu, aynı kısır döngü sürecine (Baş, 2021; Varsamis vd., 2022), vurgu yapmıştır. Buradan hareket ile zorbalığın sürdürülmesi sürecindeki mağdur olma etkisi dikkat çekicidir. Mağduriyet ortadan kaldırıldığında zorbalığın engellenmesi düşünülebilir. Mağdur olanların ergenlik dönemlerinde ortalamanın üzerinde bir zorbalık ve suça bulaşma oranı bulunmuştur (Olweus, 1994). Mağdur olma, ergenlerin benlik saygılarını düşürmekte ve kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmakta, artan olumsuz benlik algısı ise yeni mağduriyetlere kapı aralamaktadır (Choi ve Park, 2021). Karakuş ve arkadaşları (2023) ise, ergenlerle yaptığı çalışma bulgularında ergenlerin zorbalık ve mağduriyet puanları arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunduğunu belirterek, mağdur olma düzeyi arttıkça zorbalığın da arttığını ifade etmektedirler. Mağduriyet sosyal statü kaybına yol açabilir, oluşan eksiklik, zorbalık davranışları aracılığı ile kaybolan sosyal statünün yeniden tesisi amacı ile telafi çabasına (Pellegrini ve Long, 2002) dönüşebilir. Zorbalık mağduru olma, ergenlerin öznel iyi oluşlarına etki etmekte (Kılınç ve Uzun, 2020;

McGuckin vd., 2010; Rigby, 2003), kendini iyi hissetmeyen psikososyal uyumu bozulan veya duygu ve davranış sorunları oluşan (Eastman vd., 2018; Kretschmer vd., 2018) birey ise, zorbalık davranışları ortaya koyma açısından risk (Gür vd., 2020; Nansel vd., 2001; Olweus, 1993) teşkil etmektedir. Dolayısı ile mağdur olma, zorbalık açısından risk barındırmaktadır.

Liteatür incelendiğinde, mağdur olma değişkeni ile ilgili bulguların bu araştırma bulguları ile tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Mağdur olmanın, zorbalık açısından risk oluşturabileceği, bugünkü zorbaların geçmişin mağdurları olabileceği veya mağdur olmanın gelecekte zorbalık doğurabileceğini düşünmek olasıdır.

4.3.Öneriler

Bu bölümde araştırma bulgularından hareket ile araştırmacılara, yönetici öğretmen ve rehber öğretmenlere, ailelere ve politika yapıcılara yönelik öneriler yer almaktadır.

4.3.1.Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Araştırmada ergenlerde akran zorbalığının bireysel (cinsiyet, yaş, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi) ve çevresel değişkenler (ergen ebeveyn ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri, mağdur olma) tarafından yordanması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında geliştirilen model ergenlerin akran zorbalığına ilişkin varyansın %34'ünü açıklamaktadır. Veriler, öğrencilerin öz bildirimine dayalı olarak ölçekler aracılığı ile alınmıştır. Bu konu ile ilgili yapılacak yeni araştırmalar akran zorbalığına ilişkin duyarlılığı artıracak ve alanyazına katkı sunacaktır. Gelecekte konu ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılar; açıklanamayan %66'lık varyansı açıklamak üzere farklı bireysel ve çevresel değişkenler kullanarak konuya ilişkin çalışmalar yapabilirler. Bu çalışma verileri Erzincan'da öğrenim gören ortaokul ve lise öğrencilerinde oluşan çalışma grubundan elde edildiğinden, Erzincan ile sınırlıdır, ancak genellenebilir niteliktedir. Araştırmacılar farklı bölgelerde, yeni çalışma grupları ve yeni ölçekler ile bu araştırmadan elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı çalışmalar yapabilirler. Araştırmanın çalışma grubunda sadece öğrenciler yer almaktadır. Çalışma grubu genişletilerek, öğretmenler, veliler, yöneticiler ve yardımcı personel (güvenlik görevlisi, hizmetli vb.) gibi farklı kişilerle de görüşülerek, karma ve nitel çalışmalar yapabilirler. Müdahale ve önleme çalışmaları planlanırken, temel psikolojik ihtiyaçların

engellenmesi, ergen ebeveyn ilişkileri ve mağdur olma gibi yordayıcı değişkenler dikkate alınarak, programlarında bu değişkenlerde farklılık oluşturarak akran zorbalığını azaltacak etkinliklere yer verebilirler. Ergenlerin akran zorbalığı davranışlarının oluşum sürecini daha iyi anlamak için konu ile alakalı boylamsal çalışmalar yapabilirler.

4.3.2. Yönetici, Öğretmen ve Okul Psikolojik Danışmanlarına Yönelik Öneriler

Alanyazında akran zorbalığı yerine “okul zorbalığı” kavramının da kullanıldığını (Olweus, 2013; Hymel ve Swearer, 2015) görmekteyiz. Akran zorbalığının en fazla yapıldığı yerler olan okulların yöneticileri, öğretmenleri ve psikolojik danışmanları, okul içerisinde yapmayı planladıkları etkinlik ve çalışmalarda yaş, cinsiyet, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi gibi bireysel yordayıcıları dikkate alarak düzenleme ve değişikliklere gidebilirler. Yapılan etkinlik ve çalışmalarda öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulamalara yer vererek akran zorbalığını azaltma ve önlemeye yönelik çalışabilirler. Okul psikolojik danışmanları, akran zorbalığına yönelik planlanan önleyici ve müdahale edici çalışmalarda bireysel ve çevresel yordayıcılara yönelik etkinliklere yer verebilirler. Araştırma bulgularında akran zorbalığına etki eden değişkenler ile zorbalık ilişkisine bakılarak nelerin risk oluşturabileceği anlaşılmaktadır. Okul yöneticileri, öğretmenler ve okul psikolojik danışmanları iş birliği yaparak risk grubundaki öğrencileri belirleyebilir, bu öğrencilere yönelik önleyici etkinlikler yapabilirler. Okul psikolojik danışmanları, yordayıcılar ile ilgili veli ve öğretmenlere konsültasyon ve müşavirlik çalışmaları yapabilir, risk grubundaki öğrencilere yönelik bireysel ve grup rehberliği çalışmaları yapabilirler.

4.3.3. Ailelere Yönelik Öneriler

Araştırma bulgularında ergen ebeveyn ilişkileri ile akran zorbalığı arasında negatif kolerasyon bulunduğu ve ergen ebeveyn ilişkilerinin akran zorbalığının anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmıştır. Anne babalar herşeyden önce çocuklarının dönemsel özellikleri ve gelişim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar. Çocuklar ile kurulan ilişki ve iletişimin doyuruculuğu ve niteliği akran zorbalığına etki ettiğinden, çocuklarına karşı genel tutumlarını gözden geçirerek destekleyici tavırlarını artırabilirler. Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ile akran zorbalığı arasında

negatif ilişki bulunduğundan ve akran zorbalığının bir yordayıcısı olduğundan çocuklarının temel psikolojik ihtiyaçlarını dikkate almalıdırlar. Özerkliği desteklenen, ilişki ihtiyacı karşılanan ve kendinin yetkin hisseden ergenlerin akran zorbalığına karşma ihtimali azalacağından destekleyici tavırlarını artırabilirler. Kendi kaygı ve streslerini gözden geçirerek çocuklar ile güvenli ve sağlıklı iletişim süreçlerini oluşturabilirler. Akran zorbalığı, ergen ebevyn ilişkileri ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesine yönelik bilgi düzeylerini artırıcı eğitim etkinlikleri ve araştırma faaliyetlerine katılarak bu konudaki farkındalık düzeylerini artırabilirler. Çocuklar ile daha kaliteli vakit geçirerek aile ilişkilerinin doyuruculuğunu artırabilirler.

4.3.4. Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler

MEB, okull zorbalığı ile ilgili son zamanlarda birçok yapmış ancak bu faaliyetlerin artırılması gerektiği araştırma sonuçlarından anlaşılmıştır. Özellikle mağdur olmanın zorbalık doğurduğu sonucu dikkate alındığında önleyici faaliyetlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Önleyici müdahaleler ve yaptırımlar belirginleştirilebilir, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde akran zorbalığına yönelik spesifik düzenlemeler artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Abay, E., ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3(1), 21-26.
- Akman, D. (2023). *Manisa’da bir merkez ilçede ilköğretim 5. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve etkileyen faktörler* [Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi]. Manisa Celal Bayer Üniversitesi.
- Aksu, G. (2019). *12-15 yaş arası ergenlerin zorbalık davranışı ile ebeveynlerden algıladıkları psikolojik kontrol arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin aracı rolünün incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Işık Üniversitesi.
- Aktaş, E. F. (2017). *Ergen-ebeveyn ilişkileri: bir model testi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Aktaş, E. F., ve Yıldırım, İ (2022). Influence of spousal support, sibling relationships, peer relationships and parental self-efficacy on the parent-adolescent relationship. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 51(2), 1012-1042. <https://doi.org/10.14812/cuefd.955694>
- Ali, S., Hartini, N., & Yoenanto, N. H. (2022). Characteristics of bullying perpetrators and bullying victimization at the indonesians schools; a-review. *Journal of Positive School Psychology*, 3392-3404. <https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/7878>
- Albregtsen, G., Natvig, G. K., & Qvarnstrom, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of Health Psychology*, 6 (4), 365-367. <https://doi.org/10.1177/135910530100600401>
- Analisah, C. D. C., & Indartono, S. (2019). Ecological theory: preventing student bullying to promote culture of peace. In *International Conference on Social Science and Character Educations (ICoSSCE 2018) and International Conference on Social Studies, Moral, and Character Education (ICSMC 2018)* (pp. 239-244). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/icossce-icsmc-18.2019.44>
- Anderson, C.A. and Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Andreau, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychology constructs in 8- to 12- year – old Greek school children. *Aggressive Behavior*, 26, 49-56. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:1<49::AID-AB4>3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:1<49::AID-AB4>3.0.CO;2-M)
- Arıcak, O. (2009). Psychiatric Symptomatology as A Predictor of Cyberbullying Among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a4d6ae5c7040d19626422b1194f7c67efa2ef31d>
- Armitage, R. (2021). Bullying in children: Impact on child’s health. *BMJ. Paediatric Open*, 5–1, 1–8. <https://doi.org/10.1136/bmjpo-2020-000939>
- Arseneault, L., Milne, B.J., Taylor, A., Adams, F., Delgado, K., Caspi, A. & Moffitt, T.E. (2008). Being bullied as an environmental-ly mediated contributing factor to children’s internalizing problems. *Arch Pediatr Adolesc Med.*, 162(2), 145-150. <https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2007.53>

- Atık, Z. E., Çoban, A. E., Çok, F., Doğan, T., & Karaman, N. G. (2014). Akran İlişkileri Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 433-446. <https://doi.org/10.12738/estp.2014.2.1778>
- Avcı, A. (2010). Aile yapı ve atmosferinin okul şiddetine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 7-52. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29181/312476>.
- Ayas, T. (2018). Okullarda yaygın sorun olan zorbalığı önlemek (3. baskı). Vizetek Yayıncılık.
- Ayas, T., ve Pişkin, M. (2011). Investigation of Bullying Among High School Students With Regard to Sex, Grade Level And School Type. *Elementary Education Online*, 10/2, 505-568. https://www.researchgate.net/profile/Tuncay-Ayas-2/publication/228513924_Investigation_of_bullying_among_high_school_students_with_regard_to_sex_grade_level_and_school_type/links/0deec53c6a6cc2dd76000000/Investigation-of-bullying-among-high-school-students-with-regard-to-sex-grade-level-and-school-type.pdf.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığı Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 316-324. <https://www.akademikbakis.org/>
- Aynacı, C. & Kutlu, İ. (2022). Ergenlikte ebeveyn ilişkileri ve davranış problemleri üzerine nicel bir araştırma. *Turkish Studies-Social*, 17(6), 1093-1108. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.62944>
- Babarro, I., Andiarana, A., Fano, E., Lertxundi, N., Vrijheid, M., Julvez, J., ... & Ibarluzea, J. (2020). Risk and protective factors for bullying at 11 years of age in a Spanish birth cohort study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4428. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124428>
- Bakan, S., Eren, H. ve Yıldız, İ. (2023) Ortaokul çocuklarında akran zorbalığı ve arkadaşlık ilişkilerin incelenmesi. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, (46), 125-137. <https://doi.org/10.17740/eas.soc.2023.V46.09>
- Baldry, A. C., Sorrentino, A., & Farrington, D. P. (2019). Cyberbullying and cybervictimization versus parental supervision, monitoring and control of adolescents' online activities. *Children and Youth Services Review*, 96, 302-307. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.058>
- Bandura, A. (2006). Going Global With Social Cognitive Theory: From Prospect to Paydirt. *Applied Psychology*, 53-79.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. (1961). Transmission of Aggression Through Imitation of Aggressive Models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582. <https://doi.org/10.1037/h0045925>
- Baş, E. (2021). *Ortaöğretimde akran zorbalığı, zorba/mağdur olmayı etkileyen kişisel ve çevresel unsurlar-Samsun örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisanstezi]. Sinop Üniversitesi.
- Başdaş, Ö. ve Özbey, H. (2022). Ergenlerde zorbalık ve siber zorbalığı etkileyen faktörler. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 106-116. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yobusbf/issue/72045/1081706>
- Batsche, G. M., & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23 (2), 165-174. <https://doi.org/10.1080/02796015.1994.12085704>

- Bayraktar, F. (2009). *Ergenlerin zorba ve kurban davranışlarında birey, aile, akran ve okula dair özelliklerin rolü: bütüncül bir model önerisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Beale, A. V. (2001). " Bullybusters": Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling*, 4(4), 300.
- Bellamy, L., Rios-Ellis, B. ve Shoji, J. (2000). An examination of specific types of Ijime within Japanese schools. *School Psychology International*, 21, 227-241. <https://doi.org/10.1177/0143034300213001>
- Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27, 90-126. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.08.002>
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59-73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Besag, V.E. (1995). *Bullies and victims in schools. A guide to understanding and management*. Philadelphia: Open University Press.
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim I. kademedeki görülen zorbaca davranışların sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre algılanması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Çukurova Üniversitesi.
- Biswas, T., Scott, J. G., Munir, K., Thomas, H. J., Huda, M. M., Hasan, M. M., ... & Mamun, A. A. (2020). Global variation in the prevalence of bullying victimisation amongst adolescents: Role of peer and parental supports. *EClinicalMedicine*, 20. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2020.100276>
- Bjereld, Y., Augustine, L., & Thornberg, R. (2020). Measuring the prevalence of peer bullying victimization: Review of studies from Sweden during 1993–2017. *Children and Youth Services Review*, 119, 105528 <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105528>
- Blomqvist, K., Saarento Zaprudin, S., & Salmivalli, C. (2020). Telling adults about one's plight as a victim of bullying: Student and context related factors predicting disclosure. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 151-159. <https://doi.org/10.1111/sjop.12521>
- Borowiec, J., Król-Zielińska, M., Osiński, W., & Kantanista, A. (2022). Victims and perpetrators of bullying in physical education lessons: The role of peer support, weight status, gender, and age in Polish adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(17-18), NP15726-NP15749 <https://doi.org/10.1177/08862605211017257>
- Boulton, M. J., & Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12(3), 315- 329. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835x.1994.tb00637.x>
- Brank, E. M., Hoetger, L. A., & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8, 213-230. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-102811-173820>
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U., (2005). *Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development*. SAGE Publications.
- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101(4), 568. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.101.4.568>
- Bukowski, W. M., Hoza, B., & Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre and early adolescence: The development and psychometric properties of the Friendship Qualities Scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 471-84. <https://doi.org/10.1177/0265407594113011>
- Bulut, S. (2008). Okullarda görülen öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının bazı değişkenler açısından arşiv araştırması yöntemiyle incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 23-38 <https://dergipark.org.tr/en/pub/aibuefd/issue/1495/18081>
- Burk, B. N., DiRenzo, A., & Fuller, R. H. (2019). Who is a bully anyway?: Examining perceptions of bullying among parents and children. *Journal of Park and Recreation Administration*, 37(2). <https://doi.org/10.18666/JPra-2019-8816>
- Bushman, B. J., & Huesmann, L. R. (2010). *Aggression*. Handbook of Social Psychology.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D., Neckerman, H. J., Gest, S. D., & Garipey, J. L. (2017). Social networks and aggressive behavior: Peer support or peer rejection?. In *Interpersonal Development* (pp. 223-231). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351153683-12>
- Camacho, A., Runions, K., Ortega-Ruiz, R., & Romera, E. M. (2023). Bullying and cyberbullying perpetration and victimization: prospective within-person associations. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(2), 406-418. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01704-3>
- Chen, B., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Kaap-Deeder, J. V., Verstuyf, J. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and Emotion*, 39, 216–236. <https://doi.org/10.1007/s11031-014-9450-1>
- Chen, J. K., Wang, S. C., Chen, Y. W., & Huang, T. H. (2021). Family climate, social relationships with peers and teachers at school, and school bullying victimization among third grade students in elementary schools in Taiwan. *School Mental Health*, 13(3), 452-461. <https://doi.org/10.1007/s12310-020-09404-8>
- Chen, M., Tang, W., Wang, N., Deng, R., Tang, H., Xu, W., & Xu, J. (2023). Bullying victimization and internalizing and externalizing problems in school-aged children: the mediating role of sleep disturbance and the moderating role of parental attachment. *Child Abuse & Neglect*, 138, 106064. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106064>
- Chen, Q., Zhu, Y., & Chui, W. H. (2021). A meta-analysis on effects of parenting programs on bullying prevention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1209-1220. <https://doi.org/10.1177/1524838020915619>

- Cheng, J., Peng, C., Wang, Z., Yu, Y., Qiu, X., & Liu, X. (2022). Co-occurrence of sibling and peer bullying victimization and depression and anxiety among Chinese adolescents: The role of sexual orientation. *Child Abuse & Neglect*, 131, 105684. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105684>
- Chester, K., Whiting, L., Spencer, N., & Brooks, F. (2023). Understanding young people's experiences and perceptions of relational bullying: a qualitative study. *British journal of Child Health*, 4(1), 19-28. <https://doi.org/10.12968/chhe.2023.4.1.19>
- Chiang, L., Dobash, D., Kamagate, F., Ratto, J., Seya, S., & Trika, B., (2023). Prevalence of and factors associated with peer emotional and physical violence among youth ages 13–17 in Cote d'Ivoire. *Child Abuse & Neglect*, 145, 106380. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106380>
- Cho, S., Glassner, S., & Lee, J. M. (2019). Impact of low self-control, parental involvement, and peer relationships on changes of bullying perpetration over time: A latent growth curve model of a sample of South Korean adolescents. *Children and Youth Services Review*, 104, 104397. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104397>
- Choi, B., & Park, S. (2021). Bullying perpetration, victimization, and low self-esteem: Examining their relationship over time. *Journal of Youth and Adolescence*, 50, 739-752. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01379-8>
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31. <https://www.acarindex.com/pdf/acarindex-1885-8425.pdf>
- Ciminli, A. (2023). Akran zorbalığına şahit olan öğrencilerin algıları. *Online Journal of Current Educational Studies*, 1(1), 22-52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8101863>
- Clark, M., Kan, U., Tse, E. J., & Green, V. A. (2023). Identifying effective support for sexual minority university students who have experienced bullying. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 35(2), 241-257. <https://doi.org/10.1080/10538720.2022.2057381>
- Claudia, A., Qori'ila, S., & Ceria, N. (2022). Verbal bullying body-shaming behavior and self-confidence among teenage students in Indonesia. *MJMR*, 6(04.001), 1-9. <https://doi.org/10.31674/mjmr.2022.v06i04.001>
- Coloroso, B. (2003). *The bully, the bullied, and the bystander: from preschool to high school-how parentsand teachers can help break the cycle of violence*. Harper Collins Publishers.
- Costa, S., Ntoumanis, N., & Bartholomew, K.J. (2015). Predicting the brighter and darker sides of interpersonal relationships: Does psychological need thwarting matter? *Motivation and Emotion*, 39, 11–24. <https://doi.org/10.1007/s11031-014-9427-0>
- Coulton, C., & Chow, J. (1992). Interaction effects in multiple regression. *Journal of Social Service Research*, 16(1-2), 179-199. <https://doi.org/10.1300/J079v16n0109>

- Craig, W. M., Pepler, D., & Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International*, 21(1), 22-36. <https://doi.org/10.1177/0143034300211002>
- Creswell, J. W. (2011). Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research (4th ed.). Boston: Pearson Press.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: a multiinformant approach. *Journal Of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 337-347. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.66.2.337>
- Crick, N. R., & Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1) 74-101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>
- Crick, N. R. ve Rose, A.J. (2001). Toward a gender-balanced approach to the study of social-emotional development: A look at relational aggression. In P.H. Miller ve E.K. Scholnick (eds.). Toward a feminist developmental psychology. New York: Routledge.
- Cuesta, I., Montesó-Curto, P., Metzler Sawin, E., Jiménez Herrera, M., Puig Llobet, M., Seabra, P., & Toussaint, L. (2021). Risk factors for teen suicide and bullying: An international integrative review. *International Journal of Nursing Practice*, 27(3), e12930. <https://doi.org/10.1111/ijn.12930>
- Cunningham, N. J., Taylor, M., Whitten, M. E., Hardesty, P. H., Eder, K., & DeLaney, N. (2010). The relationship between self perception of physical attractiveness and sexual bullying in early adolescence. *Aggressive Behavior*, 36(5), 271-281. <https://doi.org/10.1002/ab.20354>
- Cüceloğlu, D., (2017). *İnsan ve Davranışı* (35.bs.). Remzi Kitapevi.
- Çalışkan, Z., Evgin, D., Bayat, M., Caner, N., Kaplan, B., Öztürk, A., & Keklik, D. (2019). Peer bullying in the preadolescent stage: frequency and types of bullying and the affecting factors. *Journal of Pediatric Research*, 6(3). <https://doi.org/10.4274/jpr.galenos.2018.26576>
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 2011, 81-92. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uefad/issue/16693/173508>
- Çelenk, T. E. A., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31. <https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>
- Çetin, G., Eroğlu, S., Karabulut, R., Kucur, A., ve Yıldızili, F. (2023). Akran zorbalığına maruz kalmış ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı ile baş etme yöntemlerinin incelenmesi. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 33-50. <https://doi.org/10.51177/kayusosder.1311488>
- Çetinkaya Yıldız, E. (2010). *Algılanan aile değişkenleri ve kişisel bilişsel değişkenlerin etkileşiminin kentlerde yaşayan gençlerin fiziksel saldırganlıklarını yordamadaki rolü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Çetinler, N. T. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin okulda akran zorbalığına başvurma ve zorbalık görme düzeyleri (Çanakkale ili örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

- Çokluk Bökeoğlu, Ö., & Koçak, D. (2016). Using horn's parallel analysis method in exploratory factor analysis for determining the number of parallel factors. *Educational Sciences-Theory & Practice*, 16(2). <https://doi.org/10.12738/estp.2016.2.0328>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry*, 11(4), 319-338. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI104_03
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49(3), 182–185. <https://doi.org/10.1037/a0012801>
- Deci, E. L., & Ryan, R.M. (2017). Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. Guilford Press. <https://doi.org/10.1521/978.14625/28806>
- Dekovic, M., Janssens, J. M., & Van As, N. (2003). Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family Process*, 42(2), 223-235 <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.42203.x>.
- DeLara, E. W. (2022). Family bullying in childhood: Consequences for young adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(3-4), NP2206-NP2226. <https://doi.org/10.1177/0886260520934450>
- Devi, K. J. F., & Yulianandra, P. V. (2023). The Implementation of Roots Program in overcoming bullying in schools: a case study in Jakarta. *KnE Social Sciences*, 80-100. <https://knepublishing.com/index.php/KnE-Social/article/view/13540>
- Devito, Joseph A. (2012). The Interpersonal Communication Book. New Jersey: Pearson.
- Dimitrios, S., Vrakas, G., & Papadimitropoulou, P. (2023). School bullying in high school students, prevention and coping strategies. *European Journal of Education Studies*, 10(7). <https://doi.org/10.46827/ejes.v10i7.4856>
- Ding, Y., Li, D., Li, X., Xiao, J., Zhang, H., & Wang, Y. (2020). Profiles of adolescent traditional and cyber bullying and victimization: The role of demographic, individual, family, school, and peer factors. *Computers in Human Behavior*, 111, 106439. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106439>
- Diril, A. (2011). *Lise öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin sosyo-demografik değişkenler ve öfke düzeyi ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Dodge, K.A., (2014). A Social Information Processing Model of Social Competence in Children in M. Perlmutter (Ed.), *Cognitive Perspectives on Children's Social and Behavioral Development* (ss. 77-120). Psychology Press.
- Dodge, K. A., Godwin, J., & Conduct Problems Prevention Research Group. (2013). Social-information-processing patterns mediate the impact of preventive intervention on adolescent antisocial behavior. *Psychological Science*, 24(4), 456-465. <https://doi.org/10.1177/0956797612457394>
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*. 17(3)149-162. https://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_27669/cogepderg-17-149.pdf
- Donnelly, H. K., Han, Y., Song, J., & Song, T. M. (2019). Application of social big data to identify trends of school bullying forms in South Korea. *International Journal*

- of *Environmental Research and Public Health*, 16(14), 2596. <https://doi.org/10.3390/ijerph16142596>
- Dölek, N. (2002). *İlk ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programının Etkisinin Araştırılması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dubey, V. P., Kievišienė, J., Rauckiene-Michealsson, A., Norkiene, S., Razbadauskas, A., & Agostinis-Sobrinho, C. (2022). Bullying and health related quality of life among adolescents a systematic review. *Children*, 9(6), 766. <https://doi.org/10.3390/children9060766>
- Duran, M., Duran, Y. Yıldırım, M., ve Yıldırım, A (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Depremlerden Etkilenen 10 Şehirdeki Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 10(97), 1631-1640. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8210011>.
- Eastman, M., Foshee, V., Ennett, S., Sotres-Alvarez, D., Reyes, H. L. M., Faris, R. & North, K. (2018). Profiles of internalizing and externalizing symptoms associated with bullying victimization. *Journal of Adolescence*, 65, 101–110. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.03.007>
- Ekşi, H. (2021). *Lise öğrencilerinde ebeveyn ilişkileri, duygu düzenleme güçlüğü, psikolojik kontrol ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Emiroğlu, Z. (2018). *10-14 Yaş Arası Ortaokul Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının ve Yaşam Doyum Düzeylerinin Şiddet Eğilimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Endresen, I. M., & Olweus, D. (2001) Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex differences, age trends, and relationship to bullying. Dalam A.C. Bohart, & D.J. Stipek (Eds.), *Constructive & destructive behavior: Implications for family, school, & society* (hlm. 147-165). Washington: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10433-007>
- Ergüder, L. (2016). *Üniversite öğrencilerinin çocuklukta maruz kaldığı ebeveyn kaynaklı psikolojik saldırganlık ile flört ilişkilerinde psikolojik saldırganlığa başvuruları arasında öfke ifade tarzlarının aracı rolü* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Eroğlu, Y. Peker, A. Ve Yaman, E. (2011). Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık. *Kaknüs Yayıncılık*.
- Er Vargün, G., & Kızıltepe, R. (2023). Ergenlerde sanal zorbalık ile ilişkili ailesel ve bireysel faktörler: ebeveyn tutumları ve reaktif-proaktif saldırganlık. *Turkish Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 30(2). <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2022.26818>
- Eslea, M., Menesini, E., Morita, Y., O'Moore, M., Mora-Merchán, J. A., Pereira, B., & Smith, P. K. (2004). Friendship and loneliness among bullies and victims: Data from seven countries. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 30(1), 71-83. <https://doi.org/10.1002/ab.20006>.

- Espelage, D. L., Holt, M. K., & Henkel, R. R. (2003). Examination of peer-group contextual effects on aggression during early adolescence. *Child Development*, 74(1), 205-220. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00531>
- Espelage, D. L., Low, S., Rao, M. A., Hong, J. S. ve Little, T. D. (2014). Family violence, bullying, fighting, and substance use among adolescents: A longitudinal mediational model. *Journal of Research on Adolescence*, 24(2), 337-349. <https://doi.org/10.1111/jora.12060>
- Espelage, D. L. & Walters, G. D., (2023). Mediating the pathway from bullying victimization to bullying perpetration with hostility, peer delinquency, and pro-bullying attitudes: Transforming victims into aggressors. *Psychology of Violence*, 13(3), 194. <https://doi.org/10.1037/vio0000435>
- Eşici, H. (2007). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbaca davranışları arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Eşici, H. (2013). Zorbacı davranışlar ile seçim teorisine dayalı temel ihtiyaçların karşılanması arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 151-168. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tebd/issue/26092/274943>
- Eşkisü, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Falla, D., Ortega-Ruiz, R., Runions, K., & Romera, E. M. (2022). Why do victims become perpetrators of peer bullying? Moral disengagement in the cycle of violence. *Youth & Society*, 54(3), 397-418. <https://doi.org/10.1177/0044118X20973702>
- Fekkes, M., Pijpers, F. ve Verlove-Vonherick, S. P. (2004). Bullying behavior and associations with psychosomatic complaint and depression in victims. *The Journal of Pediatrics*, 144, (1), 17-22. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2003.09.025>
- Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20(1), 81-91. <https://doi.org/10.1093/her/cyg100>
- Feng, J. I. N., Hua, D. I. A. O., & Yang, P. U. (2022). Association of traditional bullying and cyberbullying victimization with suicide-related psychological behaviors in high school students in Chongqing municipality. *China Public Health* 38(1), 39-46. <https://doi.org/10.11847/zgggws1131266>
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Sage.
- Field, E. M. (2007). *Bully blocking six secrets to help children deal with teasing and bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Fousiani, K., Dimitropoulou, P., Michaelides, M.P., & Van Petegem, S. (2016). Perceived parenting and adolescent cyberbullying: Examining the intervening role of autonomy and relatedness need satisfaction, empathic concern and recognition of humanness. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 2120-2129. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0401-1>
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. America: The McGraw-Hill Companies.

- Franzoi, S. L. (2005). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Friedman, H.S. and Schustack, M. W. (1999). *Personality: Classic Theories and Modern Research*. Boston: Allyn and Bacon.
- Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). What works in anti-bullying programs? Analysis of effective intervention components. *Journal of School Psychology*, 85, 37-56. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2020.12.002>
- Gan, X., Qin, K. N., Xiang, G. X., & Jin, X. (2023). The relationship between parental neglect and cyberbullying perpetration among Chinese adolescent: The sequential role of cyberbullying victimization and internet gaming disorder. *Frontiers in Public Health*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1128123>.
- Gini, G. & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 123(3), 1059-1065. <https://doi.org/10.1542/peds.2008-1215>
- Goemans, A., Viding, E., & McCrory, E. (2023). Child maltreatment, peer victimization, and mental health: Neurocognitive perspectives on the cycle of victimization. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 530-548. <https://doi.org/10.1177/15248380211036393>
- Gohal, G., Alqassim, A., Eltyeb, E., Rayyani, A., Hakami, B., Al Faqih, A., ... & Mahfouz, M. (2023). Prevalence and related risks of cyberbullying and its effects on adolescent. *BMC Psychiatry*, 23(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-04542-0>
- Goodstein, P. K., (2013). *How To Stop Bullying In Classrooms and Schools: Using Social Architecture To Prevent, Lessen, and End Bullying*. Routledge.
- Gök, F. (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığına Maruz Kalma: Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Anne-Babaya Duygusal Erişilebilirlik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Gök, F., & Cenkseven-Önder, F. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığına maruz kalma: temel psikolojik ihtiyaçlar ve anne-babaya duygusal erişilebilirlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 14(2), 635-652. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.399218>
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537. <https://genclikbirikimi.org/kunye-29118-okullarda-akran-zorbaligi-makale>
- Güllü, H., Karahan, E., & Akçay, A. O. (2023). A comprehensive investigation of cyberbullying and cyber victimization among secondary school students. *Education and Information Technologies*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11687-8>
- Gümüş, G. ve Talu, E., (2022). Türkiye’de akran zorbalığının ergenler arasında yaygınlığının incelenmesi: bir meta analiz çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1673-1682. <https://doi.org/10.24315/tred.1030602>
- Gün, R. Ş., ve Akduman, G. G. (2022). Okul öncesi çocuklarının psikolojik sağlamlıklarının akran zorbalığı davranışları ile ilişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 107-123. <https://doi.org/10.37217/tebd.1019516>
- Günaydın, T. ve Ümmet, D. (2023). Ergenlerde psikolojik iyi oluş ve duygusal özerklik arasındaki ilişkide anne baba tutumlarının aracı rolü. *Social Sciences Research*

Journal, 12 (3), 312-324. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssrj/issue/77318/1281130>

- Gür, N., Eray, Ş., Makinecioğlu, I., Siğirli, D., ve Vural, A. P. (2020). Akran zorbalığı ile aile duygu dışı vurumu ve psikopatoloji arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 77-86. <https://doi.org/10.5455/apd.43917>
- Gromada, A., Rees, G. ve Chzhen, Y. (2020). *Etki dünyaları: Zengin ülkelerde çocukların refahını neyin şekillendirdiğini anlamak*. UNİCEF.
- Hair, J. F., Anderson R. E., Tahtam, R. L., & Black, W. C. (1998). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Pearson Education.
- Halliday, S., Gregory, T., Taylor, A., Digenis, C., & Turnbull, D. (2021). The impact of bullying victimization in early adolescence on subsequent psychosocial and academic outcomes across the adolescent period: A systematic review. *Journal of School Violence*, 20(3), 351-373. <https://doi.org/10.1080/15388220.2021.1913598>
- Halliday, S., Taylor, A., Turnbull, D., & Gregory, T. (2023). The relationship between early adolescent cyberbullying victimization and later emotional wellbeing and academic achievement. *Psychology in the Schools*. <https://doi.org/10.1002/pits.23032>
- Harris, S., & Petrie, G. (2002). A study of bullying in the middle school. *NASSP Bulletin*, 86(633), 42-53. <https://doi.org/10.1177/019263650208663304>
- Hascher, T., & Neuenschwander, M. (2011). Schule und soziales selbstkonzept im jugendalter school and social self-concept in adolescence. *Jahrbuch Jugendforschung*. https://doi.org/10.1007/978-3-531-93116-6_8
- Haspolat, N. K. (2022). Anne baba ve çocuk arasındaki ilişki ve iletişim. B. Gökçen DOĞAN LAÇİN (Ed.), *Ailede iletişim içinde* (s. 59-78). Nobel Yayıncılık.
- Hein, V., Koka, A., & Hagger, M. S. (2015). Relationships Between Perceived Teachers' Controlling Behaviour, Psychological Need Thwarting, Anger and Bullying Behaviour in High-School Students. *Journal of Adolescence*, 42, 103-114. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.04.003>
- Hilmioğlu, S. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbaca Davranışlarını Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Hinduja, S. and Patchin, J.W. (2018). Connecting adolescent suicide to the severity of bullying and cyberbullying. *JSch. Violence*. 18, 1-14. <https://doi.org/10.1080/15388220.2018.1492417>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2022). Bullying and cyberbullying offending among US youth: The influence of six parenting dimensions. *Journal of Child and Family Studies*, 31(5), 1454-1473. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02208-7>
- Hodges, E. V., & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 677-675. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.4.677>
- Horvat, M., & Kosir, K. Pivec, T., (2023). Psychosocial characteristics of bullying participants: A person-oriented approach combining self-and peer-report measures. *Children and Youth Services Review*, 144, 106720. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106720>

- Hoşgörür, V., ve Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 859-880. <https://dergipark.org.tr/en/pub/befdergi/issue/33599/292827>
- Hu, W., Cheng, Y., & Du, R. (2022). Effects of overt and relational bullying on adolescents' subjective well-being: the mediating mechanisms of social capital and psychological capital. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 11956. <https://doi.org/10.3390/ijerph191911956>
- Hussain, Z., Kircaburun, K., Savcı, M., & Griffiths, M. D. (2023). The role of aggression in the association of cyberbullying victimization with cyberbullying perpetration and problematic social media use among adolescents. *Journal of Concurrent Disorders*. <https://doi.org/10.54127/AOJW5819>
- Hymel, S., & Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*, 70(4), 293 <https://doi.org/10.1037/a0038928>
- Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A., Kelly, C., Már Arnarsson, Á., Barnekow, V., & Weber, M. M. (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. <https://pesquisa.bvsalud.org/portal/resource/pt/who-357175>
- Iyanda, A. E., Krishnan, B., & Adeusi, T. J. (2022). Epidemiology of suicidal behaviors among junior and senior high school adolescents: exploring the interactions between bullying victimization, substance use, and physical inactivity. *Psychiatry Research*, 318, 114929. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114929>
- İşsever, G. (2020). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ile aile aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Kader, Z., & Roman, N. V. (2018). The effects of family conflict on the psychological needs and externalising behaviour of preadolescents. *Social Work*, 54(1), 37-52. <https://doi.org/10.15270/54-1-613>
- Kafalı, M. S. (2021). *Akran zorbalık durumlarına göre ergenlerin algıladıkları babalık rollerinin karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Biruni Üniversitesi.
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik uygulamaları*. Asil Yayınevi.
- Kamphuis, J. H., Prinzie, P., Reijntjes, A., & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34(4), 244- 252. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.07.009>
- Kandemir, M. (2006). *İlköğretimde algılanan sınıf içi empatik atmosfer ile benlik algısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığıyla ilişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Gazi Üniversitesi.
- Kandemir Özdiñç, N. (2019). *Sibling bullying and peer bullying relations to empathy, moral disengagement, problem solving, and parental acceptance-rejection* [Unpublished doctoral dissertation]. Middle East Technical University.

- Kaplan, V., Düken, M. E., Kaçkin, Ö., & Almazan, J. (2023). An investigation of adolescents' social media use and self-perceptions in the framework of peer bullying. *Journal of Psychological Perspective*, 5(1), 35-44. <https://doi.org/10.47679/jopp.515102023>
- Karakaş, S. (2017). Prof.Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü. <https://www.psikolojisozlugu.com/interaction-effect-etkilesim-etkisi>
- Karakuş Şahbaz, Y. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı: adana ili yüreğir ilçesi pilot çalışma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çag Üniversitesi.
- Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Kılıçaslan, F., Beyazgul, B., Kuzan, R., Karadağ, D., Koruk, F., & Koruk, I. (2023). The prevalence of peer bullying and psychiatric symptoms among high school students in southeast Turkey. *Nordic Journal of Psychiatry*, 77(1), 83-90. <https://doi.org/10.1080/08039488.2022.2134450>
- Kılıç, S. (2023). Türkiye'de akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların sistematik analizi (2010-2020). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 97-115. <https://doi.org/10.57115/karefad.1276921>
- Kılınç, A.N. (2022). Okullarda akran zorbalığının özel hukuk açısından değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.117251>
- Kılınç, M., & Kıvanç, U. (2020). Ergenlerin öznel iyi oluşlarının yordayıcıları olarak akran zorbalığı ve akran mağduriyeti. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1400-1439. <https://doi.org/10.29299/kefad.853992>
- Kim, I., Lee, H. Y., Hong, J. S., Carney, J. V., & Hazler, R. J. (2023). Profiles of participation in school bullying: Association with student well-being. *Journal of Counseling & Development*, 101(2), 224-235. <https://doi.org/10.1002/jcad.12458>
- Kljakovic, M. & Hunt, C. (2016). A meta-analysis of predictors of bullying and victimisation in adolescence. *Journal of Adolescence*, 49, 134-145. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.03.002>
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kokkinos, C. M., & Kipritsi, E. (2012). The relationship between bullying, victimization, trait emotional intelligence, self-efficacy and empathy among preadolescents. *Social Psychology of Education*, 15, 41-58. <https://doi.org/10.1007/s11218-011-9168-9>
- Kosir, K., Klasinc, L., Spes, T., Pivec, T., Cankar, G., & Horvat, M. (2020). Predictors of self-reported and peer-reported victimization and bullying behavior in early adolescents: the role of school, classroom, and individual factors. *European Journal of Psychology of Education*, 35, 381-402. <https://doi.org/10.1007/s10212-019-00430-y>
- Kreski, N. T., Chen, Q., Olfson, M., Cerdá, M., Martins, S. S., Mauro, P. M., ... & Keyes, K. M. (2022). Experiences of online bullying and offline violence related behaviors among a nationally representative sample of US adolescents, 2011 to

2019. *Journal of School Health*, 92(4), 376-386. <https://doi.org/10.1111/josh.13144>.
- Kretschmer, T., Veenstra, R., Branje, S., Reijneveld, S.A., Meeus, W.H.J., Deković, M. & Oldehinkel, A.J. (2018). How competent are adolescent bullying perpetrators and victims in mastering normative developmental tasks in early adulthood? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46, 41–56. <https://doi.org/10.1007/s10802-017-0316-3>
- Kusumaningsih, A., & Febriani, A. (2022). The Role of Social Skills on Bullying Behavior Tendency with Friendship Quality as Mediator. *Jurnal Psikologi*, 49(2), 163-181. <https://doi.org/10.22146/jpsi.69779>
- Laith, R., & Vaillancourt, T. (2022). The temporal sequence of bullying victimization, academic achievement, and school attendance: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 64, 101722. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2022.101722>
- Laninga Wijnen, L., Malamut, S. T., Garandeau, C. F., & Salmivalli, C. (2023). Does defending affect adolescents' peer status, or vice versa? Testing the moderating effects of empathy, gender, and anti bullying norms. *Journal of Research on Adolescence*. <https://doi.org/10.1111/jora.12847>
- Lee, N., Ray, J. V., & Peck, J. H. (2023). Examining the mediating role of peer antisocial behavior on the relationship between parenting and bullying behaviors. *Journal of Crime and Justice*, 46(3), 348-368. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2022.2148713>
- Li, L., Chen, X., & Li, H. (2020). Bullying victimization, school belonging, academic engagement and achievement in adolescents in rural China: A serial mediation model. *Children and Youth Services Review*, 113, 104946. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104946>
- Liu, J., Guo, S., Weissman, R., & Liu, H. (2021). Investigating factors associated with bullying utilizing latent class analysis among adolescents. *School Psychology International*, 42(1), 11-32. <https://doi.org/10.1177/0143034320967061>.
- Lodge, J. (2008). Working with families concerned with school-based bullying. *Australian Institute of Family Studies*.
- Longobardi, C., Ferrigno, S., Gullotta, G., Jungert, T., Thornberg, R., & Marengo, D. (2022). The links between students' relationships with teachers, likeability among peers, and bullying victimization: the intervening role of teacher responsiveness. *European Journal of Psychology of Education*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10212-021-00535-3>
- Luo, S., Ban, Y., Qiu, T., & Liu, C. (2023). Effects of stress on school bullying behavior among secondary school students: Moderating effects of gender and grade level. *Frontiers in Psychology*, 14, 1074476. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1074476>
- Ma, S., Zhou, A., Hu, K., Gao, G., Zhu, Z., & Jin, K. (2023). "School bullying": How the middle school system affects school bullying. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*, 5(1), 364-364. <https://doi.org/10.56028/aehtsr.5.1.364.2023>
- Madsen, K. C., Moody, J. C. & Smith, P. K., (1999). What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of

- being bullied. *Educational Research*, 41, 267– 285. <https://doi.org/10.1080/0013188990410303>
- Man, X., Liu, J., & Xue, Z. (2022). Effects of bullying forms on adolescent mental health and protective factors: a global cross-regional research based on 65 countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2374. <https://doi.org/10.3390/ijerph19042374>
- Maneiro, L., van Geel, M., Thakkar, N., & Vedder, P. (2023). Bidirectional associations between bullying victimization and likeability among Indian adolescents. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-13 <https://doi.org/10.1007/s42380-023-00180-y>
- McGuckin, C., Alan Lewis, C., & Cummins, P. K. (2010). Experiences of school bullying, psychological well-being and stress in Northern Ireland: Data from the 2004 Young Life and Times Survey. *The Irish Journal of Psychology*, 31(1-2), 53-61 <https://doi.org/10.1080/03033910.2010.10446322>.
- Meng, Y., Yang, Y., Lin, P., Xiao, Y., Sun, Y., Qian, Y., ... & Zhang, X. (2023). School bullying victimization and associated factors among school-aged adolescents in China. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(1-2), 1787-1814. <https://doi.org/10.1177/08862605221092074>
- Mertler, C. A. & Vannatta, R. A. (2005). Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation (3rd ed.). Los Angeles: Pyrczak.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2022). "Akran Zorbalığı ve Siber Zorbalıkla Mücadelede Yeni İçerikler Hazırlandı". <https://orgm.meb.gov.tr/www/akran-zorbaligi-ve-siber-zorbalikla-mucadelede-yeni-iceriklerhazirlandi/icerik/2015>
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2006). "Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Genelgesi" B.080.0.ÖRG.0.20.02.02/1324 Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://docplayer.biz.tr/5855467-T-c-milli-egitim-bakanligi-ozel-egitim-rehberlik-ve-danisma-hizmetleri-genel-mudurlugu-genelge-no-2006-26.html>
- Moltafet, G., Sadati Firoozabadi, S. S., & Pour-Raisi, A. (2018). Parenting style, basic psychological needs, and emotional creativity: A path analysis. *Creativity Research Journal*, 30(2), 187-194. <https://doi.org/10.1080/10400419.2018.1446748>
- Montero-Carretero, C., Barbado, D., & Cervelló, E. (2020). Predicting bullying through motivation and teaching styles in physical education. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 87. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010087>
- Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D. & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60-76. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>
- Morkan Şahin, M. (2021). *Ergenlerin akran zorbalığı algıları ile öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000), Development of the multidimensional peer victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.

- Nagata, J. M., Trompeter, N., Singh, G., Raney, J., Ganson, K. T., Testa, A., ... & Baker, F. C. (2023). Adverse childhood experiences and early adolescent cyberbullying in the United States. *Journal of Adolescence*, 95(3), 609-616 <https://doi.org/10.1002/jad.12124>
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100. <https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>.
- Nazım, A. Ö.(2021) Zorbalık Kurbanı Olmanın Belirleyicisi Olarak Arkadaşlık İlişkilerinin Değerlendirmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Unıka Toplum Ve Bilim) Dergisi*, 84. <https://unikad.org/sayi/10b84ce0-9133-4b82-b2f2-090636431e40.pdf>
- Newman, B. M., & Newman, P. R. (2007). Theories of human development: Lawrence Erlbaum.
- Nickerson, A. B., Jenkins, L. N., Bellavia, G. M., Manges, M. E., Livingston, J. A., & Feeley, T. H. (2022). The role of personal and perceived peer norms in bullying and sexual harassment perpetration. *School Psychology*, 37(3), 236 <https://doi.org/10.1037/spq0000498>
- Obregon-Cuesta, A. I., Mínguez-Mínguez, L. A., León-del-Barco, B., Mendo-Lázaro, S., Fernández-Solana, J., González-Bernal, J. J., & González-Santos, J. (2022). Bullying in adolescents: differences between gender and school year and relationship with academic performance. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9301 <https://doi.org/10.3390/ijerph19159301>
- Okur Karahan, Ş. (2020). *Kahramanmaraş ilinde bulunan Türk ve Suriyeli öğrencilerin akran zorbalığındaki rolleri ile öğretmenlerin akran zorbalığına yönelik tutumlarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Olweus, D. (1977). Aggression and Peer Acceptance in Adolescent Boys: Two Short-Term Longitudinal Studies of Ratings. *Child Development*, Vol. 48, No. 4 (Dec., 1977), pp. 1301-1313. <https://doi.org/10.2307/1128488>
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. Hemisphere.
- Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1994). Bullying At School: Basic Facts And Effects Of A School Based Intervention Program. *Journal Of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x>
- Olweus, D. (1995). *Bullying at School*. Blackwell Company: Oxford.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12(4), 495-510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807>
- Olweus, D. (1999). *The nature of school bullying. Across-national perspective*, London and New York: Routledge.
- Olweus, D. (2011). Sweden. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Ed.), *The Nature Of School Bullying: A Cross National Perspective* (ss. 7-27). Routledge.

- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual review of clinical psychology*, 9, 751-780. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Olweus, D., & Hart, C. H. (1993). Bullies on the playground: The role of victimization. *Children on playgrounds: Research Perspectives and Applications*, 85-128.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). How much of a problem is bullying at school? PISA in Focus, 74. <https://doi.org/10.1787/728d6464>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019), PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives, PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/acd78851-en>
- Orolbek, E., & Zhumabekova, F. N. (2023). Bullying As A Demotivating Factor On Academic Success Of Students.
- Ossa, F. C., Jantzer, V., Neumayer, F., Eppelmann, L., Resch, F., & Kaess, M. (2023). Cyberbullying and school bullying are related to additive adverse effects among adolescents. *Psychopathology*, 56(1-2), 127-137. <https://doi.org/10.1159/000523992>.
- Ögel, K., Tarı, I., & Eke, C. Y. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. Yeniden Yayınları
- Özdoğan, A. Ç., Haspolat N. K., Çelik, O. & Yalçın, R. Ü. (2021). Reactive-proactive aggression and cognitive flexibility in adolescents: The mediating role of anger. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11(2), 826-851. <https://doi.org/10.18039/ajesi.736615>
- Öztuna, A. (2018). *Dokuzuncu ve onuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı göstermenin ve akran zorbalığına maruz kalmanın psikolojik belirtilerle ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Öztürk, A., Tezel, A., & Öztürk, F. Ö. (2019). Bir ortaöğretim kurumunda akran zorbalığının değerlendirilmesi. *Konuralp Medical Journal*, 11(1), 82-88 <https://doi.org/10.18521/ktd.392368>
- Öztürk, H. (2023). *Annelerinin kapsayıcı işlev düzeyi ile çocukların oyun oynama eğilimi ve saldırganlık yönelimi arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Pateraki, L. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21(2), 167-176. <https://doi.org/10.1080/01443410020043869>
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist*, 37(3), 151-163. <https://doi.org/10.1207/S15326985EP37032>
- Pellegrini, A. D. ve Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 259-280. <https://doi.org/10.1348/026151002166442>

- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W., & Connolly, J. (2008). Developmental trajectories of bullying and associated factors. *Child Development*, 79(2), 325-338. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01128.x>
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-57. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2005.01445.x>
- Pirc, T., Pečjak, S., Podlesek, A., & Štirn, M. (2023). Perceived Parenting Styles and Emotional Control as Predictors of Peer Bullying Involvement. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 15(4), 333-342. <https://doi.org/10.26822/iejee.2023.304>
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Polat, F. ve Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51. <https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921>
- Qian, Y., Yang, Y., Lin, P., Xiao, Y., Sun, Y., Sun, Q., ... & Zhang, X. (2022). Risk factors associated with school bullying behaviors: a Chinese adolescents case-control study, 2019. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11-12). <https://doi.org/10.1177/0886260520976218>
- Ramadhana, M. R., Setyorini, R., & Soedarsono, D. K. (2023). Family conformity, resilience, and mental well-being in adolescents with experiences of physical bullying. *Journal of Positive School Psychology*, 129-141. <https://mail.journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/15025/9725>
- Reiss, A.J. & Farrington, D.P. (1991). Advancing knowledge about co-offending: results from a prospective longitudinal survey of Landon males. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 83, 60-395. <https://doi.org/10.2307/1143811>
- Rigby, K., (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57-68. <https://doi.org/10.1006/jado.1999.0289>
- Rigby, K. (2002). *New Perspectives On Bullying*. Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 583-59. <https://doi.org/10.1177/070674370304800904>.
- Rinaldi, C. M., Bulut, O., Muth, T., & Di Stasio, M. (2023). The Influence of parenting dimensions and junior high school students' involvement in bullying. *Journal of School Violence*, 22(2), 183-197. <https://doi.org/10.1080/15388220.2022.2162534>
- Roland, E. & Munthe, E. (1989). *Bullying: an International Perspective*, London: David Fulton Publishers.
- Rosen, N. L., & Nofziger, S. (2019). Boys, bullying, and gender roles: How hegemonic masculinity shapes bullying behavior. *Gender Issues*, 36(3), 295-318 <https://doi.org/10.1007/s12147-018-9226-0>
- Rumjaun, A., & Narod, F. (2020). Social Learning Theory-Albert Bandura. *Science education in theory and practice: An Introductory Guide to Learning Theory*, 85-99. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43620-9_7

- Runions, K., Shapka, J. D., Dooley, J., & Modecki, K. (2013). Cyber-aggression and victimization and social information processing: Integrating the medium and the message. *Psychology of Violence*, 3(1), 9–26. <https://doi.org/10.1037/a0030511>
- Sabah, A., Aljaberi, M. A., Lin, C. Y., & Chen, H. P. (2022). The associations between sibling victimization, sibling bullying, parental acceptance–rejection, and school bullying. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(23), 16346. <https://doi.org/10.3390/ijerph192316346>
- Sabramani, V., Idris, I., B., Ismail, H., Nadarajaw, T., Zakaria, E., ve Kamaluddin, M., R. (2021). Bullying and its associated individual, peer, family and school factors: evidence from malaysian national secondary school students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(13), 7208. <https://doi.org/10.3390/ijerph18137208>
- Sağlam, M.Z. (2022). *Ebeveynler arası çatışma ile ergenin iyi oluş ve kötü oluş hali arasındaki ilişkide bilişsel değerlendirmelerin ve temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İzmir Ekonomi Üniversitesi.
- Schuster, B. (1996). Rejection, exclusion, and harassment at work and in schools: An integration of results from research on mobbing, bullying and peer rejection. *European Psychologist*, 1, 293-317. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.1.4.293>
- Schwartz, D., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64(6), 1755-1772. <https://doi.org/10.2307/1131467>
- Seals, D. & Young, J. (2003). Bullying and victimization: Prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem and depression. *Adolescence*, 38, 735- 747.
- Seçer, İ. (2014). *Akran zorbalığına uğrayan ergenlerin mağduriyet algılamaları ve kullandıkları başa çıkma stratejilerine grupla psikolojik danışmanın etkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Selvi, K. (2018). *Exploring men's body image concerns and predisposing factors for muscle dysmorphia in the framework of self- determination tyheory* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Selvi, K. & Bozo, Ö. (2020). The dark side of bodybuilding: The role of bodybuilding activities in compensation of frustrated basic psychological needs. *Motivation and Emotion*, 44(2), 190- 208 <https://doi.org/10.1007/s11031-019-09805-6>.
- Serafini, G., Aguglia, A., Amerio, A., Canepa, G., Adavastro, G., Conigliaro, C., ... & Amore, M. (2023). The relationship between bullying victimization and perpetration and non-suicidal self-injury: A systematic review. *Child Psychiatry & Human Development*, 54(1), 154-175. <https://doi.org/10.1007/s10578-021-01231-5>
- Seyhan, Y.E. (2020). *Ortaokul öğrencilerinde algılanan ebeveyn tutumlarının akran zorbalık ve mağduriyeti ile sanal zorbalık ve mağduriyet üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Shannen, T., Kim, S. J., & Lee, J. (2021). Empathy, cyberbullying, and cybervictimization among Filipino adolescents. *Child Health Nursing Research*, 27(1), 65–74. <https://doi.org/10.4094/chnr.2021.27.1.65>

- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: school obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education*, 40(3), 457-47. <https://mje.mcgill.ca/article/view/586>
- Shin, H. (2022). The role of perceived bullying norms in friendship dynamics: An examination of friendship selection and influence on bullying and victimization. *International Journal of Behavioral Development*, 46(5), 432-442. <https://doi.org/10.1177/0165025419868533>
- Siddique, B., Khan, W., & Rauf, U. (2023). Bullying behavior and human health: factors and causes. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 20(2), 860-881. <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/11864>
- Sideridis, G., & Alghamdi, M. H. (2023). Profiling experiences of bullying in the elementary school: the role of gender. *Children*, 10(4), 610. <https://doi.org/10.3390/children10040610>
- Silberg, J. L., Copeland, W., Linker, J. & Moore, A.A. (2016). Psychiatric outcomes of bullying victimization: A study of discordant monozygotic twins. *Psychological Medicine*, 46(9), 1875-1883. <https://doi.org/10.1017/S0033291716000362>
- Slee, P. T., & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian school boys. *Personality and Individual Differences*, 14, 371-373. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(93\)90136-Q](https://doi.org/10.1016/0191-8869(93)90136-Q)
- Slesnick, N., Prestopnik, J. L., Meyers, R. J., & Glassman, M. (2007). Treatment outcome for street-living, homeless youth. *Addictive Behaviors*, 32(6), 1237-1251. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2006.08.010>
- Smith, P. K. & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-7)
- Smith, P.K. & Sharp, S. (1994). *School bullying: Insights and Perspectives*. London: Routledge
- Smith, P. K. & Sharp, S. (2002). *Tackling Bullying In Your School: A Practical Handbook For Teachers*. Routledge.
- Sorrentino, A., Esposito, A., Acunzo, D., Santamato, M., & Aquino, A. (2023). Onset risk factors for youth involvement in cyberbullying and cybervictimization: A longitudinal study. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1090047>
- Söderberg, P., & Björkqvist, K. (2020). Victimization from peer aggression and/or bullying: Prevalence, overlap, and psychosocial characteristics. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 29(2), 131-147. <https://doi.org/10.1080/10926771.2019.1570410>
- Stubbs-Richardson, M., & May, D. C. (2021). Social contagion in bullying: an examination of strains and types of bullying victimization in peer networks. *American Journal of Criminal Justice*, 46, 748-769. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09572-y>
- Sullivan, G., Cleary, M., & Sullivan, K. (2005). *Bullying In Secondary Schools: What It Looks Like and How To Manage It*. Paul Chapman Publishing.
- Sullivan, K. (2011). *The Anti-Bullying Handbook*. Sage.

- Sulmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. M. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38(4), 305-312. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00040>
- Süslü, N., Keskin, E., Tunç, C., & Erdoğan, B. . (2023). Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(4), 665–682. <https://www.uleder.com/index.php/uleder/article/view/243>
- Süzük, E. & Akıncı, T. (2022). Lise öğrencilerinin akran zorbalığına maruz kalma düzeylerini yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 62-79. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2022.-819947>
- Şahin, E. S. ve Korkut Owen, F. (2009). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-67. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/21452/229845>
- Şakar, İ.(2023). *İlkokul öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics: Pearson New International Edition. Pearson Higher Ed.
- Tanrıkulu, İ. (2015). *The relationships between cyber bullying perpetration motives and personality traits: Testing uses and gratifications theory* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Takış, Ö. (2007). *Orta öğretim kurumları için geliştirilen zorbaca davranışlarla baş edebilme programının etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi.
- TBMM. (2007). Çocuklarda ve gençlerde artan şiddet eğilimi ile okullarda meydana gelen olayların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/337,343,356,357) esas numaralı meclis araştırma komisyon raporu. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2783>.
- Tian, L., Zhang, X., & Huebner, E.S. (2018). The effects of satisfaction of basic psychological needs at school on children's prosocial behavior and antisocial behavior: The mediating role of school satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00548>
- Toprak, A. (2019). *Ergenlerde algılanan anne-baba tutumu ile duygusal özerklik ve sır saklama arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27–56. <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
- Tuğran, A. Z. (2020). *Lise öğrencilerindeki akran zorbalığının yordayıcıları olarak anne baba tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Tuğran, A. Z., & Dost, M. T. (2022). Lise öğrencilerinde ebeveyn tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim*, 47(209). <https://doi.org/10.15390/EB.2022.11034>

- TÜİK, (2018). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2015-2019, Haber bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Juvenile-Statistics-Received-Into-Security-Unit-2015-2019-33632>
- TÜİK, (2023). *Türkiye Çocuk Araştırması*. Haber Bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>
- Türk Dil Kurumu (2023) <https://sozluk.gov.tr>
- UNICEF. (2018) “Dünyadaki gençlerin yarısı okulda ve okul çevresinde akran şiddetine maruz kalıyor” https://www.unicefturk.org/yazi/siddeteson?gclid=Cj0KCQjw8egBhD0ARIsAJiDsaVvwBqPgM4aWL3pZMMYBYnmOAevrRilv0pfrz-yzNeh4Y10gIFKrgcaAnsFEALw_wcB
- Utomo, K. D. M. (2022). Investigations of cyber bullying and traditional bullying in adolescents on the roles of cognitive empathy, affective empathy, and age. *International Journal of Instruction*, 15(2), 937-950. <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15251a>
- Varsamis, P., Halios, H., Katsanis, G., & Papadopoulos, A. (2022). The role of basic psychological needs in bullying victimisation in the family and at school. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 32(2), 230-242. <https://doi.org/10.1017/jgc.2021.9>
- Veenstra, R.; Laninga-Wijnen, L. The Prominence of Peer Interactions, Relationships, and Networks in Adolescence and Early Adulthood. In *APA Handbook of Adolescent and Young Adult Development*; Crockett, L.J., Carlo, G., Schulenberg, J.E., Eds.; American Psychological Association: Washington, DC, USA, 2022; pp. 1–37
- Verlinden, S., Hersen, M. & Thomas, J. (2000). Risk Factors in school shootings. *Clinical Psychology Review*, 20(1), 3-56.
- Vitoroulis, I., & Vaillancourt, T. (2015). Meta-analytic results of ethnic group differences in peer victimization. *Aggressive Behavior*, 41(2), 149–170.
- Waddell, M. (2007). Grouping or ganging: the psychodynamics of bullying. *British Journal of Psychotherapy*, 23 (2), 189–206. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0118.2007.00017.x>
- Walters, G. D. (2021). School-age bullying victimization and perpetration: A meta-analysis of prospective studies and research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1129-1139. <https://doi.org/10.1177/1524838020906513>
- Wilson, E., Crudgington, H., Morgan, C., Hirsch, C., Prina, M., & Gayer Anderson, C. (2023). The longitudinal course of childhood bullying victimization and associations with self-injurious thoughts and behaviors in children and young people: A systematic review of the literature. *Journal of Adolescence*, 95(1), 5-33. <https://doi.org/10.1002/jad.12097>
- Wissink, I. B., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Parenting behavior, quality of the parent adolescent relationship and adolescent functioning in four ethnic groups. *Journal of Early Adolescence*, 26, 133-159. <https://doi.org/10.1177/0272431605285718>
- Wolke, D. ve Lereya, S. T. (2015). Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in Childhood*, 100(9), 879-885. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2014-306667>

- Wolke, D., Tippet, N., & Dantchev, S. (2015). Bullying in the family. *Sibling bullying. The Lancet Psychiatry*, 2, 917–929. [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(15\)00262-x](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(15)00262-x)
- Xie, H., & Ngai, S. S. Y. (2020). Participant roles of peer bystanders in school bullying situations: Evidence from Wuhan, China. *Children and Youth Services Review*, 110, 104762 <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104762>
- Yalçın, R.Ü. (2022). Anne babanın ilişki ve iletişimi. Betül Gökçen DOĞAN LAÇİN, (Ed.). *Ailede iletişim içinde*. Nobel Yayıncılık.
- Yang, M., Guo, H., Chu, M., Leng, C., Qu, C., Tian, K., ... & Li, X. (2022). Sex differences in traditional school bullying perpetration and victimization among adolescents: a chain-mediating effect. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9525. <https://doi.org/10.3390/ijerph19159525>
- Yavuzer, H. (2001). Çocuk ve suç. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi.
- Yelboğa, N., & Koçak, O. (2019). Ergenlerde akran zorbalığını yordayan bazı faktörlerin zorba ve mağdur bireyler açısından değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 2286-2320. <https://doi.org/10.26466/opus.543567>
- Yoon, J., Bauman, S., Corcoran, C. (2020). Role of Adults in Prevention and Intervention of Peer Victimization. In: Rosen, L.H., Scott, S.R., Kim, S.Y. (eds) *Bullies, Victims, and Bystanders*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52939-0_7
- Yurdakul, Ş. (2023). *Dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimlerinin ve bağlanma stillerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. 1. şiddet ve okul: okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum. MEB ve UNICEF, İstanbul: 28–31 Mart 2006.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, (28), 3–13. <https://www.acarindex.com/pdfs/81286>.
- Zengin, S., ve Kesgin, M. T. (2023). Lise öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalıklarının yordayıcısı olarak algılanan sosyal yetkinlik, cinsiyet, günlük internet kullanım süresi ve ebeveyn kontrolü. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(1), 45-52. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ikcusbfd/issue/75682/1070027>.
- Zhang, A., Wang, K., Zhang, J., Kemp, J., Diliberti, M., & Oudekerk, B. A. (2018). Indicators of School Crime and Safety: 2017. NCES 2018-036/NCJ 251413. *National Center for Education Statistics*. <https://eric.ed.gov/?id=ED581798>
- Zhang, H., Zhou, H., & Cao, R. (2021). Bullying victimization among left-behind children in rural China: Prevalence and associated risk factors. *Journal of*

Interpersonal Violence, 36(15-16), NP8414-NP8430. <https://doi.org/10.1177/0886260519843287>.

- Zhang, Y., & Jia, X. (2023). When fate hands you lemons: A moderated moderation model of bullying victimization and psychological distress among Chinese adolescents during floods and the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 14, 1010408. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1010408>
- Zhang, Y., Zhang, Q., Zhang, L., Ren, P., Qi, X., & Chang, R. (2022). The covariant relationship between adolescent friendship networks and bullying: A longitudinal social network analysis. *Acta Psychologica Sinica*, 54(9), 1048. <https://doi.org/10.3724/SP.J.1041.2022.01048>
- Zhao, M., Hong, X., Chen, Y., Jiao, L., Shao, Q., Fan, H., & Zhang, L. (2023). Parenting Style, Peer Groups, and Pro-Bullying Behavior of Junior High School Students. *Youth & Society*, 0044118X231176581. <https://doi.org/10.1177/0044118X231176581>
- Zhao, R., & Yao, X. (2022). The relationship between bullying victimization and suicidal ideation among Chinese adolescents: The role of depressive symptoms and gender differences. *Journal of school violence*, 21(1), 60-80. <https://doi.org/10.1080/15388220.2021.1985327>
- Zhou, H., Wang, Q., Yu, S., & Zheng, Q. (2022). Negative parenting style and perceived non-physical bullying at school: the mediating role of negative affect experiences and coping styles. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(10), 6206. <https://doi.org/10.3390/ijerph19106206>
- Zych, I., Farrington, D. P., Llorent, V. J., Ribeaud, D., & Eisner, M. P. (2021). Childhood risk and protective factors as predictors of adolescent bullying roles. *International Journal of Bullying Prevention*, 3, 138-146. <https://doi.org/10.1007/s42380-020-00068-1>

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu) 28.04.2023 tarihli ve 04/02protokol numaralı kararı ile alınmıştır.

T.C

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI EĞİTİM BİLİMLERİ
ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	28/04/2023
Protokol No	04/02
Araştırma Başlığı	Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması
Araştırma Türü	Nicel- İlişki arayıcı araştırma
Araştırmacılar	Abdülkadir ÖZER (Tez Öğrencisi) Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT (Danışman)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.
Açıklama:	1. Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. 2. Kurul üyelerine ait araştırma önerileri görüşülürken, ilgili yönerge gereğince, öneri sahibi üye görüşmelere katılmamış ve oy kullanmamıştır.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR
İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri
Etik Kurul Başkanı

EKLER

Ek-1:Araştırma İzni

T.C.
ERZİNCAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-45468433-605.01-76063581
Konu : Araştırma Uygulama İzni

11.05.2023

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrenci İşleri

İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21/01/2020 tarih ve 1563890 (Genelge 2020/2) sayılı yazısı.
b) 04/05/2023 tarih ve E-63579008-399-258514 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal HASPOLAT'ın danışmanlığını yürüttüğü, 147703007 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Abdulkadir ÖZER'in "Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması" konulu araştırma çalışması yapma talebine ilişkin Müdürlük Makamının 10/05/2023 tarih ve E-45468433-605.01-75922800 sayılı onayı ekte gönderilmiş olup, denetimleri okul/kurum idaresinde olmak üzere, uygulama sırasında okul faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre ve ilgi (a) Genelgenin 25. Maddesi gereğince ekte gönderilen mühürlü ve imzalı anket sorularının kullanılması gerekmektedir.

Söz konusu çalışma tamamlandıktan sonra, uygulama sonucunun iki adet örnek CD ortamında hazırlanarak Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Hizmetleri AR-GE Birimine gönderilmesi hususunda; Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Murat DEMİR
İl Millî Eğitim Müdür V.

Ek :

1. Onay (1 Sayfa)
2. Mühürlü İmzalı Anket Soruları (7 Sayfa)

Ek-2: Ölçek Uygulama İzinleri

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu Gelen Kutusu x		
	Abdulkadir Özer Hocam merhabalar; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı,Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünd	21 Şubat Sal 14:21 ☆
	Tuncay Ayas <t> Alıcı: ben Kolaylıklar Prof. Dr. Tuncay AYAS Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD	22 Şubat Çar 18:06 ☆ ↩ ⋮
Abdulkadir Özer < > 21 Şub 2023 Sal, 14:22 tarihinde şunu yazdı: ***		
Ergen-Ebeveyn İlişkileri Ölçeği (EEİÖ) Gelen Kutusu x		
	Abdulkadir Özer Hocam merhabalar; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı,Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünd	21 Şubat Sal 14:10 ☆
	FeYZa Dinçel <e> Alıcı: ben Merhaba, Ekte ölçek maddeleri ve puanlanmasına ilişkin bilgilerin yer aldığı dokümanı gönderiyorum. Çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim. FeYZa AKTAŞ	23 Şubat Per 09:32 ☆ ↩ ⋮
Abdulkadir Özer < > 21 Şub 2023 Sal, 14:10 tarihinde şunu yazdı: *** Arş. Gör. Dr. Emine FeYZa AKTAŞ Balıkesir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı		
Akran İlişkileri Ölçeği Gelen Kutusu x		
	Abdulkadir Özer Hocam merhabalar; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı,Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünd	2 Mar 2023 13:13 ☆
	Zeynep Erkan Atik <z> Alıcı: ben Merhabalar Öncelikle çalışmamıza gösterdiğiniz ilgi için teşekkürler. Elbette ölçeği kullanabilirsiniz. Kendi örneklemınızde geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını tekrarlamamız çalışmamızı güçlendirecektir. Ölçek ve boyut bilgileri ektedir. Kolaylıklar dilerim. Dr. Zeynep ERKAN ATİK Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı	4 Mar 2023 21:58 ☆ ↩ ⋮
Abdulkadir Özer < > 4 Mar 2023 Per, 13:13 tarihinde şunu yazdı:		
Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği Gelen Kutusu x		
	Abdulkadir Özer Hocam merhabalar; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı,Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünd	21 Şubat Sal 14:16 ☆
	kerim selvi <s> Alıcı: ben Merhabalar, İlgili ölçeği (ektedir) çalışmanızda kullanmanızdan memnuniyet duyar, çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim. Saygılarımla	21 Şubat Sal 14:27 ☆ ↩ ⋮
Abdulkadir Özer < > 21 Şub 2023 Sal, 14:16 tarihinde şunu yazdı: *** Ph.D. Kerim SELVİ Osmangazi Üniversitesi - Osmangazi University		

Ek-3: Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu (Öğrenci)

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışma, Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması” adıyla, Abdülkadir ÖZER tarafından Mayıs 2023-Haziran 2023 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlerde akran zorbalığı davranışının bireysel ve çevresel değişkenler ile incelenmesidir.

Araştırmanın Nedeni: () Bilimsel araştırma (X) Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Erzincan İlindeki Resmi Ortaokul ve Liseler

Araştırma Uygulaması: (X) Anket () Görüşme

() Gözlem ()

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Abdülkadir ÖZER

İletişim bilgileri :

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum

...../...../.....

İsim-Soyisim İmza:

Katılımcı Adı-Soyadı :

Ek-4: Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu (Veli)

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Ergenlerde Akran Zorbalığının Bireysel ve Çevresel Değişkenler Tarafından Yordanması.” Adıyla Mayıs 2023-Haziran 2023 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlerde akran zorbalığı davranışının bireysel ve çevresel değişkenler ile incelenmesidir.

Araştırma Uygulaması: Anket / Görüşme / Gözlem şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir. Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımla,

Araştırmacı : Abdülkadir ÖZER

İletişim bilgileri :

Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi’in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

...../...../.....

İsim-Soyisim İmza

Ek-5: Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenciler, bu çalışmada sizden beklenen, aşağıda yer alan ifadeleri okumanız ve kendiniz için uygun olan ifadeleri belirtmenizdir. Çalışmadan elde edilecek veriler Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nde yapılacak yüksek lisans tez çalışması kapsamında kullanılacaktır. Araştırmada kimlik bilgilerinize ihtiyaç duyulmamaktadır. Lütfen yanıtlarınızı içtenlikle veriniz ve tüm maddeleri yanıtlayınız. Katılımınız için çok teşekkür ederim.

Psk. Dan. Abdülkadir ÖZER

Cinsiyetiniz: Kadın ☐ Erkek ☐

Okul Türü: Ortaokul ☐ Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ☐ Anadolu Lisesi ☐ İmam hatip Lisesi ☐ Diğer ☐

Sınıf düzeyiniz: 5. Sınıf ☐ 6. Sınıf ☐ 7.Sınıf ☐ 8.Sınıf ☐ 9.Sınıf ☐ 10. Sınıf ☐ 11. Sınıf ☐ 12. Sınıf ☐

Yaş: 10 ☐ 11 ☐ 12 ☐ 13 ☐ 14 ☐ 15 ☐ 16 ☐ 17 ☐ 18 ☐ Diğer ☐

Anne eğitim durumu: İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Lisansüstü ☐

Baba eğitim durumu: İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Lisansüstü ☐

Ek-6: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (AZBÖ) Ergen Formu Örnek Maddeler

		BANA YAPILDI						BEN YAPTIM					
		Hemen hemen hergün	Haftada en az 1 defa	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1 defa	Hiçbir zaman		Hemen hemen hergün	Haftada en az 1 defa	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1 defa	Hiçbir zaman	
1	El-kol şakası yaparak rahatsız etme												
15	Tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırma ya da korkutma												
22	Tehdit etme												
28	Arkadaşlarını kendisine karşı kışkırtarak aralarının bozulmasına çalışma												
43	Çanta ya da diğer eşyalarını izinsiz karıştırma												
49	Cinsel içerikli isim takma (gay, lezbiyen, sapık vb.)												
53													

Ek-7:Ergen Ebeveyn İlişkileri Ölçeği Örnek Maddeler

		Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Kısmen Uygun	Uygun	Tamamen Uygun
1	Ebeveynlerim tarafından sevildiğimi hissedirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.	Ebeveynlerimle sosyal aktivitelere katılmaktan keyif alırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8.	Ebeveynlerim ihtiyaçlarımı gereğince karşılarlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9.						
10.						
11.						
12.						
13.	İhtiyaç duysam bile ebeveynlerimden bana zaman ayırmalarını istemem.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14.						
15.						
16.						
17.						
18.	Ebeveynlerimden farklı olan düşüncelerimi onlara rahatlıkla söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19.						
20.						
21.						
22.	Ebeveynlerim aile ilişkilerimizde adil davranırlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23.						
24.						
25.						
26.						
27.	Ebeveynlerim bir haksızlığa uğradığımda yanımda olurlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Ek-8: Arkadaşlık İlişkileri Ölçeği Örnek Maddeler

1	Arkadaşım ve ben bütün boş zamanlarımızı birlikte geçiririz. Doğru Değil Tamamen Doğru 1-----2-----3-----4-----5
6	Arkadaşıma yapmamasını söylediğim halde beni kızdırabilir veya canımı sıkabilir. Doğru Değil Tamamen Doğru 1-----2-----3-----4-----5
11	İhtiyacım olduğunda arkadaşım yardım edecektir. Doğru Değil Tamamen Doğru 1-----2-----3-----4-----5
15	Hiç kimseye söyleyemeyeceğim şeyleri bile arkadaşşıma söyleyebilirim. Doğru Değil Tamamen Doğru 1-----2-----3-----4-----5
22	Bazen arkadaşım benim için bir şeyler yapar ve kendimi özel hissedirim. Doğru Değil Tamamen Doğru 1-----2-----3-----4-----5

Ek-9: Temel Psikolojik İhtiyaçları Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği

1.	Üstlendiğim işlerde seçim yapabildiğimi ve özgür olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5
6.	İşleri iyi yapıp yapamayacağım konusunda ciddi şüphelerimvar.	1	2	3	4	5
12.	Ortaya koyduğum birçok performansa dair hayal kırıklığı hissediyorum.	1	2	3	4	5
18.	Yeteneklerim konusunda kendime güvenmediğimi hissediyorum.	1	2	3	4	5
22.	Sahip olduğum ilişkilerin yüzeysel olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
24.	Yaptığım hatalardan dolayı kendimi başarısız hissediyorum.	1	2	3	4	5

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Abdülkadir ÖZER	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölümü	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	